

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

**CTNOSTI A HODNOTY – VÝBAVA KOMUNITNÍCH
PRACOVNÍKŮ V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH**

Vedoucí práce: Doc. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.

Autor práce: Bc. Aneta Vomlelová, DiS.

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: Druhý

Forma studia: Kombinovaná

2016

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Táboře, dne 30. března 2016

.....

Aneta Vomlelová

Děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. Tomášovi Machulovi, Ph.D., Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Poděkování také patří mým kolegům komunitním pracovníkům Tomášovi Bílému, Pavle Kohelové a Janě Kosové za sdílení svých dlouholetých zkušeností, za neúnavné hledání dobra v člověku a prošlapávání cestičky myšlenky komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách v České republice.

OBSAH

ÚVOD	6
1 CTNOSTI	10
1.1 „OD SÓKRATA KE KOHÁKOVI“	10
1.1.1 Vědět, co dělám, ale také uznat chybu a nechat chybovat	11
1.1.2 Role komunitního pracovníka – trpělivý zájem o člověka	14
1.1.3 Úcta – respekt k odlišnosti – sociální vyloučení a kultura chudoby.....	17
1.2 POJMOVÉ ZAKOTVENÍ CTNOSTI – UVAŽOVAT V SOUVISLOSTECH	21
1.3 OD PLATÓNA K TOMÁŠI AKVINSKÉMU	25
1.3.1 Kardinální ctnosti.....	25
1.3.1.1 Prozíravost.....	28
1.3.1.2 Spravedlnost.....	29
1.3.1.3 Statečnost	32
1.3.1.4 Uměřenost	33
1.3.2 Křesťanský příspěvek k pojetí ctnosti – láska, naděje a víra	35
1.4 JAK (SE) CTNOSTEM UČÍME?	38
1.5 ZTRÁTA NEBO REVIVAL CTNOSTÍ?	43
2 HODNOTY	47
2.1 PRAZÁKLAD HODNOT VE SMĚŘOVÁNÍ K DOBRU	47
2.2 LIDSKÁ DŮSTOJNOST	52
2.3 CESTA KE SMYSLU – INSPIRACE FRANKLOVOU LOGOTERAPIÍ	55
2.4 EXISTUJE POJMOVÉ ZAKOTVENÍ HODNOTY?	58
2.5 DALŠÍ HODNOTY KOMUNITNÍHO PRACOVNÍKA V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITĚ..	65
2.5.1 Láska a naděje.....	66
2.5.2 Víra a důvěra.....	67
2.5.3 Hranice a odpovědnost ve svobodě	69
2.6 HODNOTY ROMSTVÍ NEBO KULTURA CHUDOBY?	74
3 ETICKÁ PRAXE KOMUNITNÍHO PRACOVNÍKA V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITĚ..	77
3.1 JE POTŘEBA ETICKÉHO KODEXU KOMUNITNÍCH PRACOVNÍKŮ V ČR?	77
3.2 SVĚDOMÍ	80
3.3 ETICKÉ DILEMA V PRAXI KOMUNITNÍHO PRACOVNÍKA	83
3.3.1 Uvedení do tématu	83
3.3.2 Formulace a postoj k dilematu	84
3.3.3 Dopady dilematu	87
ZÁVĚR	91
SEZNAM LITERATURY	98

SEZNAM ZKRATEK.....	105
SEZNAM PŘÍLOH	106
PŘÍLOHY	107
ABSTRAKT.....	126
ABSTRACT.....	127

ÚVOD

Koncept komunitní práce se v České republice začal objevovat v devadesátých letech minulého století, přestože v zahraničí, například ve Velké Británii, Nizozemsku, severských zemích, USA a Kanadě, nachází uplatnění již přes sto let. V našem prostředí se tedy jedná o metodu poměrně novou, která stále hledá své pevné místo v občanské společnosti, resp. společenském systému. Komunitní práce nedisponuje legislativním rámcem jako například sociální služby (což nemusí být nutnou nevýhodou, přílišným svázáním by tato metoda popírala sebe sama). Jak ji však uchopit? Záběr uplatnění komunitního přístupu je široký – od komunitní práce jako jedné z metod sociální práce a zaměření se na práci se specifickými skupinami - komunitami, přes různé participativní metody, plánování s veřejností a podporu zapojení občanů do veřejného života na lokální úrovni až po uplatnění v komunitním vzdělávání či environmentálních tématech atd. Navíc publikací ke komunitní práci na českém trhu stále mnoho neexistuje.

Pro komunitní práci je charakteristické, že vyrůstá odspodu, podporuje to, co lidé sami chtějí a potřebují. Nepracuje případově, ale zaměřuje se na celé společenství lidí. Z této oblasti jsem zvolila zaměření na práci s komunitou v sociálně vyloučených lokalitách, resp. blíže na člověka, který zde profesně působí – na osobu komunitního pracovníka. Komunitní pracovník má těžký úkol přivést členy komunity na cestu sociální změny, vlastní iniciativy a jiného způsobu přemýšlení nad společnými aktivitami. Jeho cílem je objevovat vnitřní potenciál jednotlivých lidí a ten podpořit, aby mohla komunita růst a dokázala najít cestu, jak řešit problémy vlastními silami. Komunitní pracovník musí znát lokalitu, vědět, jak to v ní chodí, zároveň vnímat její zasazení do kontextu celého místa, kde se lokalita nachází, a musí také umět pracovat se zdroji, které se vyskytují uvnitř i vně komunity. Musí trpělivě naslouchat členům komunity, snažit se zachytit témata, která pálí členy komunity, a vyzdvihnout ta společná pro všechny, „číhat“ na správný okamžik, nedělat věci ani rozhodnutí za komunitu, nechat komunitu oddychnout, vzdělávat se a učit členy komunity atd. Komunitní práce je dlouhodobý proces, trpělivá mravenčí práce s lidmi, která kromě času klade velké nároky na pracovníka.

O co se může komunitní pracovník opřít? Za prvé o profesní znalosti a dovednosti – o metodologii toho, jak komunitní práci v sociálně vyloučené lokalitě dělat. To je nepochybná součást výbavy této profese. Takovou metodologii předkládá například Leida Schuringa v publikaci *Komunitní práce a inkluze Romů* (2007), kolektiv autorek Zuzana Havrdová, Jana Kosová, Jiřina Svobodová a Aneta Vomlelová v publikaci o oblastech a postupech práce komunitního pracovníka v sociálně vyloučených lokalitách *Mít život ve svých rukou* (2013) a ze zahraničních autorů například Alan Twelvetrees v publikaci *Community work* (4th edition, 2008). V ČR, na rozdíl např. od Nizozemí, neexistuje cílená vysokoškolská příprava komunitních pracovníků. Nemůžeme však položit rovnítko mezi znalost metodologie a od toho odvozenou jistotu, že se proces uschopňování komunity povede, resp. že se podaří vůbec začít. To podstatné a nejtěžší na komunitní práci v sociálně vyloučené lokalitě je probudit zájem a získat důvěru místních lidí. Za druhé se tedy komunitní pracovník opírá o svou vlastní vnitřní výbavu v podobě zdatností (vnitřních kvalit) a hodnotových postojů.

Představme si situaci, kdy komunitní pracovník poprvé vstupuje do sociálně vyloučené lokality. Teoreticky ví, jakým způsobem vstoupit a co je jeho cílem – jak tedy pokračovat, ale připravenost nemůže být nikdy stoprocentní. I přes veškerou vybavenost metodologickou vstupuje do neznáma – stojí tu člověk proti člověku tváří v tvář, resp. člověk proti nějakému společenství lidí. Od prvního dne, kdy zaklepe na nějaké dveře v lokalitě nebo osloví děti hrající si venku, ženy sedící na obrubníku chodníku s hrnkem kafe, nastupuje na dlouhou cestu, která se zpočátku může podobat chůzi po laně, protože důvěra je křehká věc. Občas půjde proti větru a bude muset udělat pár kroků zpět, někdy se může stát, že bude dlouho přešlapovat na jednom místě a hledat ztracenou rovnováhu.

Stejně jako je jedním z úkolů komunitního pracovníka budovat mosty podporou vytváření zdravých vztahů a komunikace (mezi členy komunity navzájem, ale také mezi komunitou a domovskou organizací pracovníka, jejími sousedy, institucemi, společnostmi atd.), je také snahou této práce postavit most mezi teorií a aplikací do praxe. Záměrem je propojit obě části a nahlížet je současně ve vzájemné souvislosti. Nyní již v ČR existuje zkušenost komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách a víme, že jedním z klíčových faktorů úspěchu je osobnost komunitního pracovníka. Pracovník zde neustále čelí situacím, ve kterých musí zaujmout nějaký postoj, na jeho vnitřní

zralosti stojí a padá celá práce. I proto potřebuje najít pevný opěrný bod pro své jednání především sám v sobě. Jednat musí otevřeně, ale velmi opatrně, aby nepřekročil hranice a nezastavil proces vzájemného poznávání a získávání důvěry. Pracovník musí umět i improvizovat, nese „svou kůži na trh“ a vstupuje do prostoru, kde on není doma. Členové komunity jsou mu partnery, nikoli klienty či uživateli nějakých služeb. Nutno podotknout, že komunitní pracovník je na to také často sám. Musí se tedy spolehnout sám na sebe, na svůj dobrý úsudek při rozhodování a na podstatu své osobnosti.

Cílem mé diplomové práce je tedy reflektovat lidskou praxi profese komunitního pracovníka v sociálně vyloučených lokalitách v hlubším filosoficko-etickém kontextu. V práci se tedy pokouším najít teoretický kontext k etickému základu pracovníka, k té části jeho vnitřní vybavenosti, která spočívá v jeho vnitřních kvalitách (ctnostech) a hodnotách.

Záměrem je zároveň provázat obě tyto linie – teorie a praxe – pojednání o ctnostech a hodnotách s reflexí mých zkušeností a zkušeností dalších komunitních pracovníků s komunitní prací v sociálně vyloučených lokalitách. Jde mi o to současně promyšlet obě věci, zjednodušeně řečeno myslet etiku v kontextu samotné komunitní práce. V této souvislosti pojednám v první kapitole o ctnostech, a v druhé o hodnotách. Obě kapitoly pak sledují linii zasazení teoretického dějinně filosofického pohledu do konkrétní praxe komunitního pracovníka v sociálně vyloučené lokalitě. První kapitola představuje takový vhled do teorie etiky ctností od starověku po současnost, spolu s pojmovým vymezením ctností, rozbohem kardinálních a teologických ctností a pojednáním o tom, jak (se) ctnostem učíme. Druhá kapitola je věnována etice hodnot. Pokouší se odpovědět na otázku, co je jejich prazákladem, jaká hodnota stojí nad všemi, kudy vede cesta ke smyslu hodnot, potažmo existence člověka, jaké je pojmové zakotvení hodnoty. Reflektuje také hodnoty, které jsou utvářeny sociálním vyloučením. Ve třetí kapitole se pak pokouším nahlédnout etickou praxi komunitního pracovníka v sociálně vyloučené lokalitě především prostřednictvím formulovaného etického dilematu a jeho rozbohem.

V rámci psaní diplomové práce jsem pracovala především s filosofickými spisy, odbornou literaturou zaměřenou na filosofii, etiku a komunitní práci (zejména v sociálně vyloučených lokalitách), dále pak s internetovými zdroji. Zkušenosti citované v této práci jsou čerpány z vlastní praxe a také praxe tří komunitních pracovníků ze dvou sociálně vyloučených lokalit v České republice, jejichž výpovědi v plném znění

jsou přílohou této práce. Jedná se o táborskou sociálně vyloučenou lokalitu, kde působí obecně prospěšná společnost Cheiron T, kam jsem v roce 2005 nastupovala jako komunitní pracovník a následně sedm let byla ředitelkou. Druhou lokalitu Dobrá Voda u Toužimi jsem poznala prostřednictvím spolupráce s místní obecně prospěšnou společností Český západ. Obě organizace se zabývají komunitní prací dlouhodobě a patří k průkopníkům této metody v České republice. Vzájemně se obohacují různými oblastmi působení – Cheiron T působí v okresním městě a Český západ na vesnici. Obě organizace jsou také používány jako příklady dobré praxe.

1 CTNOSTI

Ctnost představuje pro člověka moderní kultury/civilizace přinejmenším archaický, pokud ne již abstraktní, pojem, který je složité samo o sobě vysvětlit. Přesto konkrétním ctnostem rozumíme v konkrétních skutcích. Jsme schopni rozlišit, že pomoci člověku v nouzi je správné, že potrestat zloděje je spravedlivé, že vrhnout se do hořícího domu pro člověka je statečné a tak podobně. I když ne všechny ctnosti můžeme vnímat takto jednoznačně. Jejich získáváním a vštěpováním rozvíjíme sami sebe a lidsky zrajeme. Komunitní pracovník v sociálně vyloučených lokalitách, stejně jako kterýkoliv jiný pracovník tzv. pomáhajících profesí, potažmo kterýkoli člověk, potřebuje pěstovat ctnosti (stejně tak jako vztahovat se k nějakým hodnotám).

Vzhledem k přímému působení v sociálně vyloučené lokalitě, intenzivnímu kontaktu s obyvateli této komunity, se komunitní pracovník také dostává do roviny osobního příkladu. Komunita ho sleduje, jak si poradí v různých situacích (také ho často testuje). A pakliže tyto situace (zvláště pak eticky náročné) ustojí – lidé mají možnost vidět, jaký zaujal postoj, případně i slyšet, jak jej vyargumentoval – posiluje (anebo ztrácí) důvěru obyvatel sociálně vyloučené lokality. Sám si pěstuje jakousi jistotu v (etickém) rozhodování, komunitu pak učí kriticky myslet, samostatně se rozhodovat na základě svého úsudku, nejlepšího vědomí a svědomí atd. V dalším textu se ukáže, jak se v praxi identifikované ctnosti teoreticky¹ utvářely, jak byly vykládány nejznámějšími filozofy zabývajícími se etickou ctností, jak ctnosti získáváme a jak (se) je učit, v neposlední řadě pak jak nahlížíme na ctnosti dnes, mj. optikou praktické zkušenosti komunitních pracovníků. Všechny ctnosti jsou zde popsány jak ve vztahu ke komunitnímu pracovníkovi, tak ve vztahu k samotné komunitě.

1.1 „OD SÓKRATA KE KOHÁKOVI“

V této kapitole nazvané od „Sókrata ke Kohákovi“ se pokusíme dostat k podstatě uvažování o ctnosti a podstatě lidského jednání. Ozřejmíme si také další základní pojmy kromě již v úvodu vymezené komunitní práce, ke kterým se kazuisticky celá práce

---

¹ I když zde je nutno dodat, že etika starověkého Řecka, ale ještě i křesťanství byla etikou skutečně reflektující lidskou praxi (na rozdíl od dnešní doby, kdy je etika spíše otázkou akademickou), řešící konkrétní oblasti lidského života a vykládající je tak, že jim mohl rozumět každý – viz například dialogy Platónova Sókrata nebo podobenství Ježíše Krista v Novém zákoně.

vztahuje a které budeme dále používat, a to především kultura chudoby, sociální vyloučení, sociálně vyloučená lokalita, komunita.

1.1.1 Vědět, co dělám, ale také uznat chybu a nechat chybovat

Platónův Sókrates hovořil o ctnosti jako o zdatnosti, kterou podmiňuje rozumovým poznáním, či poučením. Není dle jeho uvažování možné, aby poučený člověk vědomě konal zlo, resp. nekonal dobro. Pokud vím, co je správné (vím, co činím, aby to bylo správné), nemohu to nedělat. V tom vidí Sókrates cestu – umožnit lidem poznání, především pak sebe sama, učit je uvažovat, přemýšlet o věcech, aby si oni sami přicházeli na to, co není správné nebo mravně dobré a v nich samotných se probudila touha po tom chtít více, dozvídat se více a sami od sebe směřovali k mravnímu dobru spojenému s vědomím toho, co činím.² To lze ostatně považovat za základní stavební kámen komunitní práce i etiky, slovy Erazima Koháka „*to je právě otázka zvažování mých rozhodnutí³, že nejednám čistě pudově, ale jednám z dobrých důvodů a začínám být bytostí, která je schopná se řídit pochopením pro druhého a soucítěním*. Toto sdělení svým studentům etiky doplňoval ještě o podstatnou část propojení dobrého jednání s rozumem /vědomím toho, co činím/ - „*dobrá vůle vyžaduje jako korektivu základní etickou zásadu: Je morální povinností nebejt úplně blběj... Je potřeba alespoň vědět, co dělám.*“⁴ Přesně proto pojednává Aristotelés v souvislosti s etikou i o rozumových ctnostech, což uvádíme dále. Toto vědomí můžeme považovat za samozřejmou součást našeho jednání, ale nemusí tomu tak být. Například cílem většiny lidí, komunitní pracovníky nevyjímaje, je dělat dobře svou práci. Většina také plní víceméně řádně své povinnosti, umí svou práci, po čase jistě i se zběhlostí, vykonává spousty dílčích věcí jaksi automaticky, ale tím si návyk (habitus) proměněný v ctnosti nevytváří. K tomu potřebuje něco navíc - kromě určité spontánnosti v jednání - vynikat ve své profesi.⁵ Jak získat tuto vynikajícínost či dokonalost? Přičemž mluvíme-li o dokonalosti, nemáme na mysli bezchybnost (komunitní pracovník je člověk, který dělá chyby, i když se jim snaží vyvarovat a nepřiznat to by byla přinejmenším

---

² Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, str. 115.

³ Srov. kapitolu 1.3.1.1 Prozíravost.

⁴ *Pastýř stvoření* – rozhlasový rozhovor s Erazimem Kohákem, dostupný prostřednictvím webové stránky Českého rozhlasu: <http://www.rozhlas.cz/dvojka/dobravule/zprava/1213223>.

⁵ Srov. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 110.

pošetilost), ale spíše určitou „expertnost“ – odborníci ve svém oboru, ale především dobří lidé. Můžeme vyvodit, že komunitní pracovníci si upevňují návyk být dobrým komunitním pracovníkem – získávají tuto ctnost - tím, že prakticky zvládají svůj obor, ale nestojí jen na teoretické metodologii, jdou dál. Přemýšlí v souvislostech, dále se vzdělávají a pracují na sobě (osobnostním rozvoji), jsou angažovaní – mají zájem o věc a o člověka a (opět) především vědí, co činí a čeho svým jednáním chtějí dosáhnout, proč to dělají, co je záměrem atd.⁶

Chybou některých komunitních pracovníků (kdy prokazují, že výše uvedenou zdatnost ještě nemají vštípenou) či jejich projektů zaměřených na komunitní práci v sociálně vyloučených lokalitách⁷ je právě to, že nevědí, co dělají. Pouští se buď do podrobných výčtů aktivit bez vysvětlení a přímé návaznosti, anebo naopak do příliš obecného popisu (pojmy a fráze z oblasti komunitní a sociální práce pospojované ve větách – můžeme přirovnat pokusům o moralizování laiků ve filosofii) a zůstávají na povrchu bez konkrétního směřování k vlastní praxi a „osudu lidí“ konkrétní sociálně vyloučené lokality. Z jednotlivých kroků pak poznáváme, že nevědí, co tím kterým krokem sledují. Ilustrovali-li bychom si toto na konkrétních příkladech reálných komunitních projektů, pak nestačí v projektu uvést, že budeme vzdělávat komunitu v 6 kurzech (se zaměřením na finanční gramotnost, vaření, PC kurz atd.), ale je nutné zdůvodnit proč. Co to komunitě přinese? Kam jí to má posunout a proč ji v tom komunitní pracovník chce podpořit? Je to skutečná potřeba a zájem členů komunity? Kdo se vlastně vzdělávání účastní a opět proč ti kteří účastníci... Stejně tak napíšeme-li, že v jádrové skupině⁸ budou čtyři zástupci z komunity, je potřeba napsat kdo jsou oni zástupci, proč je komunitní pracovník vybral (Mají autoritu v komunitě? Jsou aktivní?

---

⁶ Srov. MACHULA, T. Základní etické teorie, in FISHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*, s. 55.

⁷ V tomto případě vycházím ze své zkušenosti externího hodnocení projektů pod Úřadem vlády ČR, Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

⁸ Jádrová skupina, stručně řečeno, představuje skupinu zainteresovaných členů komunity sociálně vyloučené lokality, jejich přirozených autorit a lídrů, kteří mají vliv na další lidi v komunitě a spolupracují s pracovníkem na dalších fázích procesu rozvoje komunity. Ke spolupráci je může oslovit komunitní pracovník, anebo jsou navoleni samotnou komunitou. Zde je nutné, aby komunitní pracovník dbal na to, aby v této skupině byli vždy zástupci všech rodinných klanů, anebo všech zúčastněných skupin (majorita x minorita, muži x ženy, staří x mladí a nezapomínat na děti – srov. výpověď komunitních pracovníků z Ostravy, Sešit sociální práce č. 2, s. 15), které sociálně vyloučenou lokalitu obývají. Důvodem je dát vyslyšet každému hlasu. Srov. HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, kap. 3, s. 37 - 46. Leida Schuringa pak v této souvislosti hovoří o iniciační skupině, srov. SCHURINGA, L. *Komunitní práce a inkluze Romů*, s. 56 – 58. Alan Twelvetrees mluví o komunitních skupinách a současně používá pojem členské základny, srov. TWELVETREES, A. *Community work*, s. 44-45, 50.

Už podnikali nějakou činnost? Jsou to zástupci více klanů, reprezentují více skupin a volíme je tedy pro zachování rovnováhy hlasů?). Nestačí také popsat projekt poskytování služby terénní práce a jednou větou doplnit, že bychom rádi působili projektem komunitně. Komunitní projekt⁹ má jiné zákonitosti než projekt zaměřený na poskytování sociální služby.¹⁰ Je rovněž zavádějícím přístupem komunitního pracovníka vytyčit z pozice odborníka problémy nebo problémové okruhy obyvatel komunity (ač mohou představovat reálné problémy vnímané majoritou) a s těmi do lokality přijít a chtít je řešit (nebo už mít dokonce i připravený postup řešení). To se samozřejmě může povést, ale pak právě mluvíme o naplňování některé ze sociálních služeb¹¹ (například terénního programu při práci s jednotlivcem při řešení jeho závislosti nebo odborného poradenství v rámci dluhové problematiky anebo sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v případě nezdravého fungování konkrétní rodiny) anebo nesprávným přístupem nadřazujeme své vidění problémů nad skutečné potřeby obyvatel lokality, které může nejvíce trápit například, že se nemají společně kde sejít (a největším aktuálním zájmem všech je oprava společné místnosti) anebo v soukromí vysprchovat. I takový projekt (řešící nějaký problém, který vnímá pracovník za podstatný) může zafungovat, ale nevede k trvalé změně uvnitř lokality, protože to není téma, se kterým by přišla komunita, musela mu něco obětovat, nějak se na něm podílet a dále si jej tedy udržovat. Úspěch závisí spíše na pracovníkovi, komunitu to nevytrhne z pasivního přístupu k životu. To znamená, že až úkol pracovník dotáhne do konce, komunita bude zase pasivní. Je tedy nutné, aby komunitní pracovník přemýšlel o tom, co dělá a hlavně mluvil s lidmi a poslouchal, co říkají a uměl vyhledávat společná témata. Nesmí jednat ukvapeně – nevynášet soudy ani nestát ustrašeně v koutku. Každé rozhodnutí nese s sebou to, kam se dál bude spolupráce vyvíjet nebo zda bude stagnovat.

---

⁹ Srov. HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, kap. 5, s. 59 – 78. Leida Schuringa tento proces označuje za řešení a tvorbu (akčních) plánů. Srov. SCHURINGA, L. *Komunitní práce a inkluze Romů*, s. 61 – 66.

¹⁰ Nejčastější typy sociální služby, která je v projektech popisována jako komunitní práce anebo se k ní chce přiblížit, představují Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, Terénní sociální služby a odborné sociální poradenství - Srov. § 62, 65, 69 a 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a § 4, 27, 30, 34 prováděcí vyhlášky č. 505/2006 Sb.

¹¹ O slučitelnosti rolí sociálního a komunitního pracovníka hovoří například Michaela Benešová v kapitole 3, Sešitu sociální práce na s. 24 a do teoretického rámce ji zasazuje na str. 45. Zuzana Havrdová.

Komunitní pracovník je v tomto případě expertem na komunitní práci, není však expertem na život druhého člověka. V tomto směru jsou podstatnými ctnostmi pracovníka **pokora** (musí potlačit své ego, nestojí zde na piedestálu, není hvězdou ve světle reflektorů, právě naopak V.I.P. skupinou je tu komunita, on je zde jen „na návštěvě“), schopnost **uznat chybu**¹² a zároveň **nechat druhé chybovat**.¹³

Michaela Benešová připouští, že udělala chybu: „(...) jako neúspěšná se bohužel ukázala i volba mnou podporovaných domovníků. Spoléhala jsem na vlastní úsudek a neměla jsem dostatečně zmapované přirozené autority v komunitě, takže jsem nepodpořila optimálního člověka.“¹⁴ Tomáš Bílý s odstupem času vnímá „jako chybu příliš brzké a uspěchané volby do sdružení¹⁵ a jeho následné založení ve chvíli, kdy ještě nebyli ostatní členové více vtaženi do „hry“. V důsledku toho akce vedla k tomu, že jádrová skupina se vyčlenila a ostatní členové komunity ztratili víceméně zájem aktivně se zapojovat.“¹⁶ Na druhou stranu říká, že se s kolegyní rozhodli pro to nechat, dle jejich mínění, jádrovou skupinu takto chybovat. „Rozhodli jsme se, že pokud bychom příliš zasahovali do jejich entuziasmu, mohlo by to být kontraproduktivní a tak jsme se rozhodli je v tomto záměru doprovázet a dávat jim podporu.“¹⁷

1.1.2 Role komunitního pracovníka – trpělivý zájem o člověka

Je důležité uvědomit si, jakou roli zastává komunitní pracovník¹⁸ v rámci svého působení v sociálně vyloučené lokalitě. On není tím, kdo přichází s řešením, kdo říká, co mají lidé dělat, kdo nařizuje: Udělejte to a to a bude se vám žít lépe. Je spíše určitým průvodcem, který ukazuje možné cesty, ale nevydává povel, kterou se vydat. Je tím, kdo dává prostor lidem mluvit a učí je i naslouchat, kdo v druhých „zapaluje“ světylko naděje a chuť něco změnit. Je tím, kdo druhé učí poznávat své možnosti, schopnosti a přivádí je od soustředění se či hledání viny v okolí více k sobě, odkud se mohou sami rozhodnout a v tom jim dodává odvalu. Je trpělivým čekatelem. Je „hraničářem“ –

---

¹² Srov. TWELVETREES, A. *Community work*, s. 82.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 52.

¹⁴ Sešit sociální práce, s. 27.

¹⁵ Aktivní jádrová skupina se rozhodla, že se chce osamostatnit a profesionalizovat založením vlastního občanského sdružení, pod jehož hlavičkou by vyvíjela různorodou činnost.

¹⁶ Sešit sociální práce, s. 22.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 45 – 46.

hlídá nepřekročení hranice. Vyžaduje to od něj mnohem více, než být „jen“ odborně připravený. Nestací pouze vědět, která fáze následuje po mapování lokality, ač jsou metodologické poznatky (jak již bylo výše uvedeno) rozhodně jedním z předpokladů dobrého vedení procesu komunitní práce, ale pro úspěch je neméně důležité to, co stojí nad metodologií, a to jaký je komunitní pracovník člověk (lépe řečeno – co je to za člověka).

Trpělivost je další ctností ve výbavě komunitního pracovníka v sociálně vyloučené lokalitě. Srovnajme si příklad tábořské komunitní pracovnice z roku 1996 pracující s komunitou bezprizorních mladých lidí při zrodu komunitního centra ve vzpomínkách jeho pozdější ředitelky: „Zuzana (komunitní pracovnice) zpětně říkala: ‚Já už byla na mrtvici, Vám to všechno trvalo hodinu, už bych to měla pětkrát napsaný.‘ Ale Zuzana nám do toho nezasáhla a nechala nás to třeba dvacetkrát předělat, než jsme si na to přišli sami.“¹⁹ Komunitní pracovník se téměř v každodenním kontaktu s komunitou dostává do pokušení nebýt trpělivý, udělat něco rychleji, říct, že tento postup je nikam nevede, ale to není jeho role. Nic tím nikoho nenaučí a to ani sebe. MacIntyre o ctnosti trpělivosti pojednává v souvislosti s koncepcí základního dobra²⁰ – telosu, kdy říká, že její pojetí pak závisí na tom, jak s jemu (telosu) podřízenými dobry pracujeme (jak je dokážeme racionálně a hierarchicky uspořádat).²¹ Trpělivostí člověk dává prostor druhému člověku, aby věc pochopil, udělal ve svém „tempu“ bez vytváření tlaku na urychlení tohoto procesu. Jde také o ponechání možnosti členům komunity učinit vlastní zkušenost a z toho vyvodit vlastní závěry a dopracování se k nějakému úsudku. Ze strany pracovníka jde tedy o „ctnost pozorně“²² čekat, aniž bychom si stěžovali, což neznamena nečekat na nic. Máme-li trpělivost považovat za ctnost, musíme znát adekvátní odpověď na otázku: Čekat na co?²³ A zde se opět dostáváme k tomu, že je potřeba, aby komunitní pracovník věděl, co činí, jaký má záměr.

---

¹⁹ HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, s. 101 - 102.

²⁰ Srov. kapitolu 2.1 Příklad hodnot ve směřování k dobru.

²¹ Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 236 – 237.

²² Bernhard Casper v úvaze Žít v očekávání in RAHNER, C.; WELTE, B. (eds.) *Novou odvahu k ctnosti*, s. 103 – 104, uvádí pojem stav pozornosti jako způsob čekání. Ve slovníku komunitního pracovníka bychom tento stav mohli označit za „čihání“, kdy dáváme k dispozici vlastní čas a máme „oči a uši, resp. srdce, nastražené“.

²³ Tamtéž, s. 236.

Dovolme si ještě malou ukázkou trpělivosti z dílny Malého prince: „*Dobrý den,*“ pozdravil malý princ. „*Dobrý den,*“ řekl obchodník. *Byl to obchodník se znamenitými pilulkami utišujícími žízeň. Když člověk polkne jednu týdně, nemusí už pít.* „*Proč to prodáváš?*“ zeptal se malý princ. „*Je to velká úspora času,*“ odpověděl obchodník. „*Znalci to vypočítali. Ušetří se padesát tři minuty za týden.*“ „*A co se udělá s těmito padesáti třemi minutami?*“ „*Co kdo chce...*“ *Kdybych já měl padesát tři minuty nazbyt, řekl si malý princ, šel bych docela pomaloučku ke studánce...*²⁴

V určitém slova smyslu bychom mohli počínání komunitního pracovníka přirovnat k Sókratovskému vedení dialogu. Sókrates také není tím, kdo přináší rychlá a jasná řešení, ale kdo správným dotazováním druhé vede – „*jeho úlohou není moudrost rodit, nýbrž pouze pomáhat při zrození myšlenek druhým.*“²⁵ To předpokládá u člověka určitou zdatnost zvědavosti a zájmu o člověka. Optikou Aristotela²⁶, který ctnost vidí mj. jako střed mezi dvěma krajnostmi (extrémy, neřestmi), bychom tuto zdatnost mohli vnímat v kontextu komunitní práce s lidmi v sociálně vyloučené lokalitě jako střed mezi přílišnou zvědavostí bez reálného úsudku na straně jedné (tj. bez rozumového vědomí ve smyslu – jsem pouze zvědavý či lačný po informacích, které nijak nevyhodnocuji, po klepech sloužící mému pobavení, ale nezajímá mě člověk jako takový ani důvod, proč informace zjišťuji, proč se ptám) a lhostejností ve smyslu „profesionální slepoty“ (člověk viděn skrze „diagnózu“ - dluhy, nezaměstnanost, problémy s dětmi a více pracovníka nezajímá) na straně druhé. Velmi výstižně reflektuje tuto skutečnost komunitní pracovník Tomáš Bílý, který uvádí, že jej vždy nejvíce fascinovalo, co před ním stojí za člověka.²⁷ Co je to za člověka? Jaký je jeho příběh? A tento zájem lidé vidí. Poznají, že se o ně nezajímáte z kontextu kontroly a moci, ale že máte skutečný zájem o ně. To mnoho lidí ze sociálně vyloučené lokality nezažívalo často. Dokládá to i komunitní pracovnice Pavla Kohelová. „*Oni tehdy byli hodně frustrovaní, měla jsem pocit, že dlouho s nikým nemluvili. S někým, když to řeknu hloupě, z druhé strany, koho oni vnímají, že patří do majority, se kterou nemají skoro žádné kontakty. Měla jsem také pocit, že to pro ně byla určitá naděje a zajímavé i pro ně zjistit, co si o nich ta majorita,*

²⁴ SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*, s. 77.

²⁵ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, str. 115.

²⁶ Aristotelovou etikou ctností se budeme blíže zabývat v kapitole 1.3.

²⁷ Srov. Příloha I. - Rozhovor s T. Bílým.

*zastoupená mnou a Tomášem, myslí.*²⁸ Proudý příběhů, které následovaly, pak bývaly k nezastavení. Tato vyprávění však slouží komunitním pracovníkům také jako jeden ze zdrojů podpory jednotlivců i celé komunity.²⁹ Dozvídají se totiž, co mají lidé v životě za sebou, jak se vypořádali s různorodými životními těžkostmi, v čem jsou dobří, co dělali rádi jako mladší, atd. a to znamená, že mají, na co navázat a ukázat člověku, který již ztratil zájem, je pasivní a beznadějný, co se mu podařilo a v čem je dobrý. Jana Kosová doplňuje: *„Lidé z komunity jsou pro mě partnery. Koukám se na podstatu v nich, která je určitě dobrá a nedívám se na to, co se na ně během života nalepilo. A to lidé cítí. Pomáhá to k budování vztahu.*“³⁰

1.1.3 Úcta – respekt k odlišnosti – sociální vyloučení a kultura chudoby

Dokončeme nyní citát Erazima Koháka z předchozí kapitoly: *„dobrá vůle vyžaduje jako korektivu základní etickou zásadu: Je morální povinností nebejt úplně blbej... Je potřeba alespoň vědět, co dělám. Proto bych nikdy nehovořil o dobré vůli, aniž bych tam připojil pojem úcta – dobrá vůle musí vycházet z úcty k odlišnosti toho druhého – že ten druhý je někdo, kdo má své vlastní radosti, bolesti, zájmy, že je to prostě bytost, které moje dobrá vůle se musí přizpůsobit.*“³¹

S vědomím, proč to dělám, jde samozřejmě ruku v ruce i výše zmíněná úcta - respekt k člověku a jeho odlišnosti. Použijeme-li opět středové orientace ctnosti, pohybuje se úcta mezi despektem (pohrdáním, bezohledností či neuctivostí)³² na straně jedné a přílišným uctíváním – bezbřehým heroizováním (bez vědomí a přijetí reality) na straně druhé. V kontextu komunitní práce v sociálně vyloučené lokalitě ji lze chápat jako projev respektu k člověku, projev uznání bez nálepkování (nemusí se mi líbit, co děláš, ale to neznamená, že přestáváš být člověkem), ale s plným uvědomováním si skutečnosti (tzn. nezavíráním očí před špatnostmi, „tichým“ neschvalováním, atd.). Každý člověk si zaslouží respekt už jen z titulu lidské důstojnosti. K té se vrátíme v druhé kapitole věnované hodnotám. Zde se zastavme u aspektu odlišnosti. Jak se toto

---

²⁸ Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

²⁹ Srov. příklad - Funguje i jediná otázka („A jak se Vám to podařilo?“) in *Mít život ve svých rukou*, s. 117.

³⁰ Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

³¹ *Pastýř stvoření* – rozhlasový rozhovor s Erazimem Kohákem..

³² Zajímavé je, jak v období první republiky používali lidé slova „uctivost“ pro pozdrav a rozloučení – například v obchodě při obslužení zákazníka.

promítá do každodenní praxe komunitního pracovníka v sociálně vyloučené lokalitě? Z čeho může v případě sociálně vyloučené lokality taková odlišnost pramenit? Lidé, kteří žijí nebo často jsou donuceni žít v tomto prostředí, představují pro majoritní většinu tzv. „běžné“ populace skupinu, která se propadla na okraj společnosti. Velmi často se v praxi setkáme s názorem, že si za to navíc mohou sami, což je velmi zjednodušující soud. Velké procento obyvatel těchto lokalit pak tvoří romská populace a k té je většinová česká veřejnost dlouhodobě nastavena negativně. Vnímá ji jako nepřizpůsobivou, problémovou minoritu zneužívající dávky atd.³³ I s tím se komunitní pracovníci musí, přinejmenším vnitřně, vyrovnávat. Neustále musí obhajovat a vysvětlovat svou práci veřejnosti, úředníkům, politikům, ale také známým, přátelům a dokonce rodinám. Samozřejmě je nezbytné uvědomovat si specifika romské komunity³⁴, ta musí brát komunitní pracovník v potaz v přístupu, komunikaci, chápání či nepochopení situací, atd. Největší mýlkou české společnosti je přisuzování Romům ty negativní charakteristiky, které jsou spíše žitými znaky sociálního vyloučení nebo, jak uvádí někteří autoři, **kulturou chudoby**³⁵. Hirt a Jakoubek došli v rámci svého terénního výzkumu sociálně vyloučených romských komunit³⁶, kde se jako o základní teoretické východisko opírali o koncept kultury chudoby O. Lewise, tj. k závěru, že: „*Kultura chudoby vykazuje všude na světě shodné strukturální rysy a to nezávisle na „etnické“, „rasové“, religiozní, jazykové, regionální či národnostní příslušnosti jejich*

³³ Srov. například http://zpravy.idnes.cz/cesi-povazuji-romy-za-nemoralni-a-line-dhf-/domaci.aspx?c=A151216_214531_domaci_san nebo <http://romove.radio.cz/cz/clanek/23650>. I když dnes, v době migrační krize, nezděra slyšíme, že „cikáni jsou naši“, a to často z těch samých řad, které je ještě nedávno posílaly do plynu. Z této skutečnosti však lze velmi dobře usuzovat, o co v těchto myslích a hnutích (mysli) jde. Jde o to najít si viníka, na kterého bude možné svalit vinu za frustraci běžného člověka a jeho nespokojenost se životem. Viníka, který vzbuzuje dostatečně silné emoce a strach velké většiny populace. Z toho si pak mnozí udělají volební program a ne/získávají na něj voliče a případnou moc. Před rokem to ještě byly Romové a homosexuálové, nyní jsou to uprchlíci...

³⁴ Srov. např. TWELVETREES, A. *Community work*, s. 175 – 199, kde autor ukazuje specifická zaměření komunitní s různými skupinami a z praktických zkušeností udává, čeho se vyvarovat a co je dobré mít na zřeteli při práci s tou kterou skupinou. Základem však zůstává respekt k člověku, odlišnosti a zájem o člověka. Srov. kap. 1.4. Romská kultura a modální osoba in VOMLELOVÁ, A., *ROMSKÉ DÍTĚ „PO ŠKOLE“ - Význam romské kultury, rodinného, školního a neformálního (mimorodinného a mimoškolního) prostředí pro výchovu a vzdělávání romských dětí*, bakalářská práce, s. 17 – 19.

³⁵ Srov. např. kapitolu Kultura a identita in HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, s. 79 – 92. O kultuře chudoby pojednává také dvaceti sedmi stránková zpráva z Dlouhodobého stacionárního terénního výzkumu sociálně vyloučených romských komunit T. Hirta a M. Jakoubka dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1727/zprava.pdf>. Krátce také v článku Ladislava Touška – *Kultura chudoby, nebo etnický původ*, dostupné na <http://www.advojka.cz/archiv/2007/32/kultura-chudoby-nebo-etnicky-puvod>.

³⁶ Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1727/zprava.pdf>.

nositelů. V tomto úhlu pohledu se přitom ukazuje, že projevy kultury chudoby jsou velice často mylně interpretovány jako důsledky „etnické“ či „rasové“ příslušnosti a nikoli primárně jako důsledky dlouhodobého sociálního vyloučení.³⁷ Tomáš Bílý si vzpomíná na příklad, kdy přišel do komunitního centra mladý Rom a chtěl se informovat na možnosti dalšího studia a zeptat se na nějaké knížky ke čtení, bavil se s ním a jejich debatu sledoval jiný mladý Rom, který to po chvíli nevydržel a zakřičel na kamaráda: „Proč to jako řešíš? Ty se chováš jak Gádžo a jsi Róm.“ Pracovník v tu chvíli napadlo, že klučina tady uctívá spíše znaky chudoby, než tradice Romů. Spousta mladých kluků začala považovat znaky chudoby za znaky svého etnika. Ke kultuře chudoby se vrátíme ještě na konci druhé kapitoly věnované hodnotám.

Kolektiv autorů romského střediska DROM již v roce 2002 definoval **sociální vyloučení** jako „stav, který brání lidem podílet se na aktivitách společnosti (ekonomických, politických i spotřebních), ve svém důsledku jim tedy brání být plnoprávními občany státu, ve kterém žijí; dalším důsledkem je vlastně zabránění volného pohybu těchto lidí, až již se jedná o pohyb ve společenské hierarchii nebo i reálný fyzický pohyb - svoboda změny bydliště, opuštění státu apod.“³⁸ Autoři výzkumu Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR³⁹ (někdy též označována jako Gabalova analýza) pak v roce 2015 definici ještě rozšiřují. Dochází k závěru, že zde velkou roli hraje mnohost nebo nakumulovanost vzájemně provázaných problémů, které vytváří pro lidi ze sociálně vyloučených lokalit bludný kruh, ze kterého je téměř nemožné se dostat ven (jedná se o souběh problémů nezaměstnanost, nízká kvalifikace, závislost na dávkách, nízké příjmy, špatná kvalita bydlení, špatný zdravotní stav, závislosti, rozpad rodiny, apod.). V rámci tohoto výzkumu byla zpracována také mapa **sociálně vyloučených lokalit**.⁴⁰ Pod tímto pojmem autoři analýzy označují „explicitně či implicitně prostor (dům, ulici, čtvrť), kde se koncentrují lidé, u nichž lze identifikovat

---

³⁷ HIRT, T., JAKOUBEK M. *Souhrnná zpráva o realizaci výzkumného projektu HS 108/03 "Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit"*, s. 8.

³⁸ Kolektiv autorů. *Úvod do terénní sociální práce*, str. 46.

³⁹ Dostupné na

http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf

⁴⁰ Dále může být použita také zkratka SVL.

znaky spojené se sociálním vyloučením. Tato místa jsou okolními obyvateli negativně symbolicky označována („špatná adresa“, „problémové místo“ apod.).⁴¹

Tato analýza v rámci jednoho ze svých opatření navrhuje „rozvíjet řešení společných potřeb obyvatel sociálně vyloučených lokalit prostřednictvím komunitní práce⁴²“, která je dle autorů analýzy vhodnou metodou pro aktivizaci obyvatel a jejíž hlavní přednost spatřují k flexibilitě (pružném reagování na měnící se potřeby obyvatel SVL) a jejím zaměřením na zdroje uvnitř **komunity**.⁴³ Komunita představuje také při zdravém fungování sociálních vazeb uvnitř jí samé účinnou záchrannou síť pro své členy. Objasněme si tedy ještě poslední z odborných pojmů, termín **komunitní práce**. Pro lepší vzhled do tématu jsme komunitní práci představili krátce již v úvodu. Její podstatu najdeme i ve výroku papeže Benedikta XVI. „*Sdílení vzájemných povinností podněcuje lidi k aktivitě mnohem víc než jen dožadování se práv.*“⁴⁴ Jedno z prvních vymezení této metody se objevilo v publikaci *Obce, města, regiony a sociální služby* v roce 1997: „*Komunitní práce – řečeno jednou větou – je metoda směřující k vyvolání a podporování změny v rámci místního společenství. Vychází z toho, že komunita má více sil a možností než jedinec, ale i jedinec má obvykle více sil než se domnívá, jen je potřeba těmto silám dát možnost, aby se mohly objevit, podpořit vlastní aktivitu lidí, navodit prostředí, ve kterém spolu mohou lidé jinak a účinněji než dosud komunikovat o určitém problematickém tématu. Tímto tématem nebo problémem musí být něco, co je lidem společné, např. nedostatečné vybavení a služby v dané čtvrti, málo možností využívání volného času, ale i palčivé sociální problémy – velká nezaměstnanost*

---

⁴¹ Analýza sociálně vyloučených lokalit, s. 11. V rámci tohoto konkrétního výzkumu v roce 2015 pokládali autoři „za sociálně vyloučenou nebo sociálním vyloučením ohroženou lokalitu v rámci výzkumu *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR považujeme takovou lokalitu, kde dochází ke koncentraci více než 20 osob žijících v nevyhovujících podmínkách (indikováno počtem příjemců příspěvku na živobytí), které obývají fyzicky či symbolicky ohraničený prostor (indikováno vnější identifikací).*“

⁴² Analýza sociálně vyloučených lokalit, s. 94.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 95. K vysvětlení pojmu uvádíme například definici kolektivu autorů ze str. 45 sborníku *Úvod do terénní sociální práce*: „*Souhrn lidí, kteří obývají společný prostor, kde buď tvoří samosprávnou jednotku (v tomto významu se zpravidla jedná o celou obec), nebo zde jsou sociální a prostorové vyloučení (v tomto významu se jedná o část obyvatel obce). Nutno podotknout, že pro formulování rozvojových a integračních programů je vhodné uvažovat v kontextu celé obce a nikoli pouze v kontextu sociálně vyloučené komunity.*“ Srov. též definici uvedenou na str. 15 metodiky *Mít život ve svých rukou*: „*Z mnoha významů pojmu se zde zaměříme pouze na ten aspekt pojmu **komunita, který zdůrazňuje povahu komunity jako sociálního systému tvořeného relativně stálými vazbami a vztahy mezi lidmi, kteří obývají společně nějaké místo (dům, část obce apod.) a dlouhodobě v něm žijí.***“

⁴⁴ Papež BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, s. 58.

v daném místě, koncentrace rodin odlišného etnického původu, které se nezapojují do společnosti aj.“⁴⁵

Z výše uvedeného vyplývá, že se komunitní pracovník potkává při své práci s komunitou s určitým typem odlišnosti, ať již je zapříčiněn kulturou chudoby, sociálním vyloučením anebo kulturou/identitou etnika. Základním principem tak zůstává respekt k druhému člověku.

1.2 POJMOVÉ ZAKOTVENÍ CTNOSTI – UVAŽOVAT V SOUVISLOSTECH

Než postoupíme v dalším hledání ctností k pojmenování základních, kardinálních ctností, podnikneme ještě malý exkurz do etymologie a sémantiky slova ctnosti z filosoficko-historického kontextu. „V homérských eposech je ctnost vlastnost, jejíž projev umožňuje člověku dělat přesně to, co vyžaduje jeho jasně definovaná společenská role.“⁴⁶ V rámci tvorby jednotlivých teorií ctností je nutné vnímat historickou skutečnost a hierarchizaci soudobé společnosti, abychom se vyhnuli i přílišnému srovnávání nesrovnatelného.⁴⁷ Navíc MacIntyre používá cosi jako relativismus ctnosti, má za to, že neexistuje nic takového jako ctnost sama o sobě (například spravedlnost), ale pouze tak, jak ji chápou v tom kterém státě, té které společnosti (tedy existuje pouze spravedlnost, jak ji chápou v Athénách, ve Spartě, atd.)⁴⁸, z čehož mohou vznikat vzájemné konflikty, což ostatně můžeme vidět i v dnešní době, kdy vzrůstají projevy netolerance a násilí pramenící ze strachu z neznámého.

Jak se zdá, dle starověkého Řecka, ctnosti nebyly pro každého. Homér je přisuzoval především válečníkům, Platón občanům, Aristotelés pak filozofům. V tomto historickém kontextu hovoří MacIntyre o zdatnosti či vynikajících⁴⁹, Kohák o výbornosti, Sokol pak o skvělosti a všichni tím překládají pojem užívaný filosofy ve starověkém Řecku tzv. areté či aretai.⁵⁰ Vzhledem k výše uvedenému pod tímto pojmem

⁴⁵ PRŮŠA, L. (ed.) *Obce, města, regiony a sociální služby: Sešity pro sociální politiku*, s. 173.

⁴⁶ MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 216.

⁴⁷ Otázku do jaké míry odpovídá naše představa historické skutečnosti a do jaké je jen následnou idealizací se ptá i Jan Sokol v souvislosti s hledáním „nejlepšího“. Srov. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 113.

⁴⁸ Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 165.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 224.

⁵⁰ Srov. např. KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo*, s. 44 – 46, MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 213 – 214, SOKOL, J., PINC, Z. *Antropologie a etika*, s. 77. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 111, kde Jan Sokol dává slovo areté do souvislosti s areion, v překladu lepší, silnější, zdatnější (odtud zdatnost, skvělost).

viděli řeční filosofové jak fyzickou sílu ztotožňovanou s krásou (Kohák užívá přirovnání „muži činu“), tak dobro (v této souvislosti pak Kohák mluví o „mužích ducha“).⁵¹ Ctnosti, výbornosti, tedy náleží privilegovaným skupinám válečníků a filosofů.⁵² Kohák to ilustruje slovy Aristotela: „*Žádný řemeslník nebo dělník nemůže dosáhnout lidské výbornosti (ARETÉ)*.“⁵³ Křesťanství pak naproti tomu přináší nový rozměr ve smyslu dosažení ctností všemi, nejen „vyvolenými“ vládnoucími vrstvami, ale i lidmi, kteří se živí prací, ale dokonce ctnosti mohou dosahovány i otroky.⁵⁴

Aristotelés vidí v ctnosti habitus neboli stálou duševní vlastnost, která člověka dělá dobrým a díky ní i dobře jedná.⁵⁵

Arno Anzenbacher používá kromě řeckého výrazu areté, latinské pojmenování virtus, jež překládá jako „*získaný habitus, který kvalifikuje k určitým hodnotným způsobům činnosti*“.⁵⁶ Tato definice nám tedy napovídá, že ctnost není přirozená – nerodíme se s ní, ale získáváme ji v průběhu života. Upevňujeme ji pak opakovaným „vystavováním se“ situacím, ve kterých si ctnost vštěpujeme.

Jan Sokol hovoří o staré představě ctnosti, kteréžto vymezení odpovídá v podstatě osvojení si ctnosti, a která „*má na mysli právě tu obdivuhodnou schopnost některých lidí rozhodovat se a jednat okamžitě, bez rozmyšlení – a přece dobře. Tuto schopnost mají ostatně podporovat jak společenský mrav, tak také pravidla morálky, která složitost rozhodování redukuje a někdy je mohou téměř nahradit.*“⁵⁷ Komunitní pracovník však často nemá čas podrobit své jednání důkladné přípravě⁵⁸ a musí jednat okamžitě, což na druhou stranu může být dobrým momentem využitelným v procesu komunitní práce. Zvláště pokud obyvatelé sociálně vyloučených lokalit jsou orientováni na prožívání tady a teď (často přisuzované k charakteristice romství, vyplývající spíše ze způsobu života než etnicity), je nutné reagovat okamžitě, protože se další okamžik už nemusí opakovat. Jana Kosová vnímá za velmi podstatnou dovednost komunitního pracovníka umět se rozhodnout, co mám udělat a neodkládat řešení stále až na pak.

---

⁵¹ Srov. např. KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo*, s. 44, 51.

⁵² Srov. KOHÁK, E. *Orbis bene vivendi*, s. 35.

⁵³ Tamtéž, s. 40.

⁵⁴ MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 214.

⁵⁵ K Aristotelskému pojetí ctnosti více v následující kapitole.

⁵⁶ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 131.

⁵⁷ SOKOL, J. *Etika a život*, s. 78 – 79.

⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 78.

Pokud známe smysl práce, její podstatu a hodnoty, na kterých stojí, a neustále reflektujeme své jednání, pomáhá nám to se rychle rozhodnout. „*Když to nevím, není to jasné, hůře se rozhoduji.*“⁵⁹

Konkrétním příkladem pak je situace, kdy někdo z lokality požádal komunitního pracovníka o půjčku peněz. Tato situace bývá náročná i z toho důvodu, že je často provázena až citovým vydíráním pracovníka, a musí se rozhodnout okamžitě. Byl-li to někdo z přirozených autorit, hrozí, že v případě nepůjčení, přijde o jeho důvěru a zhorší se jeho postavení v lokalitě. Na druhou stranu tím, že zaujme postoj, který zachovává vůči všem lidem z SVL, prokazuje určitou pevnost v jednání – i v tom se pak na komunitního pracovníka mohou paradoxně spolehnout. Z reflexe po jednání, kdy naším rozhodnutím bylo nepůjčit, vyplývalo, že máme samozřejmě pochopení nebo soucit s člověkem, který teď potřebuje peníze, ale půjčit mu je nic neřeší – je to dnes a co bude zítra? Reflexe po jednání je nutná stále, aby pracovník nespadol jen do automatizovaného jednání a rozhodování ve smyslu judikovaného rozhodnutí – jednou jsem takto rozhodl, tak to platí. Je nutné mít na paměti další aspekt jednání, tedy nejen, že se rozhodují v čase, ale také, že se rozhodují v nějaké konkrétní situaci.⁶⁰ Proto k uvedenému příkladu mohu dodat, že jsem oproti výše řečenému peníze jedné členice jádrové skupiny půjčila (a podstatné pro rozhodnutí při tom pro mě byl vzájemný vztah, obeznámení se situací s potřebou této ženy a vědomí, že s tím mohu dále pracovat). Uzavřely jsme spolu bezúročnou půjčku, kdy pak peníze nebyly spláceny v uvedených termínech, ale nakonec splaceny byly. Učilo nás to obě – mě důslednosti a vstupování do nepříjemných rozhovorů i konfliktů, kterým jsem měla tendenci se vyhýbat, ji aktivně v jednání (pokud nemohu přinést splátku, zavolám a omluvím se, řešit věci hned). Z druhého pohledu je k výše uvedenému také potřeba si uvědomit, jak argumentuje v druhé části citace Jan Sokol, že ani etický kodex ani žádná pravidla negarantují, že se rozhodnu dobře.⁶¹

---

⁵⁹ Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

⁶⁰ K relativitě konkrétní situace srov. FRANKL, V. E., PAPIDE, P. *Bůh a člověk hledající smysl*, s. 43. Metodou situačního či kontextuálního rozhodování se pak zabývá Joseph Fletcher v publikaci *Situační etika* (1966), v Česku vydaná u nakladatelství KALICH v roce 2009, 247 s.

⁶¹ Srov. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 71 – 72 – „*Předně je tu dávná zkušenost, že žádné obecně platné předpisy a pravidla nemohou přesně vystihnout složitost lidských jednání a situací a že tedy i správně aplikované právo může působit bezpráví: summum ius – summa injuria.*“

Jan Sokol pak výše uvedený výrok ještě dotváří tím, že ctnost je „trvalá mravní kvalita člověka, která ho činí schopným správného jednání, aniž by o tom musel v každém jednotlivém případě zvlášť usilovat či o tom přemýšlet.⁶² Proto měli lidé odedávna dojem, že takový člověk vlastně nejedná sám, nýbrž že jedná „ctnost“ v něm.“⁶³

Deontologie, resp. její představitel Kant hledí na ctnost v její pravé podobě (ctnost je vlastně jen jedna jediná) jako na něco samozřejmého⁶⁴, zbaveného vši smyslovosti a empirie v podobě zkušenosti, co vzejde z mravního zákona, spočívající v čistém rozumu (náklonnostech a především povinnostech) a jeho dobré vůli.⁶⁵ Z tohoto předpokladu částečně vychází při formulaci kategorického imperativu⁶⁶, jako mravního příkazu pro jednání člověka směřujícímu k dobru jednotlivce, které vede k dobru všech.⁶⁷ „Kant je toho názoru, že to, co dělá člověka člověkem, je jeho schopnost mravně jednat. V tomto ohledu je Kantova etika etikou vůle.“⁶⁸

Z náboženského pohledu moderní doby - katolický katechismus pro dospělé dospívá k následující definici ctnosti „Lidské ctnosti jsou pevné postoje, ustálené sklony, trvale nabyté dokonalosti rozumu a vůle, které řídí naše skutky, vnášejí řád do našich vášní a usměrňují naše chování podle rozumu a víry. Jejich plodem je snadnost sebeovládání a radost při úsilí o mravně dobrý život. Ctnostný člověk je ten, který svobodně koná dobro.“⁶⁹

---

⁶² Tomáš Machula hovoří v projektu Filosofie asi za minutu o ctnosti jako o jakési zběhlosti. Dostupné na <http://www.fizami.cz/video/ctnost/>.

⁶³ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*, s. 279.

⁶⁴ Kant předpokládá, že co chceme, na to máme sílu to udělat. Hlavní je tedy zjistit, co je dobré, a chtít to. Ale co když chceme, ale máme slabou vůli? Etika ctností naopak předpokládá, což si ukážeme dále, že je potřeba se ctnostem učit, pěstovat je a za samozřejmé je nepokládáme. To je pro Kanta problém.

⁶⁵ Ernst Tugendhat vymezuje ctnost podle Kanta jako „pevnou volní dispozici jednat v souladu s pravidlem, jímž je určeno dobré.“ TUGENDHAT, E. *Přednášky o etice*, s. 176 – 185.

⁶⁶ „Jednej jen podle té maximy, u níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.“ KANT, I. *Základy metafyziky mravů* (421), s. 40. Je otázkou, zda má člověk kapacitu, zda je možné brát ohledy na všechny lidi před každým jednáním, rozhodováním.

⁶⁷ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, s. 29 – 31, 45 - 46.

⁶⁸ SIROVÁTKA, J. *Bezpodmínečně platný mravní zákon. Etika Immanuela Kanta*, s. 81.

⁶⁹ *Život z víry*, s. 38.

1.3 OD PLATÓNA K TOMÁŠI AKVINSKÉMU

Ctnostmi, resp. etikou ctností se zabývali ve starověku však především Platón (jehož ústy promlouvá Sókrates) a jeho žák Aristotelés a dále na ně navázal v období křesťanství Tomáš Akvinský. Mnohé z jejich učení jsme již zmínili v kapitolách výše. Konkrétní podobu ctností těchto tří filosofů představíme nyní. Jsou to nejen ctnosti mravní, které nacházíme v praxi komunitního pracovníka, podívejme se však na to, z čeho vychází, v čem tkví počátek filosofického uvažování o ctnosti.

1.3.1 Kardinální ctnosti

Platón nechápe ctnostné jednání jako jednání dobré pro člověka, ale dobré pro společnost – obec (eliminace negativ).⁷⁰ V Ústavě v Knize čtvrté hledá Sókratés v rozpravě se svými žáky ideální (šťastnou) obec a dochází k formulaci ctností, jež jsou prospěšné pro celou obec. Na základě identifikace tří složek duše: rozumu, vznětlivosti a žádostivosti⁷¹ rozvíjí teorii základních – kardinálních ctností: **moudrost** (rozvážnost – strážcovské vědění náčelníků obce – díky účasti ostatních na vědění této malé skupiny občanů se stává moudrou celá obec), **statečnost** (příslušící vojákům, kteří mají vzděláním a výchovou upevněné, tedy trvalé, správné a zákonné mínění o tom, co je nebezpečné a co nikoli), **uměřenost** (souzvuk a harmonie, ovládnutí žádostí a rozkoší i sebe sama, své silnější i slabší stránky, která prostupuje celou obec, tzn. ve větší či menší míře je obsažena v každém jednotlivci) a **spravedlnost** (vztažena ke třem ostatním vlastnostem s tím vědomím, aby každý v obci konal to své, neuchýlil se ke změně svého oboru nebo k mnohodělnosti).⁷²

⁷⁰ Srov. MACHULA, T, MACHULOVÁ, H. *Rozvoj myšlení a etika ctností: klasická inspirace pro současné otázky*, s. 157 – 158.

⁷¹ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 133 – 135; PLATÓN, *Ústava* (435d – 443b), s. 175 – 185. Srov. rovněž MACINTYRE, A., *Ztráta ctnosti*, s. 167 – „Co však rozum přikazuje? To, aby každá složka duše plnila svou specifickou funkci. Uplatněním každé specifické funkce je konkrétní ctnost. Tělesné žádosti mají tedy přijmout omezení ze strany rozumu; ctnost, která se zde uplatňuje je sófrosyné. Ona ušlechtilá ctnost, která reaguje na ohrožení, jedná-li v souladu s tím, k čemu ji vybízí rozum, se projevuje jako statečnost, andreia. Rozum sám, pokud byl vzdělán matematikou a dialektikou tak, aby byl schopen rozpoznat, v čem spočívá idea Dobra, uplatňuje vlastní specifickou ctnost sofia, moudrost. Tyto tři ctnosti se projeví jen tehdy, projevuje-li se i ctnost čtvrtá, ctnost dikaiosyné, protože právě ta a žádná jiná – podle Platónova popisu se velmi liší od jakékoli představy spravedlnosti, i když ji řada překladatelů Platóna překládá právě jako „spravedlnost“ – je ctností, která každé složce duše přiděluje její specifickou funkci.“

⁷² PLATÓN. *Ústava* (419 – 435c), s. 154 – 174.

Na Platóna navazuje Aristotelés, který sám pak chápe ctnost jako duševní stav (habitus), stálou vlastnost, „*jímž se člověk stává dobrým a jímž svůj výkon učiní dobrým.*“⁷³ Rozvíjí středovou teorii ctnosti. Ctnost je vždy středovou pozicí a zároveň však vrcholem mezi dvěma krajnostmi neřestí (nadbytku nebo nedostatku).⁷⁴ Každý člověk se chce vyhnout nadbytečnosti nebo nedostatečnosti a touží najít střed („*zlatá střední cesta*“). Ctnost je tedy také středem vzhledem k nám, nikoli k dané věci.⁷⁵ Znak ctnosti pak spočívá v rozhodování, neboť bez něho není ctnosti. Ctnost vzniká na základě naší volby, ne ledajaké a bezmyšlenkovité, ale záměrné a podepřené naším úsudkem, který může dle Aristotela mít jen člověk rozumný (děti a nevzdělaní lidé tak nerozliší, co je dobré a špatné, neboť správného úsudku nemají⁷⁶). Za známku ctnosti pak Aristotelés pokládá slast nebo strast spojenou s jednáním.⁷⁷ Slast⁷⁸ je pak hlavním cílem všech morálních ctností – „*u každé morální ctnosti je totiž třeba, aby se člověk radoval a rmoutil tehdy, když je to na místě.*“⁷⁹

Aristoteles klasifikoval ctnosti, návyky na určitou lidskou činnost do dvou skupin – dianoetické a mravní. Dianoetické závisí na rozumu (rozumové kvality umožňující správně myslet) a dělí se do dalších dvou skupin dle toho, co je působením lidské činnosti neměnné – např. „*moudrost jako poznání svou povahou nejvznešenější*“⁸⁰ a měnitelné - tato druhá skupina zahrnuje oblast praxe, tedy morálně relevantního jednání, jež má svoji hodnotu samo v sobě – např. praktický rozum – rozumnost a oblast zhotovování, jež má svou hodnotu v díle, které vytváří – např. technický rozum – umění.⁸¹ Mravní nebo etické ctnosti, jak o nich pojednáváme v této práci, vychází z rozumu (poznání a úsudku), jsou určovány středem mezi dvěma krajnostmi⁸². Patří sem například slušnost/humor jako střed mezi šaškovstvím a upjatostí nebo pravdivost,

---

⁷³ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova* (1106a 20), s. 51.

⁷⁴ Srov. Tamtéž (1107a), s. 54 – 55.

⁷⁵ Srov. AKVINSKÝ, T. *Komentář k etice Níkomachově*, II. kniha, s. 123, 133 – 135.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, poznámky, s. 363.

⁷⁷ Srov. AKVINSKÝ, T. *Komentář k Etice Níkomachově*, II. kniha, s. 73 – 75.

⁷⁸ Některými autory označována jako blaženost.

⁷⁹ Tamtéž, s. 75. Tento princip odpovídá v zásadě „*zlaté střední cestě*“ v jednání – právě tolik, kolik je třeba; tehdy, když je to na místě, atd.

⁸⁰ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 135.

⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 135 – 136.

⁸² Dle Tomáše Akvinského se každá ctnost nenachází ve středové pozici. Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech I, O ctnostech obecně*, s. 236 – 257.

střed mezi vychloubačností a ironií.⁸³ Patří sem ale také tři základní ctnosti, které řadíme do tzv. kardinálních ctností (statečnost, uměřenost, spravedlnost – tou další, avšak rozumovou ctností, je pak prozíravost či moudrost).

Tomáš Akvinský navazuje na Platónovo a Aristotelovo učení, předkládá argumenty k jejich pojetí, a dále ctnosti podrobuje kritickému rozpracování, kdy nadto etiku ctností obohacuje o křesťanskou tradici. Ctnost definuje jako Aristotelův habitus podložený rozumovým úsudkem, ale také jako Augustinovu kvalitu mysli – obojí založené v dobru jednajícího a ve správném jednání.⁸⁴ V této souvislosti v ní však vidí také jakousi dokonalost a rozděluje ctnosti na dokonalé a nedokonalé. Kardinální ctnosti spatřuje jako dokonalé. Zde si pomůžeme etymologií slova. Tomáš Akvinský vykládá, že slovo kardinální je odvozeno z latinského *cardo*, nebo-li věřej,⁸⁵ okolo které se otáčí dveře.⁸⁶ Takovou věřejí jsou pro život člověka, který spočívá v přirozenosti ve výkonu morálních ctností, právě kardinální ctnosti, „*okolo nichž se otáčí, na kterých je založen morální život jako na jakýchsi principech takového života*“⁸⁷. Také to značí, že člověk musí být dobře zasazen (ukotven) v sobě a v životě.

K hlavním – kardinálním ctnostem dochází Tomáš z povahy všech ctností, kterou vidí ve čtverém – praktickém poznání (dobře věc rozvážit, vytvořit si na základě ní úsudek – prozíravost), náležité uzpůsobenosti (ctnostný, dobrý skutek vztahovaný nejen k sobě samému, ale především ve prospěch druhého – spravedlnost), přiměřenosti (ve smyslu usměrňování vášní, nejvíce pak potěšení hmatová představující potěšení z pokrmu, nápojů a pohlavní – uměřenost) a pevnosti (nezvratnost a pevnost v jednání tam, kde člověku přirozenost velí k útěku, neohrožené chování v nebezpečí smrti – statečnost).⁸⁸ Potencemi, hlavními vedoucími silami, pro tyto čtyři ctnosti jsou - rozum pro prozíravost, vůle pro spravedlnost, vznětlivost pro statečnost, dychtivost pro uměřenost.⁸⁹

---

⁸³ Srov. Tamtéž, s. 136 – 137.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 18-35, zároveň předmluva Tomáše Machuly k této publikaci, s. 11 - 12.

⁸⁵ V dnešním jazyce bychom asi spíše přeložili jako zárubeň anebo hovorově futro.

⁸⁶ Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech III, Kardinální ctnosti*, s. 34 - 35, 46 - 49.

⁸⁷ Tamtéž, s. 34- 37.

⁸⁸ Srov. Tamtéž, s. 37 – 41.

⁸⁹ Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech III, Kardinální ctnosti*, s. 40 – 41.

Peter Kreeft chápe čtyři kardinální ctnosti jako základnu pro všechny ctnosti ostatní⁹⁰ – ty menší, přirozené a ty nadpřirozené, teologální, bez kterých by ani kardinální ctnosti neměly smysl („ani pro tento život nestačí“⁹¹). Bůh je láska⁹² a od toho se vše odvíjí.⁹³ K teologálním ctnostem se dostaneme v další kapitole, nyní si rozebereme jednotlivé ctnosti kardinální z pohledu komunitního pracovníka v SVL.

1.3.1.1 Prozíravost

Prozíravost⁹⁴ vycházející z praktického rozumu stojí dle Tomáše Akvinského nejvýše ze všech kardinálních ctností – doslovně uvádí pojem „vládkyně“⁹⁵. Je záležitostí praktického rozumu, smyslové přirozenosti vlastní člověku.⁹⁶ I z výše uvedeného vyplývá, že Tomáš Akvinský chápe prozíravost jako ctnost, která kultivuje schopnost praktického rozumu řídit naše jednání, což zakládá na poznání (rozvaze, úsudku, promyšlenosti k jednání).⁹⁷ Není tedy možné vykládat tuto ctnost jen jako intelekt (ve významu inteligence). „*Jedná se spíše o schopnost umět se správně rozhodnout a správně jednat, udělat si kompetentní úsudek v etických otázkách (...) překročit svůj vlastní stín.*“⁹⁸ Jde tedy o to umět rozlišit, co je správné a co ne, jde také o určitou schopnost nadhledu a reflexe. Nepřipomíná nám to něco, o čem jsme již mluvili? V kapitole 1.1.1 říkáme, že je pro morálně dobré jednání nezbytné vědět, co dělám. V duchu Platónského pojetí by se měl komunitní pracovník minimálně soustředit na to, co dělá a vyvarovat se mnohodělnosti nebo přecházení k jinému oboru. Vzhledem k tomu, že komunitní práce v Česku stojí stále na chvostu pomáhajících profesí, i financování je obtížné a komunitní pracovníci jsou často donuceni kloubit roli komunitního pracovníka a sociálního pracovníka, což není příliš šťastné vzhledem

⁹⁰ Srov. FLETCHER, J. *Situační etika*, s. 44 – „Praktická láska je formujícím základem mravních ctností, láska však proniká i moudrost samu.“

⁹¹ KREEFT, P. *Návrat ke ctnostem*, s. 62

⁹² Srov. První list Janův (4,7 -12) – „(...) Kdo nemiluje, nepoznal Boha, protože Bůh je láska. (...) V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého Syna jako obět smíření za naše hříchy. (...)“

⁹³ Srov. KREEFT, P. *Návrat ke ctnostem*, s. 61 – 63.

⁹⁴ Či Platónovo označení moudrost (rozvážnost) nebo Aristotelická rozumnost.

⁹⁵ Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech III, Kardinální ctnosti*, s. 86 – 87.

⁹⁶ Tomáš uvádí, že kromě té má člověk ještě spekulativní intelekt, ale to je něco, co si nemusí uvědomovat, náleží spíše do roviny transcendentna (v plné dokonalosti je vlastní nikoli lidem, ale andělům). Srov. tamtéž, s. 34 – 37.

⁹⁷ Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech III, Kardinální ctnosti*, s. 36 – 39.

⁹⁸ *Život z víry*, s. 51.

k rozdílnosti obou, ač je žádoucí, aby se v místě doplňovaly. I přes tento fakt by se měl komunitní pracovník v SVL vyvarovat zároveň poskytování sociální služby – docházelo by poté k matení rolí. Komunitní pracovník se tedy musí vyvarovat pokušení pomáhat jednotlivcům či konkrétním rodinám řešit jejich individuální sociální problémy (opět dle Platóna ve prospěch jednotlivce znamená v neprospěch celého společenství) a spíše je propojit se svými kolegy – sociálními pracovníky, kteří mají v kompetenci případovou práci - anebo spojit je s návaznými službami. O (ne)slučitelnosti obou rolí jsme již hovořili v kapitole 1.1.1. K tomu se samozřejmě přidává i otázka svědomí, svobody a odpovědnosti, o kterých pojednáme v předposlední a poslední kapitole této práce. Jana Kosová vnímá prozíravost/ moudrost za podstatnou ctnost komunitního pracovníka, „*kteřá umožňuje se stále rychleji rozhodovat, rozhodovat dobře, umět jednou přimhouřit oko, protože vím, že jinak bych třeba zničila něco cennějšího, co už nepostavím. Stát nohama na zemi a i v nových situacích se nenechat vykolejit – nebo jen na chvíli.*“⁹⁹

1.3.1.2 Spravedlnost

Prozíravost je následována **spravedlností**¹⁰⁰, kterou Tomáš Akvinský formuluje jako „*pevnou a trvalou snahu dávat každému, co jeho jest.*“¹⁰¹ Spravedlnost bývá označována za slepou proto, že má měřit¹⁰² každému stejně a nikoho neupřednostňovat, lhostejno, kdo je jakého postavení ve společnosti, jaké požívá moci, jaký vlastní majetek atd. Slepota zde tedy není míněno jednání opačné ve smyslu záměrného přivírání očí, přehlížení, protěžování jedněch na úkor druhých, kdy ti mají pocit nespravedlivého zacházení, zakoušení bezpráví, které se bohužel v dnešní době stupňuje (především ve formě korupce). Vyjdeme-li z tohoto vysvětlení, znamená to, že spravedlnost disponuje mocí¹⁰³, resp. ti, kdo disponují vyšší mocí, mají v rukou

---

⁹⁹ Příloha III. – Rozhovor s J. Kosovou.

¹⁰⁰ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 45.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 51.

¹⁰² Srov. zobrazení starověké bohyně Iustitiae s páskou na očích a miskami vah.

¹⁰³ Mocí se zabývalo a stále zabývá mnoho psychologických, filozofických, politologických a dalších směrů, existuje také mnoho definic moci. Max Weber definuje pojem mít moc jako mít možnost přinutit někoho, aby udělal něco proti své vůli. Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 209, kde Nakonečný sám chápe touhu po moci „*jako motiv zvyšování vlastního pozitivního sebevědomí, mít moc znamená mít vysokou hodnotu, vysoké sebevědomí, což přináší hluboké sebeuspokojení.*“. František Koukolík propojuje pojem moci s kontrolou. Srov. KOUKOLÍK, F. *Mocenská posedlost*, s. 35. Spaemann dodává, že pakliže existuje kontrola moci, je zde i ochota podřídit se jí, podřídit se například nestranně

spravedlnost.¹⁰⁴ Kupříkladu pro komunitního pracovníka je klíčová znalost lokality a vazeb v ní. Především v počátku svého působení v SVL, při seznamování se s lokalitou, mapování a kontaktování lidí musí být ostražitý, zda se skutečně seznamuje s celou komunitou, ne jen s jednou rozvětvenou rodinou. Jde o to, aby byl pozorný ke všem členům komunity a k jejich potřebám a zájmům. Komunitní pracovníci v Táboře podcenili uspořádání rodin v komunitě, tzv. klany¹⁰⁵, resp. si tento fakt vůbec neuvědomili při práci s mladými romskými kapelami. Dvakrát nechali na společné komunitní akci hrát tu samou romskou kapelu a byli nadšení, že se obě akce povedly, jenže část komunity to vnímala jako nerovné zacházení, jako protěžování jedné rodiny na úkor druhé. Podobnou situaci zažila komunitní pracovnice Pavla Kohelová, když přijala v jednom dni pozvání do dvou rodin na kávu a při odchodu z komunity na ní na chodbě čekal další otec romské rodiny s výčitkou, jak to, že se spolčuje s touhle rodinou (odkud právě odchází) a u nich ještě nebyla. Kolegyni v podstatě ani nenapadlo, že byla dosud jen u rodin jedné rodinné větve. Zareagovala ale dobře s tím, že situaci postavila do jiného úhlu pohledu, než jak ji v emocích viděl onen uražený otec. A v klidu mu odvětila, že oni ji ale také nepozvali a případné pozvání by přijala ráda, čímž mu narušila jasný úsudek o nespravedlivém zacházení. Na druhou stranu v obou případech lze říct, že pracovníci jednali morálně správně, spravedlivě dle pojetí této ctnosti s tím, že v nastalém konfliktu zájmů odhlédli od toho, o čí zájmy jde a hleděli na to, o jaké zájmy jde.¹⁰⁶

V kontextu této kardinální ctnosti mluvíme také o distributivní¹⁰⁷ spravedlnosti, i ta odkazuje k moci, přerozdělování statků ve společnosti. V rámci komunitní práce je nutné, aby pracovník dbal na zajištění rovného přístupu ke zdrojům, je to princip komunitní práce – hledat a objevovat zdroje a skryté potenciály, budovat jejich kapacity a tím komunitu zplnomocňovat. *„Zplnomocnění znamená uvědomit si své vlastní kvality a silné stránky a sami si vyzkoušet vyřešit své problémy. (...) zplnomocnění se vztahuje*

---

instanci ve společnosti v podobě zákonů, pravidel a jimi se nechat omezit. Mluvíme o tzv. legální spravedlnosti. Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 44, 48; *Život z víry*, s. 52.

¹⁰⁴ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 46 – 47.

¹⁰⁵ Srov. HIRT, T., JAKOUBEK M. *Souhrnná zpráva o realizaci výzkumného projektu HS 108/03 “Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit”*, s. 14.

¹⁰⁶ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 44.

¹⁰⁷ Srov. *Život z víry*, s. 52.

ke změně pasivního k pro-aktivnímu postoji.“¹⁰⁸ Dle Ivana Úlehly vychází zplnomocňující přístup z přesvědčení a víry pracovníka, že klient je expertem na svůj vlastní život, zná své problémy a je schopen je řešit. Od pracovníka se očekává, že ho tímto procesem provede, dá mu zažít „co největší pocit vlastní kontroly nad jeho životem“. Pracovník se vlastně dostává do záviděníhodné, ale velmi obtížné role – namísto práce „ZA“ klienta, pracuje „S“ klientem (s respektem ke klientovi).¹⁰⁹ Tento přístup se uplatňuje rovněž v komunitní práci, kdy cílem je vytváření takové situace, aby lidé našli své schopnosti a síly, naučili se vyjadřovat své názory a potřeby, překonali pasivitu a nevíru a začali rozvíjet své potenciály ve společnosti.¹¹⁰ Jde tedy o to, aby byly vytvořeny takové podmínky, aby se lidé, kteří v dané lokalitě žijí, mohli podílet a co nejvíce rozhodovat o tom, co je třeba řešit a jakým způsobem, jaký má být cíl a jak si představují výsledky. Nejde zde o to, jakou rychlostí nastanou změny a dostaví se výsledky, ale o samotný proces, kterým k nim dojde. Jelikož každá komunita je jiná, nachází se v jiné situaci, má rozdílný potenciál zdrojů, na němž může stavět a neexistuje žádný předem daný návod a sled kroků, je cílem komunitní práce nechat řešení na místních lidech, kteří dané situaci nejlépe rozumí a znají zdroje, které jsou jim k dispozici. Řešení problému spočívá v propojování jednotlivců a zdrojů společnosti. Je třeba dosáhnout skutečného zapojení všech zúčastněných v tomto procesu a navodit mezi nimi účinnou komunikaci: tj. občanů – členů komunity, a to i jedinců, i neformálních skupin, odborníků – tedy komunitních pracovníků a jiných „pomáhajících“, kteří proces změny obvykle iniciují, a stejně tak úřadů, institucí a organizací, které jsou pro dané místo důležité. Cílené pěstování a podpora vazeb mezi občany v místě a podpora vazeb mezi občany v místě a jejich zapojování do života komunity dává lidem šanci se rozvíjet a pomáhá zapojit do procesu řešení i ty nejvíce znevýhodněné skupiny, které stojí na okraji zájmu společnosti (např. národnostní menšiny, přistěhovalce). Právě pro tyto skupiny se může komunitní práce, resp. komunitní pracovník, stát mostem mezi nimi a společností. Může jim pomoci zlepšit jejich šance na uplatnění a při řešení jejich problémů. Může je podpořit v aktivizaci, v hledání a objevování vnitřních a vnějších zdrojů, v přejímání kompetencí, v přechodu od pocitu bezmoci k moci – tj. k přejímání moci nad svým životem.

---

¹⁰⁸ SCHURINGA, L. *Komunitní práce a inkluze Romů*, s. 28.

¹⁰⁹ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*, s. 89 - 90

¹¹⁰ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Co je komunitní práce*, s. 1; MACHOVÁ, B.; MÜLLEROVÁ, A. *Komunitní práce*, s. 5.

V současné době je také zmiňována sociální spravedlnost, solidarita či proporcionální spravedlnost související s odpovědností společnosti (lidského společenství) ve vztahu k potřebám člověka sledující blaho všech.¹¹¹ To se opět snoubí s požadavkem lásky, kterou v této podobě nacházíme především v podobenství o milosrdném Samaritánovi.¹¹² Aby se ukázala spravedlnost, je dle Spaemanna podstatným prostředkem k tomuto cíli spor,¹¹³ jehož rozsouzení je označeno buď za spravedlivé, nebo nespravedlivé.

1.3.1.3 Statečnost

Ctnost **statečnosti** navazuje na spravedlivost, vymezujeme ji jako střed mezi opovázlivostí a zbabělostí. Jedná se tedy o určitou pevnost a neohroženost v jednání, postavit se za sebe, ale především druhé (pro spravedlivou věc). Znamená to čelit nějakému strachu a situaci, kdy nám přirozenost velí k útěku (anebo k útoku), ustát. Může jít až tak daleko, že jsme schopni obětovat i vlastní život. Statečnost tedy můžeme prožívat na fyzické úrovni – čelit nějaké vlastní bolesti (zranění, nehoda, pomoc při úrazu jiného) nebo jako sílu ducha (vystoupení s vlastním názorem „proti všem“, i když tím riskujeme zesměšnění). Velmi často však statečnost spojujeme s extrémními situacemi. Marek Eben se v pořadu Na plovárně zeptal lékaře Jana Trachty z organizace Lékaři bez hranic, zda jsou pacienti v oblastech misí v rozvojových zemích statečnější než v Čechách. Odvětil, že jsou „*donuceni ke statečnosti. Podobně jako by byli Češi, kdyby byli v jakémsi válečném konfliktu.*“¹¹⁴ Srovnáme-li si to lidmi žijícími v sociálně vyloučené lokalitě, na okraji společnosti, i oni jsou často formováni svým prostředím a jednají a chovají se tak, jak jim umožňují/ příkazují okolnosti. Děti, které se tu narodí, jsou také v podstatě donuceny k odvaze, postavit se za sebe, protože již odmala od okolí zakouší, že jsou jiné a často dost nevybíravými způsoby. Komunitní pracovník vidí v SVL mnoho situací a příběhů statečnosti, ale lidé si je často neuvědomují. Někteří lidé jsou „hrdiny všedního dne.“ Zvláště v romské komunitě je velmi těžké vynikat nebo

¹¹¹ Srov. Tamtéž, s. 52; SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 51 – 52.

¹¹² Srov. Lk 10,25 – 37.

¹¹³ Mnoho evangelijních textů přibližující jednotlivé události z Ježíšova života, označují tyto příběhy také často jako spory (spor o púst, spor o otcovství Abrahamovo, spor o Ježíšův původ, spor o znamení, spor o daň císaři, atd.). Nejznámější je však spor dvou žen o dítě – Šalamounův soud, První kniha královská 3, 16 – 28.

¹¹⁴ Srov. Rozhovor s MUDr. Trachtou v pořadu Na Plovárně, 27. 1. 2016.

udělat něco jinak, o to více se komunitní pracovník snaží ocenit jednání člověka, které směřuje k pozitivní změně k dobrému životu. Například v tábořské komunitě chodí jeden mladý muž uklízet ulice již několik let, ať prší nebo padá sníh. Jiný mladý muž téměř bez jakékoli podpory rodiny dodělal učiliště a nastoupil do práce. Jeho sestra jej pak v tomto příkladu následovala. Ze strany těchto lidí se jedná o obrovskou osobní statečnost. Pro majoritu je toto chování běžné, nezasluhující ocenění, ale pokud vyrůstáte v prostředí, kde vás ke vzdělání, získání a udržení si práce nepodporují, je to velká věc. Někdy zafunguje i jediná otázka – „A jak se Vám to podařilo?“ – jako v případě komunitní pracovnice Jany Kosové z Dobré Vody u Toužimi¹¹⁵ a lidé si sami uvědomí, že to, co udělali nebo dělají, není samozřejmost a že to zračí velkou sílu ducha.

1.3.1.4 Uměřenost

Konečně poslední z kardinálních ctností **uměřenost** představuje v dnešním pojetí určitou schopnost sebeovládání (krocení svých vášní, především pak těch nejvyšších). Komunitní pracovník se při práci s romskou komunitou v SVL často dostává přímo do rodin. A má možnost nejen vidět, ale i zažívat jak rodina funguje¹¹⁶. Pracovník se tedy musí připravit na to, že téměř každému rozhovoru či rozhodování jsou přítomny i děti a neměl by na ně zapomínat i v rámci práce s komunitou, aby byl skutečně slyšen každý hlas. S nedostatkem vnitřní uměřenosti jsme se setkávali v romských rodinách právě při výchově dětí (souvisí to i s jasným nastavením hranic). V tradiční evropské výchově funguje cosi jako metoda odložení požitků – dítě nedostane vše ihned, uplatňují se i principy – až si uklidíš pokoj, až napíšeš úkol, tak ... ale také prosté pravidlo příkladně

---

¹¹⁵ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Mít život ve svých rukou*, s. 117.

¹¹⁶ Popis fungování v romské rodině, se kterým se ze zkušenosti můžeme ztotožnit, podává například Vikotr Sekyt - „*Místo individuality se v romské rodině pěstuje úcta ke starším, místo schopnosti prosadit se zvyk podřizovat se skupině. V rodině existuje hierarchie starších a mladších, mužů a žen, ale každý člen velkorodiny se může ke každé věci vyjadřovat a jeho slovo může být vzato za kolektivní rozhodnutí. Navenek je pak člen rodiny jen nositelem tohoto kolektivního rozhodnutí.*“ Srov. SEKYT, V. *Odlíšnosti mentality Romů a původ těchto odlišností*, s. 128.

dnes už nebudeš jíst sladké.¹¹⁷ Toto jsme v naší praxi od romských rodin příliš nezažívali, jak ilustruje následující příklad.

Romská maminka mě přišla navštívit do komunitního centra a uprostřed rozhovoru vtrhlo do kanceláře její dítě, že chce „dvacku“, pak další, že si chce taky koupit hranolky. Sice na ně křikla, ale vždy jim peníze dala. Asi viděla mé zaražení nebo překvapení, tak se zasmála a říkala, jak je to hrozné, jak děti pořád chtějí víc a víc a jak pak nemůžou vyjít s penězi. Zkusila jsem s ní tuto situaci zreflektovat. „*A proč jim tedy ty peníze dáváš? Víš, že je to těžký, ale proč neřekneš ne?*“ Teď byla pro změnu překvapená ona, protože tohle je něco, co si neuvědomila, vůbec si to vlastně neuměla představit. Zkusila jsem jí popsat situaci z práce s dětmi v Cheironu (děti mívají ve zvyku si věci vynucovat brekem a křikem – zvláště její syn i ve školním věku): „*Pokud si Ota sedne ke klavíru a domluvíme se, že na čtvrt hodiny a poté půjdeme psát úkoly, tak to je prostě tak, platí to. Ota samozřejmě zkouší tuto strategii, ale my neustoupíme a nic jiného mu nezbyde než udělat, na čem jsme se domluvili nebo úplně odejít. Může se v tom na nás spolehnout.*“ Uvědomovala jsem si, že je to citlivé téma (a pohybování se na tenkém ledě) a měla jsem obavu, i z toho, že tom maminka pozná na mém hlase a tím se rozhodím a znevěrohodním. Nicméně nezlobila se, jen neví, jak to má s dětmi udělat sama.¹¹⁸ Měla jsem možnost vidět, jak se tento model i se svým manželem postupně pokouší objevovat (i s větší důsledností). A jistě na tom měli velký podíl komunitní pracovníci a kolegyně z klubu NZDM pro mladší děti, které rodiče měli možnost pozorovat při práci s dětmi. Skrze práci s dětmi a držení nastavených hranic se takové uměřenosti nepřímo učí i rodiče a celá komunita. Komunitní pracovník se také častěji dostává do emočně vyhocené a konfliktní komunikace členů komunity mezi sebou příp. i s jinými subjekty a zde učí komunitu právě uměřenosti (i když nejdříve zjistí, že se jí musí učit také on sám), ovládat své vášně, svůj temperament, nechat druhé domluvit, zároveň jim naslouchat, naučit se v klidu říct, s čím přicházím, vyjednávat,

---

¹¹⁷ Srov. VOMLELOVÁ, A., *ROMSKÉ DÍTĚ „PO ŠKOLE“ - Význam romské kultury, rodinného, školního a neformálního (mimorodinného a mimoškolního) prostředí pro výchovu a vzdělávání romských dětí*, bakalářská práce, s. 26 - 27.

¹¹⁸ Příklad vychází z vlastní zkušenosti A. Vomlelové.

unést jiný názor. Komunitní pracovník v této fázi funguje jako facilitátor, most, který propojuje různé strany, zájmy a potřeby zúčastněných lidí¹¹⁹.

1.3.2 Křesťanský příspěvek k pojetí ctnosti – láska, naděje a víra

Nyní navážeme na učení Tomáše Akvinského, které jsme započali v předchozí kapitole. Tomáš hovoří o dokonalosti ctnosti a rozlišuje tři stupně ctností – nedokonalé (vedou člověka k dobrému jednání, ale chybí prozíravost, tedy správný úsudek), dokonalé (kam můžeme řadit ctnosti kardinální, jsou již se správným úsudkem spojeny, ale chybí přesahující láska)¹²⁰ a konečně „*naprosto dokonalé ctnosti, které jsou v člověku spolu s láskou. Tyto ctnosti dělají skutky člověka naprosto dobrými a umožňují člověku dosáhnout jeho posledního cíle*“¹²¹. Obdobně katolický katechismus diferencuje ctnosti, jako základní postoje křesťana, na teologické, které jsou každému křesťanu darovány¹²² při svátosti křtu – stáváme se Božími dětmi, dostáváme dar, na který odpovídáme právě životem z víry - mají tedy bezprostřední vztah k Bohu¹²³, a ctnosti mravní, které se vztahují k bližním a k naplnění života. K těm patří především ctnosti kardinální.¹²⁴ Tyto teologické ctnosti se projevují jako fides - víra¹²⁵, spes – naděje¹²⁶ a caritas – láska¹²⁷.

V rámci úvahy o rovnosti ctností dochází Tomáš k závěru, že teologické ctnosti (s vědomím, že směřují k Bohu – tedy k tomu nejvyššímu dobru) jsou tudíž dokonalejší než jiné směřující k dobru jedince a společenství, stojí nejvýše na pomyslném žebříčku ctností.¹²⁸ Sv. Pavel ve 13. kapitole Prvního listu Korintským k tomu dodává: „*A tak zůstává víra, naděje a láska – ale největší z té trojice je láska.*“¹²⁹ Za láskou následuje

¹¹⁹ Srov. příklady z praxe komunitních pracovníků v Dobré Vodě u Toužimi a v Táboře in HAVRDOVÁ, Z. *Mít život ve svých rukou*, s. 48-49, 52, 99.

¹²⁰ Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech III, Kardinální ctnosti*, s. 58 – 63.

¹²¹ Tamtéž, s. 58 - 59.

¹²² Srov. pojednání Tomáše Akvinského o přirozenosti ctnosti (některé nám mohou být „vlité“, k jiným mít sklon od přirozenosti, jiné získáváme, osvojujeme si je, atd.). Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech I, O ctnostech obecně*, s. 124 – 137.

¹²³ Max Kašparů vidí v duchovním životě a vztahu s Bohem naplňovaného mj. těmito ctnostmi nejvyšší smysl lidské existence. Srov. KAŠPARŮ, M. *Z pláště a dalmatiky*, s. 54.

¹²⁴ Srov. *Život z víry*, s. 38.

¹²⁵ Papež František věnuje víře celou encykliku *Lumen fidei* (Světlo víry).

¹²⁶ O křesťanské naději pojednává například encyklika *Spe Salvi* papeže Benedikta XVI.

¹²⁷ Láska je ústředním tématem encykliky *Deus Caritas Est* (Bůh je láska) papeže Benedikta XVI.

¹²⁸ Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech III, Kardinální ctnosti*, s. 84 – 89.

¹²⁹ 1Kor 13,13. Srov. zároveň pojednání o lásce v 1Kor 13,4 -7 „*Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit,*

naděje,¹³⁰ poté víra. Z ostatních ctností Tomáš spatřuje nejvyšší prozíravost (je jejich „vládkyní“), následována je spravedlností, statečností a konečně uměřeností¹³¹ (viz předchozí kapitola).

Láska zaujímá tedy ze všech ctností nejvyšší - výsostné postavení. Je jednoznačně základním postojem každého křesťana. Stojí nad všemi ostatními, bez ní ani ty ostatní nejsou ničím, o čemž se vyjadřuje i sv. Augustin.¹³² Z tohoto pohledu můžeme také říct, že se zde prolíná ctnost s hodnotou. Je vnější kvalitou, stojící jakoby nad vším (např. křesťanské pojetí vychází z premisy, že „*Bůh je láska. Bůh nás miloval jako první, láska už není pouze přikázáním, nýbrž odpovědí na dar lásky, s nímž nám Bůh vychází v ústřety.*“¹³³), ale je zároveň znitřněním tohoto postoje, kvalitou uvnitř postoje (viz křesťanský postoj „milovat bližního svého“¹³⁴). Benedikt XVI představuje ve své encyklice *Deus caritas est* podoby lásky ve smyslu erós, filia a agapé (zjednodušeně řečeno lásku mezi mužem a ženou, přátelskou lásku – v Novém zákoně například vztah mezi Ježíšem a jeho učedníky, lásku k bližnímu člověku, která je protknuta celým Novým zákonem a lásku přesahující vše, lásku prostupující, „jistou“ za všech okolností).¹³⁵ Současně hovoří o dalším rozměru lásky – caritas (konkrétní podobě lásky k bližnímu, o sociální lásce, o službě lásky, o uplatňování lásky církví v rámci charitativní činnosti).¹³⁶ Lásce se budeme věnovat i v kapitole o hodnotách. To základní však můžeme říct zde i poté zopakovat, komunitní pracovník musí ke komunitě, k lidem přistupovat s láskou. Prostě je mít rád a navázání důvěry pak není tak těžké, od lásky se vše odvíjí a lidé z komunity, zvláště Romové, poznají, kdy jen něco předstíráte a kdy je to přirozené a vychází z vás, ze srdce¹³⁷.

„Sbohem,“ řekla liška. „Tady je to mé tajemství, úplně prostinké: správně vidíme jen srdcem. Co je důležité, je očím neviditelné.“ (...) „A pro ten čas,

---

nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoliv, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá.“

¹³⁰ V rámci učení o ctnostech věnoval Tomáš Akvinský velkou pozornost především lásce a naději v díle *Otázky o ctnostech II, Láska a naděje*, vydalo nakladatelství KRYSTAL OP v Praze v roce 2014.

¹³¹ Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech III, Kardinální ctnosti*, s. 86 – 87.

¹³² Srov. *Život z víry*, s. 44.

¹³³ BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, s. 6.

¹³⁴ Srov. Mk 12,29-31.

¹³⁵ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, s. 7 - 28.

¹³⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 29 – 55.

¹³⁷ Srov. Bílý, T. *Komunitní práce a její specifika při práci s romskou menšinou, bakalářská práce*, s. 10 – 11, kde hovoří o jedné z hodnot komunitní práce jako o lásce a víře v každého člověka s tím, že pro Romy je důležité poznat člověka skrze srdce.

který jsi své růži věnoval, je ta tvá růže tak důležitá.“ (...) „Lidé zapomněli na tuto pravdu,“ řekla liška. Ale ty na ni nesmíš zapomenout. Stáváš se navždy zodpovědným za to, cos k sobě připoutal. Jsi zodpovědný za svou růži...“¹³⁸

Na lásku navazuje **naděje** - křesťanská naděje žitá ve víře, očekávání spásy člověka jako definitivního naplnění smyslu lidského života, příchodu do Božího království (vzkříšení a život věčný). Spolu s nadějí na život věčný¹³⁹, zakoušíme také uvědomění vlastní pomíjivosti, která je spojená se strachem či úzkostí z budoucího, neznámého. Naděje tedy nepřináší úlevu, nezbavuje nás strachu, ale dává člověku odvahu tomu čelit a nést svůj „kříž“. Naděje jako teologická ctnost se projevuje modlitbou a to tou základní, kterou křesťan vyjadřuje důvěru v Boha.¹⁴⁰ Za subjekt naděje považuje Tomáš vůli, oproti následující víře, kde je to rozum.¹⁴¹ Práce s nadějí je pro komunitního pracovníka stěžejní především v rovině dodávání naděje druhým. Setkává se s lidmi na okraji společnosti, kteří často setrvávají ve stavu životní pasivity a apatie, stavu, že se stejně nic nezmění. Mnohdy je opravdu obtížné vykřesat jiskřičku naděje. Je důležité dát lidem možnost zakusit úspěch¹⁴², který si často neuvědomují a stavět je v tom na zem. Sociálně vyloučená lokalita soustřeďuje lidi podobného osudu (zmar, zoufalství, bezmoc, nechuť vzdorovat, lenost, apatie, využívání, atd.), pro mnohé mladé lidi z komunity je to však také „jejich místo“, jejich teritorium, které brání, i když nejsou spokojeni s tím, že tam bydlí¹⁴³. Naděje je pevně spojená s vůlí. Je to proaktivní postoj – to znamená, že vyžaduje od člověka přitakání životu. Uvěření v sebe, ve změnu, pokud o to opravdu stojí, může se to povést. Komunitní pracovník Tomáš Bílý z Tábora popisuje takovou proměnu, kterou po mnohých rozmluvách zaznamenal u jednoho z romských otců. Z postoje nic nemá cenu, za všechno můžou ti druzí.¹⁴⁴

¹³⁸ SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*, s. 74 - 75.

¹³⁹ Srov. MACHULA, T. Předmluva in AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech II., Lásky a naděje*, s. 20 – „Z naděje dělá ctnost ono přimknutí se k Boží pomoci pro dosažení věčného života.“

¹⁴⁰ *Život z víry*, s. 41 – 43.

¹⁴¹ Srov. MACHULA, T. Předmluva in AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech II., Lásky a naděje*, s. 20.

¹⁴² Srov. HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, S. 95, příklad Neúspěch – úspěch, záleží na úhlu pohledu...

¹⁴³ Srov. píseň *Praha* od jedné z prvních rapových skupin v Čechách Peneři Strýčka Homeboye (PSH), kde kriticky zachycují místo, kde žijí se vším, co k němu patří, ale zároveň se vyznávají k lásky k němu příslušnosti k tomuto místu a skupině. „(...) zdravím všechny své kámoše z Prahy, mám vás rád jsme stejnej tým a to mě baví, milujem tohle město je to náš domov, přesto, že spousta chyb snad naše slovo naděje je, slyším ulici a hlasy tam tam dole, píšu svůj text co slyšíš teď ty, nebudeš sám jsme spolu beat pomáhá žít“ – dostupné na <https://www.youtube.com/watch?v=IDgPBYofpSQ>.

¹⁴⁴ Srov. HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, s. 141 – 142.

Víra¹⁴⁵ – poslední ze tří ctností ve smyslu být pevný a důvěřovat. Život z víry, jak jsme již uvedli výše, je odpovědí křesťana Bohu na jeho dar – na jeho lásku.¹⁴⁶ Víra se v podstatě uskutečňuje v důvěře v Boží prozřetelnost/ Boha a v lásce k bližnímu. I zde se dotýkáme společenství – společenství věřících, církev – jejímž cílem je prohlubovat víru skrze vzájemné sdílení a podporu.¹⁴⁷ Apel na to, že „víra musí být žitá.“¹⁴⁸ Víra je také vnitřním přesvědčením (věřit v něco/ někoho), ale zároveň hodnota, kdy ji v podstatě můžeme vyjádřit v rovině osobního vztahu s Bohem, s něčím, co nás přesahuje a k čemu směřujeme jako k nejvyššímu dobru. „*Víra je něco jako šestý smysl, který obhospodařuje to, na co rozum nestačí.*“¹⁴⁹ Víře se budeme, stejně jako lásce, věnovat více v kapitole o hodnotách.

1.4 JAK (SE) CTNOSTEM UČÍME?

Řekneme-li dítěti: „Musíš být hrdina! Musíš se chovat statečně!“ bez toho, aby se mělo možnost seznámit s nějakým projevem statečnosti, bude pro něj tato imperativní věta zcela nejasná. Vyprávíme-li mu však příběh o člověku, který riskoval svůj život a vběhl do hořícího domu, aby zachránil dítě v něm uvězněné nebo příběh o „obyčejných“ hrdinech například o matce, která sama vychovává své tři děti téměř bez peněz, ale s láskou, dokáže si pojem statečnosti/ hrdinnosti dosadit na konkrétní chování, jednání a prožívání. Ještě více si toto vtiskne, zažije-li to osobně.¹⁵⁰ Mohli bychom tedy říci, že osobní prožitek, reflektovaná zkušenost nám přechází rychleji do vědomí. Na výše

---

¹⁴⁵ Pinchas Lapide podává v rozhovoru s Viktorem E. Franklem definici slova víra – věřit v etymologii čtyř jazyků (německy – sich angeloben – být příslibený, v latinském credere – darovat srdce, v řečtině intelektuální význam – pisteuein, v hebrejštině pak hă-âmin – bezpodmínečná důvěra). Frankl reaguje vlastní definicí víry – „*akt víry spočívá v existenciálním aktu.*“ Srov. FRANKL, V. E.; LAPIDE, P. *Bůh a člověk hledající smysl*, s. 68 – 69.

¹⁴⁶ Erazim Kohák hovoří o další motivaci (zdroji) víry – úžasu a vděčnosti – proměnění vztahu k Bohu a odpovědi na zázrak stvoření (všeho). Srov. KOHÁK, E. *Orbis Bene Vivendi*, s. 49.

¹⁴⁷ Srov. *Život z víry*, s. 39 - 40.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 40.

¹⁴⁹ Citát Mahátmá Gándhího.

¹⁵⁰ Když byl komunitní pracovník s romskými chlapci na čundru a zastavili se u řeky, připlouvali zrovna na kanoi starší manželé. Žena při vystupování ještě v řece uklouzla a upadla do vody. Jeden z chlapců neváhal a skočil do vody, aby jí pomohl. Další chvíli otáleli, ale po jeho vzoru také běželi na pomoc. Následně s komunitním pracovníkem situaci reflektovali. Samozřejmě zde můžeme vidět i rovinu osobního příkladu, ale také osobní statečnosti k pomoci druhému s upozaděním sebe sama. Neřeším v tu chvíli, zda je voda studená, zda jsou lidi bílí nebo Romové, ale vidím, že někdo je v nouzi a tak mu pomohu v takové míře, v jaké můžu. Stejně nebezpečné jako nepomoc, je pomoc přemírou, kdy ohrozím i sebe sama.

uvedené větě však také vidíme, jak moc záleží na kontextu situace, ve které je pronesena – větu „bud’ statečný“ může dítě slyšet stejně tak rozbije-li si koleno, jako v situaci, kdy přijde o někoho blízkého nebo když například plní zkoušku odvahy a bojí se jít samo lesem v noci, anebo když se v chování projevuje spíše protipólem, tedy zbabělostí. Prožít něco osobně, jak jsme výše uváděli například zakusit úspěch, působí i na dospělé.

Ctnosti i hodnoty tedy předáváme také osobním příkladem, pakliže já budu v interakci s druhými projevovat respekt k jejich osobě, lidské důstojnosti, snažit se o morálně dobré jednání, nebudu to však vyjadřovat přehnaným, nepřírozeným dojmem (nejsem kamarád ani jedna z nich – já v SVL přímo nežiju), nemohu druhé lidi přinutit ke změně, to by nemělo být ani cílem, ale mohu jim pomoci otevřít se a najít tu sílu v sobě, ukazuji jim možnost a zasévám semínka, která mohou začít klíčit. Změna pak přichází právě na základě žité zkušenosti, ne na základě nucení nebo upozorňování, že je nutná změna. Komunitní pracovnice reflektuje vlastní zkušenost toho, jak se její působení a jejího kolegy odrazilo na lidech v komunitě. Romská komunita si založila občanské sdružení Jekhetane a v té době to Pavla Kohelová vnímala za nešťastné z důvodu přeskočení několika fází komunitního rozvoje a také jako konkurenci vlastního zařízení Komunitního centra. Z dnešního pohledu to vnímá i z jiné perspektivy „*chtěli velmi vytvořit něco, co vnímali, že máme my v Cheironu. (...) ale ta cesta mezi tím je přeskočená. Pak když jsem ale viděla, jak tam Lenka, Renata, Žaneta se všemi dětmi, ne jen se svými, ale se všemi (!) dětmi z komunity pracují, jak jsou hrdí na to, co se jim povedlo (na nástěnce měli výstřižky z novin – například jak pomáhali čistit břeh Lužnice nebo jak měli akci Romský talent, což do té doby bylo nemyslitelné), byl to pro mě neuvěřitelný zážitek. (...) I to, že třeba Žaneta vzala tehdy nějakých pětadvacet dětí a šli společně na Harrachovku. Tehdy, jak jsme v tom byli hodně ponořeni, tak nám to asi přišlo normální, ale zpětně to hodnotím jako úžasnou věc. A musím říct, že tito lidé v mých očích velmi vyrostli.*“¹⁵¹ V Dobré Vodě se díky působení komunitní pracovnice začal měnit a kultivovat i jazyk a vyjadřování komunity, způsob nazírání na věc.¹⁵²

---

¹⁵¹ Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

¹⁵² Srov. HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, s. 65.

Tomáš Bílý předpokládá dobro v člověku a odvolává se na C. R. Rogerse s tím, že dle něho „člověk je zrozen k tomu, aby se stal dobrým, a jen podmínky mu v tom zabraňují. Např. když jsem pracoval s dětmi a viděl, jak málo stačí anebo když vidíš záblesky drobných změn u rodičů, kteří nemají práci nebo možná prošli i kriminálem atd. a teď najednou vidíš, jak se správným působením začnou správně proměňovat, tak to dokládá to, že člověk má chuť se učit a být lepší. Jenom často neví jak. A když mu v tom někdo může dopomoci, samozřejmě ne tak, že by ho pod tlakem manipuloval, ale byl mu určitým pomocníkem, aby mohl rozvinout svůj skrytý potenciál, tak najednou tito lidé začnou růst.“¹⁵³ Dodává, že je to samozřejmě proces, který je třeba vnímat v kontextu situace i celého člověka. Dospělý člověk, zvláště pokud desítky let nic nedělal a je negativní a pasivní, neudělá takovou změnu a tak rychle, jako třeba dítě. Ale i tento člověk má co společnosti nabídnout a může svůj život posunout, najde-li odvahu a vůli. Jana Kosová má vlastní zkušenost s tím, že člověk může růst pořád, sama si vyzkoušela přechod od jedné cílové skupiny (maminek v azylovém domě) k romské komunitě. „Potenciál – pomáhat mu se vyklubat na svět, nalézat jej, pro mě zůstává základním principem komunitní práce spolu s důvěrou v to, že člověk může růst.“ Galileo Galilei řekl: „Člověka nemůžete nic naučit. Můžete mu jen pomoci, aby to objevil v sobě.“¹⁵⁴

Jak si tedy osvojovat ctnosti? Aristotelés „chápe osvojování si ctnosti jako proces, který ke svému cíli, jímž je onen žádoucí střed, dospívá postupně.“¹⁵⁵ Dělí ctnosti na rozumové a mravní, přičemž ty rozumové člověk získává učením, ale také objevováním, kdy člověk něco poznává (ať už sám nebo tím, že ho poučí druzí) a opakováním získává zkušenost. Dohromady tak v dlouhodobém měřítku člověk upevňuje rozumové ctnosti. Naproti tomu mravní ctnosti člověk získává návykem – ze zvyku.¹⁵⁶ „Proto ctnosti nejsou nám dány ani od přirozenosti, ani proti přirozenosti, nýbrž máme přirozenou vložku, abychom jich nabily, zvykem se pak dokonávají.“¹⁵⁷ Aristotelés, resp. Tomáš Akvinský soudí, že ctnost získáme tím, že jednáme podle

---

¹⁵³ Výpověď komunitního pracovníka Tomáše Bílého.

¹⁵⁴ CANFIELD, J., SICCONI F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*, s. 211. Srov. zároveň *Mít život ve svých rukou*, s. 118 – 120, ROGERS, C. R.; FREIBERG, J. H. *Sloboda učit sa*, s. 198.

¹⁵⁵ MACHULA, T., MACHULOVÁ, H. *Rozvoj myšlení a etika ctností: klasická inspirace pro současné otázky*, s. 158-159.

¹⁵⁶ Srov. AKVINSKÝ, T. *Komentář k Etice Níkomachově*, s. 35 – 39.

¹⁵⁷ ARISTOTÉLES, *Etika Níkomachova* (1103a 25), s. 45.

ctnosti, nevnímá ji za nám přirozenou, vrozenou (jako například oči a uši a tedy používání zraku a sluchu vycházející z té podstaty, že jsme je už měli). Proto je důležité, aby už se už děti ve velmi útlém věku měly možnost konfrontovat s dobrým jednáním a učily si ho navykat, zároveň aby věděly i to, co je špatné (čím dříve tím lépe, protože, co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš).¹⁵⁸

Například děti jsou v komunitním centru pro děti a mládež Cheiron T motivovány k doučování tím, že za pravidelnou činnost (doučování, psaní domácích úkolů, vypracovávání příkladů, úloh, čtení, atp.) získávají hvězdičky, za určitý počet hvězdiček se mohou účastnit „pohádkové noci“. Každá pohádková noc je v něčem jiná, pracovníci se vždy snaží uchovat její příběh, tajemství a poselství, které si z ní děti odnášejí. Pro děti je to vždy velký zážitek i motivace k dalšímu doučování se v klubu. Příběhem je zároveň podpořena dětská představivost a týmovost, zážitkovou formou se zde vytváří prostor k abstraktním tématům jako je dobro, zlo, spravedlnost, čest, atd. Například v září 2013 se deset dětí, které získalo stanovený počet hvězdiček, stalo součástí legendy o svatém grálu a nahlédlo tak do raného středověku a doby rytířské. Podstatou hry bylo objevit ctnosti tehdejší doby a ctnosti a hodnoty, které nás vedou dnes. Na základě Merlinova proroctví se děti vydaly na hrad Camelot, aby nabídly své služby králi Artušovi. Cestou však musely získat jméno Artušova otce (Uther Pendragon), které bylo vstupním heslem na Camelot. Děti byly přivítány (v prostorách Housova mlýna) u kulatého stolu králem Artušem a vyzvány, aby splnily sedmero rytířských ctností, které musel každý rytíř ovládat od rytířského souboje až po veršotepectví, kterého se ujala královna Guenevera. Po splnění všech disciplín byly děti králem Artušem slavnostně pasovány na rytíře kulatého stolu. Poté je král Artuš vyslal do světa za svatým grálem. Aby na své cestě za největší moudrostí světa děti uspěly, musely poznat a osvojit si sedmero základních ctností, kterými jsou moudrost, statečnost, uměřenost, spravedlnost, víra, naděje a láska. Na jejich pouti je doprovázel čaroděj Merlin, který po splnění daných úkolů předával dětem jednotlivé ctnosti, které s sebou na cestě musely děti nést a stále je potvrzovat. Děti si tak vyzkoušely svoji statečnost na temné stezce, kterou procházely, aby přinesly světlo do Merlinova chrámu, musely se popasovat s uměřeností, luštily šifru, naslouchaly biblickému příběhu krále Šalamouna, přely se o spravedlnost, hledaly naději a učily se důvěřovat

---

¹⁵⁸ Srov. AKVINSKÝ, T., *Komentář k Etice Níkomachově, II. kniha*, s. 38 - 47.

jeden druhému. Po splnění všech úkolů se děti vrátily do Merlinova chrámu, kde se, po vyslovení a vhození sedmera ctností do ohně, snesl svatý grál i se svým poselstvím, které odkazovalo na Exupéryho Malého prince.¹⁵⁹

Děti, ale i dospělí, se velmi dobře učí, pokud obsah učení dosadíme do příběhu nebo do jejich životní zkušenosti, necháme-li je objevit to, přijít si na to sami... Zároveň necháme-li je něco prožít, zakusit to na sobě. Můžeme mluvit o narativním přístupu – kdy věc neřekneme přímo, ale vyprávíme příběh, který na druhé nějak působí a „objevené“ můžeme dále diskutovat.¹⁶⁰

Pro pracovníky by bylo jistě snazší říct: „Takhle se to nedělá, tohle nesmíš, je to tak a tak....“, ale jaký by to mělo smysl pro daného člověka i práci samotnou v dlouhodobém horizontu. V konkrétních situacích, kdy vyvstane nějaký problém nebo otázka, se v Cheironu snažíme dětem a mladým lidem situaci vysvětlit nebo odpovědět vyprávěním jiné situace nebo příběhu, ve kterém jakoby nejsou osobně zapojeni a kde není vysloveno řešení. Je tam prostor pro to, aby si řešení našli sami. Musím říct, že takové situační intervence mají mnohem větší efekt než prosté příkazy a zákazy, protože tento způsob je pro mladého člověka, ale i dítě akceptovatelný. Zároveň se touto formou upevňuje důvěra, vyjasňují hranice a klient se cítí v problému osobně zaangażovaný. Příkladem může být situace, kdy se klient choval vulgárně a ve vzteku ještě rozkopl koš a poštovní schránku, což je jasné porušení pravidel a musí centrum opustit. A pokud se chce vrátit, musí se podílet na nápravě věcí. Je rozdíl, pokud pracovník klienta „pouze“ vyhodí anebo si s ním nejdříve promluví a klient potom odchází. Pro klienta se ve své podstatě nic nemění, z centra odchází tak jako tak. V druhém případě ale ví, že neodchází pro to, kdo je, ale pro to, co udělal. Pracovník mu tedy jasně vysvětlí, že jej nesoudí jako lidskou bytost, ale odmítá jeho chování či jednání. Pracovník mu jindy nabídl i srovnání a převyprávěl mu obdobnou situaci a nechal klienta, aby rozhodl a situaci vyhodnotil. Klienti jsou v těchto případech na hypotetické viníky mnohem přísnější.

---

¹⁵⁹ Archiv Cheiron T, o.p.s.

¹⁶⁰ Srovnajme Sókratovy dialogy s žáky plné otázek nechávající je objevit si odpověď sami anebo Ježíšova podobenství, která jsou protknuta Novým zákonem, především v evangeliích, ale nejen tam. Srov. například Papež František, *Laudato sí* (Buď pochválen), s. 42 – 57, kdy papež hovoří o moudrosti biblických příběhů. Příkladně srov. MacIntyrův výklad ctností, který vidí úzce spjat s narativní formou lidského života, hovoří také o „mimésis“ – znázornění, napodobení. Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 168 – 171.

Podobně to platí v komunitní práci s dospělými. Pokud bychom jim říkali, co mají dělat, neučili bychom je přebírat zodpovědnost za svůj život do vlastních rukou, ale „cvičili“ bychom je v poslušnosti a plnění příkazů. Zde více než kde jinde je zapotřebí upozadění pracovníka a jeho velká trpělivost¹⁶¹, um nechat komunitu, aby sama hledala možnosti a řešení. V začátku komunita často žádné řešení nevidí, je pasivní, negativní, nastavená proti. Komunitní pracovnice Pavla Kohelová po několika letech působení v Táboře reflektuje výraznou změnu v nastavení některých členů komunity: *„A co si myslím, že z nás převzali je, že když jsme je poznali, tak byli hodně, hodně negativní a teď vlastně oni dokáží hledat věci, které se daří a dokáží je zrcadlit i mně. Dostali jsme se do fáze, že já jim řeknu, když mi není dobře. A oni mě dokážou podpořit. Je skvělé, že dokážou najít možnosti pro druhého člověka,“*¹⁶² což bylo v začátku nepředstavitelné. Tomáš Bílý reflektuje, kam se lidé i ze zdánlivě bezvýchodné situace a vnitřního nastavení mohou při správném přístupu (který v podstatě reflektuje celá tato diplomová práce) mohou posunout. *„Vidím, že někteří lidé, se kterými jsme intenzivně pracovali se jako lidé proměnili, jak v myšlení, tak v postoji. Už neshazovali vinu na ostatní, ale byli schopni připustit i svůj díl viny a jakoby se odpíchnout. Vidím, jak se posunuli. Jsou schopni něco vytvářet – např. akce pro děti, zvládli otevřít klubovnu ve Fišlovce. A vůbec uvědomit si a vytvářet vyšší hodnoty – láska, odpovědnost, trpělivost, reflexe, vzdělávání... Osvojili si mnoho dovedností - naučili se jednat s úřady, komunikovat účinněji se školou nebo psát projekty. Jejich jazyk se obohatil.“*¹⁶³

1.5 ZTRÁTA NEBO REVIVAL CTNOSTÍ?

O renesanci ctností, jejich „revival“ se snaží mnoho autorů, k nejznámějším z nich počítáme Alasdaira MacIntyry. Tento současný filosof pocházející ze Skotska¹⁶⁴ doporučuje vrátit se tam, kde to naposledy fungovalo, nyní jsme ztraceni. Kant je zaměřen více na individualitu (výchozí pro liberální model společnosti), ale člověk se může realizovat jen v interakci s druhými, potřebuje společenství. Proto se MacIntyre inspiroval Aristotelovým „modelem ctností“ – vzít si z něj to nejlepší, zároveň vidět

---

¹⁶¹ Srov. kapitolu 1.1.2

¹⁶² Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

¹⁶³ Příloha I. – Rozhovor s T. Bílým.

¹⁶⁴ Profil např. na <http://www.britannica.com/biography/Alasdair-MacIntyre>.

slabiny a uvědomit si je, neopakovat chyby, poučit se. V souvislosti s moderními dějinami, resp. současností hovoří dokonce o ztrátě ctnosti – morální krizi¹⁶⁵, neschopnosti moderního člověka najít morální jednotu.¹⁶⁶ Ve své práci *Ztráta ctnosti* staví hypotézu na východisku hlubokého chaosu jazyka morálky za předpokladu katastrofy, která nastala v průběhu dějin. Moderní doba se vyznačuje vyjadřováním názorových rozdílů v nekonečných diskuzích nepřeborného množství protichůdných argumentů (dlouhé prázdné mluvení bez argumentů také není výjimkou¹⁶⁷), které nepřinášejí výsledek.¹⁶⁸ Neuposouvá nás dál v poznání, ani blíž k sobě samým a k sobě navzájem. Není naším cílem „moralizovat“ nad zkažeností světa a to jistě nebylo ani cílem knihy *Ztráta ctnosti*, ale nelze nesouhlasit s chaosem – pojmovým, ve vnímání a uplatňování morálky. MacIntyre provokativně používá názvu *ztráta ctnosti*, ale více než o ztrátu ctnosti jde o ztrátu (postupnou ztrátu) společenství, sdíleného předporozumění (například pojmu ctnosti), sdíleného dobra, schopnosti (jak) myslet (v souvislostech a kontextu historie, vývoje, postavení člověka v jednotlivých údobích, atd.).

Nazírání v souvislostech je také podstatnou ctností komunitního pracovníka. Více než kterýkoli jiný pomáhající pracovník tuto zdatnost denodenně rozvíjí - tj. pokud ji používá správně, upevňuje ji, pokud ne, blíží se k některému z negativních krajností – ať už ke zkratkovitému jednání (např. vyzvednutí chybného tématu - rozhodne se pro problém, o kterém lídr¹⁶⁹ komunity často hovoří (chybí práce pro muže a lídr chce založit firmu, kde zaměstná tyto muže) a aniž by zjišťoval, zda je to skutečně téma

---

¹⁶⁵ O ztrátě ctností pojednává ve své knize *Návrat ke ctnostem* také profesor filozofie Peter Kreeft (o autorovi více např. <http://www.peterkreeft.com/about.htm>), který kriticky nahlíží dnešní společnost. Východiskem pro napsání knihy je mu stav moderní společnosti, ve které nyní žijeme. Moderní civilizace je oproti předešlým civilizacím především technologicky zdatnější. Inteligence i mravní jednání jsou na vysoké úrovni, základní slabou stránku vidí ve znalosti morálky, zažíváme tzv. duchovní nemoc naší civilizace, kterou považuje za nejslabší v dějinách. Z tohoto úpadku však vidí cestu ven a to oživením ctností a jejich vědomým pěstováním. V podstatě se obrací ke křesťanskému náboženství, kde nalézá odpovědi a způsob jak dobře žít a dostat z mravní krize.

¹⁶⁶ Knihu *Ztráta ctnosti* napsal A. MacIntyre v 80. letech minulého století, v českém překladu vyšla v OIKOYMENH v roce 2004 a tento problém je stále aktuální možná ještě aktuálnější.

¹⁶⁷ Při čtení se mi vybavilo mnoho dlouhých porad týmu, jednání, politických vyjednávání, které ani po hodinách k žádné změně nevedly.

¹⁶⁸ Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 11 – 35.

¹⁶⁹ Někdy může být problém už ve skutečnosti, že komunitní pracovník považuje za lídra komunity někoho nesprávného. Dá na vnější atributy projevu chování tohoto člověka. A nezjišťuje si do hloubky, zda ho lidé z lokality skutečně uznávají, jaké má dlouhodobé vztahy, co se událo, atd. – nesleduje souvislosti.

většiny obyvatel lokality a téma, kterému se teď chtějí aktuálně věnovat, podpoří lídra a zabývá se uvedeným tématem¹⁷⁰) nebo k „rozpliznutí se“ (rozmělnění) v dlouhých rozhovorech, debatách bez cíle a bez výsledku (pokud například na společné poradě jádrové skupiny pracovník nechá hovořit všechny členy a debatu nijak nekoordinuje, nikam se nedostanou, ze schůzky nevzejde žádný výsledek a hrozí, že skupina ztratí motivaci dále se scházet a na něčem společně pracovat). Komunitní pracovník v SVL tedy pracuje v rámci komunity s poměrně početnou skupinou lidí pohromadě (potkává se však i s jednotlivci a menšími skupinami zvláště) a je nezbytné, aby se dokázal rychle zorientovat. Tato vlastnost – nazírání v souvislostech – je de facto jednou ze základních zdatností, nezbytných k výkonu této profese. Komunitní pracovník musí být schopen zorientovat se rychle nejen v samotné SVL, ale zároveň v celé oblasti, kde se lokalita nachází (např. i zbytku vesnice nebo města), v provázanosti vztahů, různých vlivech, třecích plochách – pokud má tuto zdatnost v sobě zažitou, zvládne lehčeji zmapovat lokalitu a její obyvatele, navázat a budovat s nimi vztahy, vyhledávat a objevovat vnitřní i vnější zdroje,¹⁷¹ což mu umožní efektivněji a lépe s komunitou spolupracovat. Jana Kosová¹⁷² i Pavla Kohelová se shodují v tom, že komunitní pracovník musí mít „cit“ pro to, koho oslovit a jak. Obě pracovnice si uvědomovaly, že bylo nemyslitelné při svém vstupu do komunity oslovit jako první muže, například: *„A nám se i tehdy hodně potvrdilo to, respektovat jejich určitý modely chování, i z toho důvodu já jsem se ten první rok zaměřovala především na ženy a Tomáš zase především mluvil s muži, a to bylo důležité. Nedat tam nějaký podnět, co by přirozeně přišlo, jako například žárlivost nebo uzurpování věci. Myslím si, že příkladně kdybych přišla do rodiny a jako první se začala bavit s Deziderem, tak by mě Alena nepřijala, protože bych se stala její konkurentkou. Ona by mě takhle vnímala. Vnímala jsem, že Tomáš to může mít jednodušší, protože muži tolik žárliví nebyli, oproti ženám, které hodně emoce pouštěly ven.“*¹⁷³

---

¹⁷⁰ Např. v Táboře se nám stalo, že jsme nepoznali, že člověka, kterého jsme podpořili, komunita uznává jen navenek. Protože je již vícekrát v minulosti zklamal, nasliboval hory doly, ale nic nedotáhl do konce a nakonec některé z rodin připravil i o peníze, lidé z komunity mu již nedůvěřovali. Investovali jsme tedy čas a energii do něčeho, co bylo předem odsouzeno k nezdaru.

¹⁷¹ Více o fázích komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách v kapitole II. – V metodiky Mít život ve svých rukou, s 21 – 78.

¹⁷² Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

¹⁷³ Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

Je však také důležité zorientovat se také v hodnotách, které komunita vyznává, které ji sjednocují. Zároveň reflektovat hodnoty své a celé společnosti, o tom však v následující kapitole.

2 HODNOTY

2.1 PRAZÁKLAD HODNOT VE SMĚŘOVÁNÍ K DOBRU

„Přišel mne opět navštívit ten prorok tvrdého pohledu... ‚Je třeba‘, řekl, ‚vymýt z nich zlo.‘ ‚Tím se však může stát,‘ odpověděl jsem mu, ‚že vymýtiš všechno. Místo aby ses snažil vymýt zlo, není snad lepší rozmnožit dobro?‘“¹⁷⁴

Pěstovat ctnosti bez směřování k dobru, bez vštípení hlavní zdatnosti k rozlišování dobrého a zlého, je dosti problematické. Jak jsme pojednali výše, podstata ctnosti (a jak pojednáme dále) i prapůvod hodnoty a určitého všudypřítomného hodnocení tkví ve směřování k dobru, hledání toho nejlepšího. *„Ctnost je podle stoiků nejvyšší dobro, kterého může člověk dosáhnout“*.¹⁷⁵ Zároveň zde vidíme univerzalitu lásky – bez ní dobro konat nemůžeme. *„Již Platon věděl, že „školskými slovy“ nelze říci, co znamená slovo „dobrý“: „Jen z častých družných rozprav právě o tomto předmětu a z upřímného soužití se najednou v duši vynoří ona idea jako světlo zapálené bleskem a razí si pak sama dále cestu.“ (7. dopis)*¹⁷⁶ To dokládá i příklad komunitní práce v Táboře, která začala, jak říká Tomáš Bílý, „jaksi mimochodem“ v rámci nesčetných rozhovorů s některými lidmi z komunity. Oboustranně obohacujících. Pracovníci v nich nabídli „pouze“ sebe a to bylo to, co komunitě scházelo - dostat prostor k mluvení, ale i naslouchání. Lidé z komunity nechtěli jen mluvit, byli také zvědaví na pracovníky. Pavla Kohelová tuto situaci zpětně reflektuje jako tu nejdůležitější pro budování vztahu oboustranné důvěry: *„Pokud se mě lidé ptali na můj život, tak já jsem jim stejně otevřeně odpovídala, protože jsem cítila, že ve chvíli, kdybych to neudělala, důvěra by zmizela.“* Rozhovory pokračovaly, až se v pár lidech z komunity začalo cosi objevovat, rodit a proměňovat. Komunitní pracovník v tomto případě jen pomáhal správným působením tomuto „dobru“ na světlo, vykřesat jiskřičky naděje a k tomu stačilo jen poskytnutí sebe a času k rozhovoru. Někdo se zajímá o ně

¹⁷⁴ SAINT-EXUPÉRY, A. *Citadela*, s. 194.

¹⁷⁵ SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 39.

¹⁷⁶ SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 7.

a oni mají zájem předat mu kus sebe, odpovědět na tento zájem.¹⁷⁷ Díky tomu se lidé jakoby otvírali, „rozmlouvali“, čímž začali v sobě postupně objevovat chuť něco dělat (apatie se proměnila v aktivitu - v proaktivní postoj), ale už nejen dělat něco pro sebe, ale i pro druhé (například pro všechny děti v lokalitě; pro celý dům; lokalitu i čtvrt města). Objevuje se etický rozměr v náhledu na svůj život – stačí mi takto žít? Je můj život dostatečně naplněn? Objevují se ctnosti a hodnoty – nejde mi jen o sebe, ale chci změnit život k lepšímu, aby se moje děti měly lépe, aby dokázaly rozlišit dobré a zlé a dokázaly to ve svém životě udržet.

Jak jsme pojednali v první kapitole, ctnost je uplatňováním dobra, nejideálněji ve prospěch druhých.¹⁷⁸ Vycházíme z toho, že každý má nějaké základní předporozumění slova dobrý, stejně jako když řekneme, že něco je modré. Co však za dobro/ dobré považujeme? Co je dobré a co je zlé? Erazim Kohák hovoří o základním hodnotovém rozlišení mezi dobrem a zlem, bytím a nebytím jako o základu vši etiky: *„Představuji si universum, které je naprosto prázdné, prostě kosmos, ve kterém nic není. Teďka z nějakého důvodu, nemám ponětí proč, v této naproste kosmické prázdnotě objeví se jedna malinká částička. Jakmile tam je něco a ne jenom nic, tak už do toho universa vstupuje hodnotové rozlišení „dobré je být a zlé je ničit.“ Ten atom si neuvědomuje, že by chtěl být, ale už mohu použít tuto metaforu. Dobré je být a zlé je ničit. Dobré je být a bytí podporovat, špatné je mřít a druhým ubližovat.“*¹⁷⁹

Dobro je součástí přirozenosti člověka a tuto přirozenost můžeme pěstováním dobrých návyků posilovat anebo špatných návyků oslabovat, i likvidovat. Stanislav Sousedík¹⁸⁰ vychází při vymezení pojmu dobra z premisy, že dobro je předmětem naší náklonnosti (deskriptivní složka), přičemž tento předmět poznáváme praktickým rozumem¹⁸¹, a z toho vyvozuje, že o něj máme usilovat (preskriptivní složka). Ve spojení s přirozeným zákonem rozlišuje čtyři základní dobra, která jsou vlastní všem

---

¹⁷⁷ Srov. kapitolu 1.1.2 Role komunitního pracovníka – trpělivý zájem o člověka.

¹⁷⁸ Viz Platónovo pojetí ctností ve prospěch polis; Aristotelské pojetí ctností přátelství promítaná i do ostatních ctností – spravedlnost uplatňována v tom nejlepším možném smyslu, pokud se děje pro druhé, statečnost ve schopnosti obětovat i pro dobro druhého i vlastní život; křesťanské – teologické ctnosti pak nabývají nejvyššího dobra v uplatňování ve prospěch druhých – bližních, ale i nepřátel (např. Podobenství o milosrdném Samařanu), atd.

¹⁷⁹ KOHÁK, E. Pastýř stvoření – rozhlasový rozhovor.

¹⁸⁰ Sousedík se v tomto případě odvolává na aristotelské pojetí „přirozenosti (fysis) ve smyslu všem individuím téhož druhu společné esence věcně totožné s náklonnostmi pro ten který druh bytostí charakteristickými.“ SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 102.

¹⁸¹ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 62 – 63.

lidem. Existuje více dobrých věcí, ale u těchto je bezprostředně evidentní, že jsou dobré. Tato dobra představují v podstatě čtyři základní lidské hodnoty, která vždy předpokládají nějakou povinnost, ale zadávají také práva. Například prvním základním dobrem je **život a jeho uchování**. To znamená, že předmětem naší náklonnosti je život, a proto o něj máme usilovat. Je to naší povinností a zároveň, pokud je to naší povinností, máme na život a jeho ochranu také právo.¹⁸² „Dobré je všechno, co život podporuje v jeho přirozených mezích.“¹⁸³ Kohák toto rozlišení v uvedené souvislosti vztahuje i ke zvířecí říši, resp. ke všemu životu i prostředí.¹⁸⁴

Druhým základním dobrem je podle Sousedíka **přátelství**, a proto bychom měli usilovat o vznik a uchování takového společenství (společnosti), které je na něm založené. Prostředkem, jímž se toho dosahuje, je spravedlnost a lidská důstojnost, která však propojuje všechna dobra a pojednáme o ní dále v samostatné kapitole. Přátelství v sobě nese i hodnotovou rovinu něčeho, pro co jsme schopni i něco obětovat „*přítel není příteli pouhým nástrojem k dosažení vlastních cílů, nýbrž – a to především – předmětem nezištné lásky,*“ za kterého „*pokládá v krajním případě dokonce vlastní život.*“¹⁸⁵ Toto vymezení zní podobně jako kategorický příkaz I. Kanta, abychom sebe navzájem nepoužívali jako prostředky (k dosažení vlastních cílů), ale abychom se jako lidé vnímali jako účel sám pro sebe, pro své lidství.¹⁸⁶ Při stanovování tohoto dobra však Kant nevychází jen z přirozené náklonnosti, ale především z povinnosti. Mravní zákon postuluje, jak se má jednat a z toho teprve odvozujeme, co je dobré. Kant kriticky nahlíží na dosavadní hledání dobra v něčem vnějším (nejvyšší dobro, blaženost, dokonalost), toto označuje za heteronomii a předpokládá, že daleko spíše jednáme na základě našeho vlastního rozumu, tedy autonomně (kdy si sami stanovujeme pravidla, maximy, jak jednat).¹⁸⁷ Vrátime-li se zpět k přátelství, pak vezme, že se tato hodnota promítá i do komunitní práce. Vztah mezi komunitním pracovníkem a lidmi v komunitě nebo SVL není pojmově vymezen ve smyslu vztahu sociální pracovník a klient/ uživatel služby. Komunitní pracovník s obyvateli SVL (komunitou) buduje vztah založený na

---

¹⁸² Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 48 – 63.

¹⁸³ KOHÁK, E. *Pastýř stvoření – rozhlasový rozhovor*.

¹⁸⁴ KOHÁK, E. *Orbis bene Vivendi*, s. 28 – 29.

¹⁸⁵ SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 48.

¹⁸⁶ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, s. 48 - Immanuel Kant formuluje praktický (kategorický) imperativ přesně: „*Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel, nikdy pouze jako prostředek.*“

¹⁸⁷ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, s. 309 – 312.

důvěře (někdy až niterné důvěře, blízkosti), jedná se o vztah partnerský¹⁸⁸. Pracovník zde nestojí v pozici moci či pozici odborníka na klientův život, jako tomu někdy bývá u sociálního pracovníka (i když i zde se více začíná pracovat v rovině partnerského přístupu). Pavla Kohelová dodává „*my jsme s Tomášem vnímali, že lidé z komunity jsou naši partneři. Já některé z nich považuji za své přátele, byť nemluvíme o nejbližším přátelském vztahu, ale nějakým způsobem tam ten vztah je.*“¹⁸⁹

Třetím základním dobrem označuje Sousedík **uchování lidského rodu**, kam spadá láska mezi mužem a ženou, institut manželství a rodiny (reprodukce, péče o nové generace, výchova). Majorita si často ve spojitosti s Romy vybaví mezi prvními pozitivními charakteristikami velkou a soudržnou rodinu. O pospolitosti hovoří také Tomáš Bílý, který ji však zahlíží i v negativní rovině v důsledku něčeho negativního, nesvobody volby.¹⁹⁰ Rodina a děti jsou pro Romy stále nejvyšší hodnotou.¹⁹¹ Bohužel v posledních letech se rodinná soudržnost projevuje i v negativním směru – například nezletilý na sebe „vezme“ spáchání nějakého trestného činu, protože ještě není trestně odpovědný; mladí lidé, kteří mají šanci dosažením zletilosti postavit se na vlastní nohy a začít nový život, si velmi často vezmou půjčku pro své rodiče, resp. pro krytí půjček svých rodičů a zadluží se; velmi časná sexuální aktivita dospívajících ústící v časné rodičovství nezralých mladých lidí, jejichž svazek dlouho nevydrží...). V případě zavlečení drog do komunity je to ještě větší problém, komunita narkomana nevyloučí, naopak hrozí, že užívat začne více členů komunity. Dokládá to i výpověď Pavly Kohelové: „*Dokáží žít ve společenství. Nemají takovou potřebu se individualizovat jako majorita. Což má i svá negativa (například v rámci vzdělání). Ale na druhou stranu jsou naučení soužití, které my už si nedovedeme představit. Děti kolem sebe mají spoustu*

---

¹⁸⁸ Srov. paternalistický x partnerský přístup in Mít život ve svých rukou s. 14; MACHULA, T. Sebeurčení a autonomie jedince, s. 142 – 144.

¹⁸⁹ Výpověď komunitní pracovníce Pavly Kohelové, která si při rozhovoru vybavila ještě jeden zážitek zračící hlubší vztah dvou lidí (komunitní pracovníce a lidí z komunity), který často zmiňuje i v situaci, kdy lidé nemluví hezky o Romech. „*Dovedla jsem děti z Cheironu domů. A jestli si vzpomínáš, měla jsem problémy s rukama, natékaly mi a tehdy mi natekly tak, že jsem tam málem omdlela, udělalo se mi strašně zle. A Desider s Alenou mě posadili do auta a odvezli mě na pohotovost. A tam mě sestřička vystavila tomu, že mi prostě svlékla kalhoty, aby mi píchla injekci a nechala mě tam. A Alena byla ta, která mě pak oblékala. A pro mě to tehdy byl tak niterný zážitek, že jí tohle nikdy nemůžu zapomenout. Ona přesně vycítila, jak já se cítím, jak je to pro mě ponižující postavení. Nechala Desidera na chodbě a prostě se o mě beze slova postarala.*“

¹⁹⁰ Srov. kapitulu 2.6 Hodnoty romství nebo kultura chudoby?

¹⁹¹ Srov. romské přísloví „Nane čhave, nane bacht.“ – „Nejsou děti, není štěstí.“ in LÁZNIČKOVÁ, I. Tradiční rodinné vztahy, obřady a obyčeje, s. 53.

*příbuzných, což vytváří v dětství pocit jistoty a bezpečí. Rodina nejsou tři, čtyři lidé, ale třicet, čtyřicet lidí, kteří o sobě ví a jsou schopni si navzájem pomoci.*¹⁹² Jana Kosová oproti tomu zaznamenala proměnu u některých romských rodin v komunitě: „*Už tu není výjimkou, že rodiny mají dvě nebo tři děti. Začaly přemýšlet více o budoucnosti, o zabezpečení dětí a celé rodiny. Přemýšlí, zda udrží děti na škole, utáhnou to rodinným rozpočtem. Některé ženy také zakusily, že se mohou realizovat a už se nechtějí vrátit zpět. Zakusily, jaké to je pomáhat na vysoké úrovni, vzdělávat a rozvíjet se. Mají vyšší sebevědomí a větší vědomí svých práv, což je přirozeně kultivuje. Nejsou to ty ženy, které jsou zahrnuty jako zvířátka do kouta z pozice bezmoci a nedostatku informací a sebevědomí a tak se brání – nejčastěji silnými emocemi (křikem).*“¹⁹³ To však podporuje myšlenku, že mnoho atributů přisuzovaných romské menšině, patří spíše životnímu stylu, sociálnímu vyloučení nebo jak jsme výše pojednali, souvisí s kulturou chudoby.¹⁹⁴

Čtvrté dobro představuje **poznání**. Stupeň či míra poznání, které si osvojujeme od narození, odpovídá v rovině teoretické skutečnosti i praxe společnosti, ve které žijeme (vč. historického kontextu) a zároveň postavení, které v ní zaujímáme.¹⁹⁵ V této souvislosti komunitní pracovník musí mít určité znalosti, schopnosti a dovednosti, které budou jiné od těch, které předpokládá profese lékaře anebo švadleny. Z pohledu přirozeného zákona však toto vztahujeme pouze k člověku jako takovému bez ohledu na soudobou společnost a jeho postavení v ní.¹⁹⁶ „*Komunitní pracovník často vstupuje do neznáma. Přirozenou potřebou při setkání s neznámým je poznání.*“¹⁹⁷

V teoretickém kontextu dále Alasdair MacIntyre formuluje teorii vnějších a inherentních dober, kdy vnější jsou spojená s člověkem jako individualitou (po jejich dosažení se stávají jeho majetkem či vlastnictvím a čím více jich má, tím méně zbývá na ostatní - např. moc, peníze) oproti tomu inherentní dobra jsou charakteristická svým uplatněním ve prospěch celého společenství, které se na praxi podílí.¹⁹⁸ Na druhou stranu se opírá o Aristotela, když říká, že dobro nemůže být soukromým vlastnictvím.

---

¹⁹² Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

¹⁹³ Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

¹⁹⁴ Srov. kapitolu 1.1.3.

¹⁹⁵ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 48, 65.

¹⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 65.

¹⁹⁷ Srov. HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, s. 21.

¹⁹⁸ Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 220 – 224, 317 – 318.

„Výchova k ctnostem mě totiž učí, že mé dobro jakožto dobro člověka je jedno a totéž dobro jako dobro ostatních, s nimiž jsem úzce spjat v rámci lidského společenství“ a „to je důvod, proč Aristotelés definuje přátelství, základní podobu lidských vztahů, z hlediska sdílených dober.“¹⁹⁹ Ernst Tugendhat podrobuje MacIntyrovu pojetí ctnosti kritice – nikoli však ve snaze o rehabilitaci ctnosti, tuto potřebu sdílí, ale návratem a navázáním právě na Aristotela. Vyčítá mu jeho špatné pochopení - areté má dle Tugendhata dvojí význam – znamená dobrý, ve smyslu funkčně dobrý, ale také dobrý ve smyslu chvályhodných charakterových vlastností. Aristoteles však v rámci pojednání o tom, co je dobré, nebere v úvahu tuto dvojznačnost – nerozlišuje mezi tím, co je dobré a tím, co je dobré pro mě. Tugendhat vidí řešení spíše v integraci ctností do Kantovského modelu etiky (dobro založené v rozumu, naše pomoc je morální jen tehdy, děje-li se z povinnosti), a to tak, jak se o to pokusil Adam Smith.²⁰⁰

2.2 LIDSKÁ DŮSTOJNOST

Lidská důstojnost všem dobrům, všem hodnotám jaksi předchází a propojuje je. Je základním požadavkem lidského jednání, přistoupení k druhému člověku, ale i sobě samému s respektem (úctou a sebeúctou)²⁰¹. „Důstojnost člověka a zároveň jeho úkol spočívá v rozvíjení všech svých schopností, které však jsou podřízeny schopnosti nejvyšší: schopnosti morálně jednat.“²⁰²

Robert Spaemann pojem lidské důstojnosti nahlíží z pohledu hledání odpovědi na otázku: „Co znamená být práv člověku, být člověkem, respektovat člověka?“ Na tuto otázku odpovídá pojednáním o spravedlnosti, která ovšem nestačí k tomu, abychom mohli říct – spravedlivý rovná se být práv člověku, uznat člověka kvůli němu samému. Abychom se mohli dobrat přesnější odpovědi, co znamená být práv člověku, pokládá Spaemann za nutné přidat ke spravedlnosti ještě vědění a lásku. Teprve pokud skutečně poznáme člověka, s vědomím toho, co je člověk²⁰³ a co je pro něj prospěšné, můžeme

---

¹⁹⁹ MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 66.

²⁰⁰ TUGENDHAT, E. *Přednášky o etice*, s. 219 – 239.

²⁰¹ Srov. kapitolu 1.1.3.

²⁰² SIROVÁTKA, J. *Bezpodmínečně platný mravní zákon. Etika Immanuela Kanta*, s. 92. Srov. tamtéž, s. 87.

²⁰³ Spaemann se zde netáže na to, kdo je člověk (člověk je někdo – individuum), nýbrž co. Můžeme se tedy domnívat, že tedy vztahuje člověka k jeho komplexnosti, celistvosti, sociální rovině. Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 52 – 55.

dobře/ správně jednat. Speamann dále pojem důstojnosti přiřazuje ke svědomí, kterému věnujeme prostor v poslední kapitole. Ernst Tugendhat spojuje pojem důstojnosti s pojmem svobody, který „nemůže být předřazován výčtu základních svobod. V novější době proto jeho místo často zaujímá pojem lidské důstojnosti, jako např. v 1. článku Všeobecné deklarace lidských práv Organizace spojených národů z r. 1948 (...)“²⁰⁴ Křesťanství pak lidskou důstojnost vztahuje spíše k něčemu, co je člověku přirozeně nebo bezpodmínečně dané. Kant hovoří v souvislosti s pojmem lidská důstojnost o určité vnitřní hodnotě.²⁰⁵ Ve smyslu uplatňování principu univerzalizace hovoří shodně Tomáš Akvinský i Kant o dobru, tzv. lidsky důstojném dobru, ve smyslu „dobra pro člověka jakožto člověka.“²⁰⁶

Velmi často je dnes pojem důstojnosti²⁰⁷ vymezován v negativním slova smyslu – tedy v souvislosti s omezováním nebo porušováním této základní hodnoty člověka (například při zacházení s pacienty v nemocnicích, s klienty ústavů sociální péče, atd.). Tyto situace jsou ale často nezdravě medializovány, což jim neubírá na vážnosti, ale jaksi se tím může zkreslit situace a dělat z oněch „porušovatelů práv“ lidské hyeny, které se ovšem celkem přirozeně brání a dost často ani netuší, že dělají něco špatně. Jak to, že někdo cítí, že se s ním nejedná důstojně a jiný neví, že činí něco proti jeho důstojnosti? Mluvíme-li o porušování lidské důstojnosti, jedná se jistě také o porušování práva – tedy práva na lidskou důstojnost, které je zakotveno v právních systémech demokratických společností – například v Listině základních práv a svobod, která o základních právech a svobodách člověka hovoří jako o nezadatelných, nezczitelných, nepromlčitelných a nezrušitelných. V článku jedna hovoří také o tom, že „lidé jsou

---

²⁰⁴ TUGENDHAT, E. *Přednášky o etice*, s. 276.

²⁰⁵ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, s. 54.

²⁰⁶ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 94

²⁰⁷ V nedávné minulosti se například panu faráři se říkalo „Vaše důstojnosti“ nebo „Důstojný pane“, z čehož lze usuzovat na člověka (mužského pohlaví) úctyhodného, vysokých morálních zásad. S pojmem důstojnosti jsou ale také spojena úsloví ve smyslu utlačování – „důstojnost lidu byla pošlapána“. Úsloví typu „je to pod Tvou důstojnost“, „není Tě to důstojné“ přetrvávají dodnes. Důstojnost zde můžeme vykládat jako určitou „vnitřní váhu“ člověka či hrdost. V samotném základu slova slyšíme postoj – člověk stojí, stojí vzpřímeně. Člověk je vlastně jediný tvor vzpřímený nejen v samotném smyslu slova, ale také v přeneseném smyslu vnitřní vzpřímenosti – rovnosti (v postoji), přímosti a upřímnosti. Pohlížím-li na člověka jako na jedinou rozumnou bytost, naskytá se mi i určitý ekvivalent výše zmíněné věty „jestliže jsem člověkem, mám právo na lidskou důstojnost“. Jsem člověkem, a proto mám i důstojnost bez ohledu na okolnosti. Je jistě těžké například pro oběť trestného činu, aby takto pohlížela na jeho pachatele, ale vězeňský kaplan, vězeňská ostraha či sociální nebo komunitní pracovník by však i k těmto lidem měli přistupovat lidsky, s důstojností, která jim od přirozenosti náleží.

svobodní a rovní v důstojnosti i v právech“.²⁰⁸ Jestliže jsem člověkem, mám právo na lidskou důstojnost. Listina základních práv upravuje v základních právech právo člověka na život – „*lidský život je hoden ochrany již před narozením*“²⁰⁹. Hodnotou lidského života a úctou k němu se logicky nezabývala jen dnešní společnost, v dějinách lidstva nacházíme různé přístupy k ochraně lidského života, vztahu a úcty k člověku. Od potírání nemocných, starých nebo nepotřebných jedinců (např. Sparta – shazování takových lidí ze skály) po porozumění, přijetí člověka a konkrétní pomoc. „*Zcela jednoznačný vztah k životu pak přináší křesťanství. Život je vnímán jako dar, který svěřil člověku Bůh, proto také člověku nepřisluší, aby o něm rozhodoval a volně jím disponoval, ale má ho spravovat. Křesťanství dalo člověku nebývalou důstojnost, totiž stát se Božími dětmi a zcela jednoznačně formulovalo také vztah vůči slabým, nemocným a trpícím.*“²¹⁰

Hodnotu lidské důstojnosti umocňuje kategorický příkaz, aby se lidé nevnímali jen jako prostředky k něčemu nebo pro něco a aby neopomíjeli sebe i druhé pro základ sám – pro své lidství.²¹¹ Toto pojetí Kantova kategorického imperativu představuje obecnou formulaci tzv. zlatého pravidla – „*Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jedejte s nimi,*“²¹² kteréžto má mnoho podob a je zastoupeno téměř v každé kultuře či náboženství.²¹³ Pavla Kohelová nachází uplatnění zlatého pravidla i v praxi komunitního pracovníka: „*Nefunguje říkat druhým, jak se mají chovat, ale chovat se tak, jak bychom si přáli, aby se oni chovali k nám i k sobě navzájem.*“²¹⁴

Důstojnost člověka souvisí z pohledu pomáhajících profesí s mírou sociální intervence, tedy mírou zasahování. Pro komunitního pracovníka je vyšším projevem důstojnosti aktivizace a zplnomocňování lidí v SVL, než například poskytování materiální péče anebo dělání věcí za ně. Příkladem může být fakt, kdy se na komunitní schůzce členové komunity usnesli na zlepšení vstupní chodby do objektu a za podpory komunitního pracovníka toto vyjednali s kompetentními úřady, které poskytly materiál

---

²⁰⁸ Listina základních práv a svobod, s. 16.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 16.

²¹⁰ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 113. Srov. encykliku *Laudato sí'* papeže Františka, s. 42 – 43.

²¹¹ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, s. 48. K tomu srov. SIROVÁTKA, J. *Bezpodmínečně platný mravní zákon. Etika Immanuela Kanta*. In ČAPEK, J., et al. *Přístupy k etice II.*, s. 92.

²¹² Bible, Mt 7,12.

²¹³ Srov. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 101.

²¹⁴ Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

(jedná se o městský objekt), ale práci udělali obyvatelé sami, tzv. svépomocí. Oproti tomu opravu chodeb na patře zajistilo město samo najatou firmou vč. materiálu i práce. Tato druhá varianta však není skutečnou pomocí, protože lidi neaktivizuje. Nemusí se snažit a věc „se opraví sama“. Stejným příkladem je, když lidé ze sdružení vzniknuvší z aktivních členů komunity chtěli napsat projekt a přišli za komunitní pracovníci, zda by jim ho napsala. Komunitní pracovnice toto odmítla s tím, že je ráda naučí takový projekt napsat, což nebyl komunitou právě teď očekávaný výsledek. Obrátili se tedy na městský úřad, kde jim vyhověli. Takové jednání však komunitu udržuje v závislosti na cizí pomoci.²¹⁵ Lidé ale mají potřebu růst, příště přišli znovu s tím, že se chtějí naučit psát projekt sami. Komunitní pracovnice je tedy učila vyplnit jednodušší projekt z městských fondů. V závislosti na tom zjišťovali, co dalšího potřebují umět a učili se tzv. za pochodu dalším věcem (zacházení s PC a MS Word a Excell, způsob vyjadřování – projektový jazyk, porozumění základním pojmům, plánování, tvorba rozpočtu atd.), které k úspěšnému podání projektu potřebovali. Nyní si již žádosti píšou a následně vyúčtovávají sami jen za občasné konzultace.²¹⁶ „Potenciál – pomáhat mu se vyklubat na svět, nalézat jej - pro mě zůstává základním principem komunitní práce spolu s důvěrou v to, že člověk může růst. Kdy je možné jasnými kroky růst, využívat kontaktů a směřovat k zplnomocnění (převzetí odpovědnosti za svůj život).“²¹⁷

2.3 CESTA KE SMYSLU – INSPIRACE FRANKLOVOU LOGOTERAPIÍ

Aktivizace, využití potenciálu souvisí s naplněním lidství. Naše jednání vztahujeme nejen k otázce, co je dobré, ale také co je smysluplné. „Smysluplnost je protikladem nesmysluplnosti, svět, který smysluplnost postrádá, je místo, v němž člověk nic neoslovuje a kde ani člověk se nemá k čemu vztahovat. Cítí se v něm vykořeněn, protože „nerozumí“ skutečnosti, neumí jí naslouchat.“²¹⁸ Lidé, kteří jsou vyloučeni ze společnosti, žijí v sociálně vyloučené lokalitě, zažívají takové frustrace. Proto je

---

²¹⁵ Srov. BÍLÝ, T. *Komunitní práce a její specifika při práci s romskou menšinou*, s. 11.

²¹⁶ Srov. Vnitřní materiály Cheiron T, o.p.s.

²¹⁷ Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

²¹⁸ DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot. Problémy lidské existence, poznání a hodnocení*, s. 33.

nesmírně důležité žít v těchto lidech naději²¹⁹ – růst každého člověka je možný, jen je nutné změnit zaměření člověka (z věcí, které člověk nemůže ovlivnit, na ty, které jsou v jeho moci).

Dle psychologa zabývajícího se logoterapií A. Längleho, žáka V. E. Frankla, nám jde o smysl našeho počínání v konkrétních situacích našeho života (ne o smysl života jako takového, tj. o tajemství, které mnoho lidí touží poznat, ale které nám zůstane až do smrti utajeno). Smysluplně žít pak znamená nalézat smysl v přítomné konkrétní situaci, ve které se člověk nachází a je v ní aktivní, to znamená, že se jí snaží nějak chopit (aktivně se v ní angažovat) a pochopit ji a vyrovnat se s ní. Pro každého člověka je důležité se na svém životě aktivně podílet a nezastávat v něm pasivní roli.²²⁰ Ten, kdo je aktivní, ten je podle Längleho „(...) *kromě plnění svého bezprostředního úkolu stále duchovně spjat s hodnotou svého počínání.*“²²¹

Komunitní pracovník tedy pracuje s komunitou také na nalézání smyslu pro komunitu samotnou i její jednotlivé členy ve společném úsilí o věc. Můžeme mluvit o hledání cesty ke smyslu. Ten závisí na situaci, ale také na osobě. Každý člověk je jiný a i stejnou situaci mohou lidé vnímat různě. Při rozhodování člověk musí zvážit konkrétní situaci (okolnosti, možnosti, podmínky), ale také své skutečné možnosti a schopnosti.²²² Aby člověk našel smysl, potřebuje znát také význam.²²³ Jen pokud je pro člověka něco smysluplné, nakolik je to „jeho“, záleží mu na tom nebo někom²²⁴. Ve své podstatě není důležité ani kde člověk v rámci svého života „stojí“, ale jak přistupuje ke svému životu, plní svědomitě úkoly, které z jeho života vyplývají. Například žena v komunitě, která každé ráno brzy vstane, připraví snídani svým pěti dětem, vzbudí je a vypraví do školky a školy, doma se pak postará o nejmladší dítě závislé na její péči,

---

²¹⁹ O naději už jsme mluvili v kapitole o křesťanských ctnostech a vrátíme se k ní ještě v rámci dalších kapitol o hodnotách.

²²⁰ I zde si můžeme uvědomit, jak těžké musí být pro člověka přijmout například nemoc nebo postižení, které ho činí nesoběstačným.

²²¹ LÄNGLE, A. *Smysluplně žít*, s. 11.

²²² Srov. tamtéž, s. 30. Längle uvedenou situaci prezentuje na příkladu: „*Představme si například, jak dobře miněné, avšak nesmyslné je, když někdo, kdo ani neumí dobře plavat, skočí na pomoc tonoucímu na hlubině a pokouší se ho zachránit. On tu možnost, kterou má v takové situaci záchránce tonoucích, prostě nemá. Pokud se o to přesto pokusí, povede přecenění vlastních schopností k dvojí tragédii. Neplavec musí v takovém případě sáhnout k jiným možnostem – ke člunu nebo k záchrannému pásu – neboť smyslem jeho jednání je zachránit život, nikoli obětovat dva.*“

²²³ Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot. Problémy lidské existence, poznání a hodnocení*, s. 31 – 39.

²²⁴ Srov. i příklad na konci předchozí kapitoly s opravou chodby. K chodbě, kterou si komunita opravila sama, má jiný vztah, je „jejich“, než k chodbě, kterou opravila nějaká firma.

o domácnost, uvaří, odpoledne nakoupí, vyzvedne děti, atd. „je přes svůj ‚malý‘ život ‚větší‘ než třeba“²²⁵ vysoce postavený manažer, který ke své práci přistupuje neodpovědně. Co je dle Längleho, člověku vlastní a přináší naplnění jeho života, je to, že člověk je schopen pomocí rozlišování zvolit (tu jednu z mnoha možností, tu správnou cestou z mnoha) a odpovídat (zde jde Längle ještě o něco hlouběji k podstatě svobody). Frankl vnímá jisté univerzální hodnoty (například lásku), ale zároveň říká, že člověk má být otevřen životu a všemu, co mu přinese²²⁶, vše se může změnit během chvíle a dle toho by měl člověk volit a uskutečňovat různé hodnoty. Kategorizuje je na tvůrčí, zážitkové a postojové.²²⁷

Jinými slovy zážitkové hodnoty člověku pomáhají přijímat cosi krásného, duchovního, hodnotného „dovnitř“ sebe samých a tím růst, rozvíjet se a obohacovat. Prostřednictvím tvůrčích hodnot člověk naopak obohacuje „svět“, vrací mu to svou tvůrčí aktivitou – vykonáním nějakého činu, vytvořením díla, ale především žitím smysluplného hodnotného života, vlastní angažovaností pro něco či někoho (ať už se jedná o pomoc druhému v nesnázích, schopností žít svou rodinu anebo vychovat své děti). Pakliže člověk nemůže naplňovat obě nebo jednu z uvedených oblastí života, protože zažívá utrpení má podle Längleho, potažmo Frankla, ještě možnost nalézt smysl i v situaci, která se zdá být bezvýslednou. Nevyléčitelná nemoc vlastní nebo blízkých, ztráta blízkého, ale také třeba padnutí na dno (společnosti), mohou člověka připravit o kus jeho osobní svobody, vnější svobody. Dle Längleho je však důležité nepodléhat osudu, nebýt mu vydán napospas. Postavením se tomu čelem, člověk může nalézt smysl skrze postojové hodnoty, v podstatě si svým postojem vybojuje svůj život.²²⁸

Pevné hodnotové zakotvení působí také jako prevence syndromu vyhoření²²⁹, ke kterému mají ze všech profesí nejbližší pracovníci pomáhajících profesí.²³⁰

---

²²⁵ FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*, s. 61.

²²⁶ Frankl výslovně mluví o „elastičnosti, elastickém přízpůsobování se šancím (...)“

²²⁷ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*, s. 61 – 63, 68 – 69.

²²⁸ Srov. LÄNGLE, A. *Smysluplně žít*, s. 29 – 37.

²²⁹ Jaro Křivohlavý, v souvislosti se syndromem vyhoření, resp. jeho diagnostikováním, hovoří také o metodě Personal Subject Analysis, kdy člověk zhodnotí subjektivně svou situaci a výsledek zaneše na stupnici vlastní hodnoty. Z popisované metody lze usuzovat na kvalitu prožívání (hodnotný x bezcenný). Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Hořet, ale nevyhořet*, s. 56 – 57.

²³⁰ Srov. KAŠPARŮ, M. *Z pláště a dalmatiky*, s. 51 – 54.

2.4 EXISTUJE POJMOVÉ ZAKOTVENÍ HODNOTY?

Komunitní pracovník užívá slova hodnota ve vztahu ke komunitě (kdy poznává, jaké hodnoty komunita vyznává, které ji utváří, ve snaze proměnit pasivní a negativní nazírání členů komunity na sebe samé i svět okolo), ale také ve vztahu k sobě (kdy reflektuje, k jakým hodnotám se vztahuje, že jsou jeho vodítkem i hranicí, kterou nechce překročit nebo spíše ze které nechce slevit). Je však otázkou, jak rozumět samotnému pojmu hodnota (nikoli ve smyslu konkrétního příkladu hodnoty, ale v čistě pojmovém vymezení daného slova), resp. je otázkou, zda mu rozumíme všichni stejně, zda jej umíme vysvětlit, zda znamená to samé pro komunitního pracovníka i pro člověka ze SVL. V následujícím historicko-filosoficko-etickém kontextu nahlédneme do axiologie - teorie, či teorií, několika názorových proudů, které se v pojímání hodnot někdy i výrazně liší a determinují tak „bezradnost“ v uchopení hodnoty i v dnešní době.

Pokud rozlišujeme, že je něco dobré anebo špatné, správné nebo nesprávné, provádíme v podstatě hodnocení lidské praxe, mravního jednání.²³¹ Něco (o)hodnotit může znamenat něco oznámkovat, obodovat, ocenit, ale také porovnat skutečnost, tedy „něco co je“, s ideálním stavem „toho, co má být“.²³² To platí i v přípravě komunitního projektu, kdy je podstatné vědět, kde stojím, umět jasně pojmenovat skutečnost se všemi zdroji, které mám k dispozici, riziky, které identifikuji a od toho se takřikajíc odrazit k naplánování toho, co má být s tím, že i tady je nutné ujasnit si, čeho chci dosáhnout a proč, co mi to přinese a které kroky musím učinit, kdo je zajistí, atd. Hodnocení pak provádíme i zpětně, kdy se díváme na to, co se povedlo a co by bylo dobré příště vylepšit, vynechat nebo udělat jinak. Rozhodně však nehodnotíme členy komunity – například při použití klasické metody brainstormingu nehodnotíme, který názor je lepší, který horší, který má větší váhu, který je realističtější, atd., protože každý obyvatel SVL má právo vyjádřit svůj názor, být slyšen. Z následujícího citátu je však patrné, že v rámci teorie hodnot jde o něco docela jiného, než jen o pouhé klasifikování, porovnání dat na základě nějakých kritérií, posuzování kroků na základě stanovených cílů, atd. „Z axiologického hlediska je hodnocení duchovní aktivitou (duchovní reflexí),

---

²³¹ Jan Sokol dokonce dává přednost slovu hodnocení před hodnotou, kterou vnímá spolu s J. Patočkou problematicky. Srov. SOKOL, J. Etika a život, s. 42.

²³² Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 133.

*kteřá je umožněna vědomím subjektu a existencí světa hodnot.*²³³ Předpokladem hodnocení je nějaké poznání subjektivní hodnotové skutečnosti, jeho podstatou je pak rozhodnutí, jak tuto skutečnost člověk (subjekt) vnímá a jak ji bude on sám posuzovat.²³⁴

Tak jako ctnost chápeme za vnitřní kvalitu člověka, kterou v sobě musíme pěstovat a rozvíjet ji, tak hodnotu chápeme jako kvalitu, ideji (viz výše Platón), která stojí jakoby vně člověka a ke které se naopak vztahuje svým smýšlením a jednáním a pro kterou je ochoten i něco obětovat. *„Hodnota je, ukázalo se, zase „někde“ daleko před námi. Představa hodnoty jako věci, která je už někde hotová a připravená, vede však k ještě horším důsledkům. (...) Ale musím ji zahlédnout, vydat se za ní a vytrvat a to všechno já sám.*²³⁵

Termín hodnota tedy nemá jednoznačně definovaný význam, resp. napříč různými vědními obory zahlédneme určitou bezradnost v uchopení tohoto pojmu.²³⁶ Především autoři zabývající se etikou pomáhajících profesí již neřeší tolik samotný pojem hodnoty, ale uvádí výčty hodnot a definují až tyto konkrétní hodnoty,²³⁷ případně jej nahlíží více zorným úhlem svého oboru.²³⁸ Sarah Banks uvádí, že se jedná o pojem problematický, který je mnohými autory uchopován spíše vágně, odvolává se na Timmse, který objevil v dostupné literatuře až 180 různých definic.²³⁹ Dorotíková ilustruje tento problém na pluralitě hodnotových koncepcí vycházejících z úvah o tom, co je to hodnota – dostáváme se od německé novověké filosofie tzv. freiburské školy a novokantovské filosofie a jejich formulace hodnot jako všeobecně platných norem lidského chování, přes Münsterbergovu vůli po dosažení hodnot, usilování o ně a Schelerův požadavek na

---

²³³ DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 91.

²³⁴ Srov. Tamtéž, s. 89 – 103.

²³⁵ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*, s. 179 – 180.

²³⁶ Srov. MACHULOVÁ, H., MACHULA, T. *Nedostatečná definice pojmu „hodnota“ jako zásadní problém etiky sociální práce*, s. 97 – 104, kdy autoři tohoto článku poukazují „na nedostatečné vyjasnění jednoho ze základních termínů etiky v sociální práci, totiž pojmu hodnota.“

²³⁷ Např. Sarah Banks řeší takto profesní hodnoty a ilustruje to na příkladu definice sociální práce IFSW. Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, s. 7 - 8.

²³⁸ Srov. např. PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*, s. 59 – 87.

²³⁹ Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, s. 7 - 8.

důsledné oddělení hodnot, jakožto zvláštních vlastností a kvalit, a jejich věcného nositele, k podstatě hodnot, která spočívá ve vztahu.²⁴⁰

Na mnohost a různorodost vidění hodnot a pluralitu konceptů hodnot poukazuje i Libor Prudký,²⁴¹ který zároveň nabízí vymezení onoho jednoznačně nedefinovatelného: „*Koncept hodnot ...představuje základní pojem, který, striktně řečeno, nelze definovat nominální definicí. Je ovšem možné popsat, co znamená, a identifikovat vztahy utvářející jeho význam. (...) v zásadě není možné ‚jednoznačně a jednou provždy‘ říci, co hodnoty jsou. Je však možné zachycovat z různých hledisek to, jaké obsahy mohou hodnoty mít, v jakých souvislostech se tyto obsahy mohou vyjevovat a jaké důsledky s sebou obsahy toho, co za hodnoty považujeme, mohou pro společnost přinášet.*“²⁴² To je také cílem této práce, zachytit hodnoty (a také ctnosti) z hlediska specifické profese komunitní práce v sociálně vyloučené lokalitě a na příkladech ilustrovat jejich obsah a zároveň uvést v jakých souvislostech se mohou vyjevovat a jaké důsledky mohou pro společnost přinášet.

Podíváme-li se na hodnoty očima jejich hlavních představitelů, nemůžeme nezpomenout základů v antické filosofii (např. Platónovy ideje dobra²⁴³) a v díle I. Kanta (např. v požadavku jednoho všeobecně platného mravního zákona). Hodnota jako pojem se poprvé objevuje v 19. stol. v díle Rudolfa H. Lotze. „*Novověký (H. Lotze) obecný pojem pro všechno, čeho si ceníme nebo vážíme jako takového, ne jako prostředku k něčemu jinému.*“²⁴⁴ *To, co je vzácné, čemu se člověk věnuje, za čím je*

---

²⁴⁰ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 22 - 30. Vlastimil Hála tento poslední rozměr prezentuje na axiologickém pojetí Brentanovy školy a Ch. von Ehrenfelse, který čerpá prvky z ekonomie i utilitarismu (v tomto směru předpokládá bytostnou orientaci člověka na dosahování štěstí, slasti) a chápe hodnotu jako relativní pojem vyjadřující vztah věci k emocionální stránce člověka (prožívání). Hodnota předpokládá dle von Ehrenfelse vztah k subjektu – hodnota je tedy vždy hodnotou pro někoho. Srov. HÁLA, V. *Univerzalizmus v etice jako problém*, s. 137 – 145.

²⁴¹ Srov. PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot. Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*, s. 22 – 38.

²⁴² Tamtéž, s. 17 – 18.

²⁴³ Resp. hodnotou by dle Platóna bylo to, čím se věci podílejí na ideji dobra a z toho pohledu můžeme vyvodit, že hodnota je vždy hodnotou pro někoho, zřídka pro každého nebo pro všechny. Mladý muž bude zřejmě vyznávat jiné životní hodnoty než jeho babička. Srov. SOKOL, J. *Thinking about Ordinary Things*, s. 158.

²⁴⁴ Paralelně můžeme vztáhnout i na Kantův kategorický imperativ. Kant je některými autory vnímán za předchůdce filosofie hodnot. Srov. např. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 130 - 132. Franz Brentano, další představitel filosofie hodnot, se vymezoval vůči kategorickému imperativu Kanta a naopak se zaměřil na konkrétní subjektivní hodnocení (v každém jednotlivém případě) a zavádí do axiologie pojem, který si vypůjčil, fascinován, z ekonomie - citovou evidenci (nebo evidenci citu) - Srov. MACHULOVÁ, H.;

*ochoten jít, něco obětovat.*²⁴⁵ Lotze, resp. jeho hodnotové učení je označováno za eudaimonistické, existenci hodnot totiž vidí jen v pocitech příjemného a nepříjemného, přičemž při rozhodování se řídíme „srdcem“ nikoli zkušeností.²⁴⁶ Scheler, jako představitel materiální etiky hodnot, vidí hodnoty jako „ideální objekty uspořádané do hierarchického řádu,“²⁴⁷ existují jako nějaké stálé absolutní podstaty (zvláštní vlastnosti, materiální kvality) člověka. To znamená, že hodnoty samy se nemění, měníme se my, resp. naše prožívání – cítění hodnot.²⁴⁸ „Hodnoty tedy nejsou obsahy, jež lze racionálně postihnout, argumentativně vykázat, nýbrž otevírají se (duchovnímu, ale iracionálnímu) cítění hodnot (...) v různých stupních přiblížení.“²⁴⁹ Scheler k tomu dodává, že čím méně se soustředíme na svůj duchovní růst, tím více vidíme hodnoty jen v souvislosti s tělesnými potřebami a věcnými statky. „Čím více žijeme ve svém břiše (...), tím je náš svět chudší na hodnoty.“²⁵⁰ To ostatně dokládá i dnešní doba, charakterizovaná konzumem a zvláště v ČR sekularizací, kdy je hodnota nejčastěji viděna jako hodnota ve věcech a ty se v soudobých společnostech měří penězi, mluvíme tedy o ekonomické funkci hodnoty – o trhu a ceně.²⁵¹ Jan Sokol se dívá na hodnoty z pohledu peněz, směny hodnot za peníze a souvislosti s mocí. Hodnota vyjádřená penězi nemusí být vždy tou „nejhodnotnější“ ve smyslu pro život podstatné a důležité, jak ukazuje Sokol na příkladu – sůl nad zlato, jen je to vzácnější, žádoucnější. Poměrování hodnot penězi vede v konečném důsledku k devalvaci hodnot. V podstatě

MACHULA, T. *Nedostatečná definice pojmu „hodnota“ jako zásadní problém etiky sociální práce*, s. 99. Původně ekonomický charakter hodnoty jakožto ceny připomíná také Jan Sokol – srov. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 42. Proti subjektivismu se pak staví Hugo Münsterberg formulací teorie, kdy hodnoty mají svůj objektivní základ ve vůli (všeobecném chtění). Srov. MACHULOVÁ, H.; MACHULA, T. *Nedostatečná definice pojmu „hodnota“ jako zásadní problém etiky sociální práce*, s. 99 - 100.

²⁴⁵ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*, s. 303 – 304.

²⁴⁶ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 133.

²⁴⁷ SOKOL, J. *Etika a život*, s. 42. V souvislosti s hierarchií hodnot mluvíme o hodnotovém žebříčku, který se může v průběhu života, i v závislosti na prožitých zkušenostech měnit. Proti tomu stojí dle mého mínění nesprávný názor Lotze, který vylučuje hodnotové vědění podmíněné zkušenostně. Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 133. V publikaci *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*, na s. 303 – 304, Jan Sokol vysvětluje pojem v hodnoty v závislosti na hodnotové preferenci či pro životní směřování nutné hierarchizaci hodnot. „Pojem hodnota se snaží vyjádřit fakt, že svobodná volba není libovolná, nýbrž dává něčemu přednost. Člověk v životě zahlíží mnoho různých hodnot, které se často navzájem vylučují (...) Proto si člověk i lidská společnost různé hodnoty řadí výš nebo níž a vytváří tak hierarchii hodnot: při konfliktu hodnot by měl dát přednost té, která stojí výš.“

²⁴⁸ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 140 - 142. MACHULOVÁ, H.; MACHULA, T. *Nedostatečná definice pojmu „hodnota“ jako zásadní problém etiky sociální práce*, s. 100 - 101.

²⁴⁹ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 212.

²⁵⁰ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 212.

²⁵¹ Srov. SOKOL, J. *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*, s. 180 – 182.

nejabsurdnější směnou za peníze z tohoto pohledu je lidská práce, resp. naše pracovní síla. Lidé prodávají svůj čas a tráví jej mnohem více v práci, která je mnohdy neteší a nedává jim smysl.²⁵²

Na Schelera navazuje další z představitelů materiální etiky hodnot, Nicolai Hartmann, dle nějž se v hodnotovém rozlišování uplatňuje emocionalita a poznávání. Hodnoty vidí jako „ideální podstaty“, které existují jako bytí samo o sobě. Člověk je nevytváří, existují v duchovním bytí a přetrvávají, ale jejich realizace je člověkem podmíněna člověkem – jinak než v hodnotovém vědomí člověka neexistují. Hartmann předkládá otázku hodnotových konfliktů a vzájemné neslučitelnosti některých hodnot (ať už situačně podmíněných, anebo stojících v konfliktním postavení již svou povahou). V rámci těchto hodnotových dilemat však užívá pozitivních hodnot (např. spravedlnost x láska k bližnímu).²⁵³

Hodnota je však také chápána jako „vlastnost bytí“ například v díle Dietricha von Hildebranda. Hodnotu vymezuje také pomocí pojmů důležitosti a motivace. „*Pouze to, co je pro člověka důležité ho dokáže motivovat, vyvolat odpověď emocí,*“²⁵⁴ nebo-li člověk vědomě, s vědomím smyslu a záměrně odpovídá na hodnotovou výzvu (hodnotu samotnou) adekvátní hodnotovou odpovědí, která souvisí jak s teoretickým poznáním, volní i afektivní odpovědí. Pro vyjasnění pojmu hodnota Hildebrand rozpracovává pojmy motivace a důležitosti (nebo významnosti) – rozlišuje tři základní kategorie důležitosti: 1. subjektivní – uspokojení/důležitost pro někoho; 2. Objektivní dobro – i přínos pro naše vlastní dobro; 3. Vnitřní důležitost neboli hodnota, která trvá, bez ohledu na to, jaký účinek v nás vyvolává.²⁵⁵ Hodnotová odpověď představuje adekvátní náhled na hodnotu předmětu/subjektu, resp. jeho smyslu existence či samotného důvodu bytí.²⁵⁶ Na Hildebrandovo pojetí, především tedy materiální hodnotové etiky v náboženském zakotvení, navazuje Robert Speamann, který v kontextu hodnotové etiky rozpracovává motivaci dosahování slasti (vyšších druhů slasti), identifikuje hodnoty jako obsahy nebo předměty, na něž jsou zaměřeny pocity. Abychom dokázali

---

²⁵² SOKOL, J. *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*, s. 182 - 183.

²⁵³ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *O filosofii hodnot*, s. 142 – 144. Více o etice Nicolaie Hartmanna například v publikaci Vlastimila Hály *Univerzalizmus v etice jako problém*, s. 15 – 71.

²⁵⁴ MACHULOVÁ, H., MACHULA, T. *Nedostatečná definice pojmu „hodnota“ jako zásadní problém etiky sociální práce*, s. 102.

²⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 102.

²⁵⁶ Srov. HÁLA, V. *Možnosti hodnotové etiky*, s. 15 – 16.

odkrýt hloubku hodnotového obsahu skutečnosti, musíme se vzdělávat. Musíme odhlédnout od sebe sama a učit se poznávat dobré, cvičit se v tom, o něco se zajímat.²⁵⁷

Francouzský existenciální filosof Gabriel Marcel naplnil pojem hodnoty vlastním obsahem, tedy vztahem mezi bytím a dobrem. Užívá označení „vtělená hodnota“ – je vtělena, vtisknuta lidskému životu a Marcel ji považuje za jisté vyzařování bytí. Hodnota má pro člověka výhradně kvalitativní ráz, nikoliv kvantitativní, je záležitostí jeho vnitřní kvality. Zakoušíme ji však především tehdy, co jsme zažili nějaké utrpení, devalvaci, krizi.²⁵⁸ Dle Marcela si hodnoty nevolíme, jen je uznáváme, nejsou záležitostí naší volby, nýbrž se jich účastníme a svým jednáním jsme s nimi buď v souladu či nikoliv.²⁵⁹ To by však vylučovalo podstatu svobody a odpovědnosti člověka. Proti tomu stojí oponentní názor Hartmanna²⁶⁰ či Frankla, který tvrdí, že člověk aktivně utváří hodnoty a aktivně činí volbu i v těch nejhorších podmínkách, kdy lze člověku i „v koncentračním táboře vzít všechno kromě jednoho: kromě nejvyšší lidské svobody, která mu dovoluje zaujmout k daným poměrům adekvátní postoj. (...) V konečném důsledku se to, co se s člověkem vnitřně stane, co s ním jako člověkem život v lágru ‚udělá‘, projeví jako výsledek vnitřního rozhodnutí. V zásadě tedy může každý člověk, dokonce i za takovýchto okolností rozhodnout o tom, co (spirituálně viděno) se z něho v lágru stane: typický koncentračník, anebo člověk, který i tady zůstane člověkem a zachová si svou lidskou důstojnost.“ Toto v paralele platí i pro méně extrémní situace, například pro lidi v sociálně vyloučené lokalitě. Nezahlíží naději, nevidí způsob, jak ze své situace ven a mnozí již na to dávno rezignovali a přijali roli sociálně vyloučených a snaží se „jen“ o přežití. Někteří mladí lidé v komunitním centru vyjadřovali hrdost nad tím, že jsou příslušníky určitého ghetta, i když je to frustrovalo. Frustrace se projevovala v agresii nebo v negativních vzorcích chování a jednání. Často používali větu, že stejně nemají jinou volbu, „podívejte se, kde žijem a co jsme. Když nás takto vidíte (majorita), tak takoví budem.“²⁶¹ Oni ale mají volbu – mohou zvolit mezi tím,

---

²⁵⁷ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 32-33.

²⁵⁸ Srov. kapitolu 2.3 Cesta ke smyslu – inspirace Franklovou logoterapií.

²⁵⁹ Srov. MACHULOVÁ, H.; MACHULA, T. *Nedostatečná definice pojmu „hodnota“ jako zásadní problém etiky sociální práce*, s. 101 – 102.

²⁶⁰ Kdy Nicolai Hartman svět chápe v hodnotové vztáženosti „Hodnoty samy o sobě nemají determinující moc, a je to tedy pochopitelně lidská bytost, jež je schopna adekvátním způsobem na „výzvu“ hodnot odpovídat a takto hodnoty realizovat – a ovšem také jednat v protikladu k této výzvě (i v tom spočívá lidská svoboda).“ HÁLA, V. *Univerzalizmus v etice jako problém*, s. 31.

²⁶¹ Výpovědi mladých lidí z romské táborské komunity.

jestli ráno vstanou a půjdou do školy anebo půjdou s partou mladých lidí a vykradou obchod. Jestli po škole půjdou dál nebo nastoupí do práce a nebo zůstanou doma a budou se „flákat“ po ulicích. To je samozřejmě zjednodušeně řečeno a všechna rozhodnutí s cílem postavit se zaběhnutému způsobu života v SVL, který žijí všichni, vyžadují obrovskou dávku vůle a vnitřní ctižádosti, ale nějaká volba tu je vždy. Jak už jsme několikrát zdůraznili, každý člověk má potenciál – potenciál růst, jen je třeba jej objevit a podpořit jej. Přistoupením na tuto myšlenku člověk začíná cestu vnitřního přerodu a nemění se jen on sám, ale najednou i prostředí, ve kterém žije, což je vlastně podstatou komunitního přístupu.

Relativnost a absolutní obecná platnost jsou také častým tématem i vzájemných názorových rozporů teoretických koncepcí hodnot uvedených autorů. Frankl téma relativnosti a univerzalizmu představuje na Desateru, které představuje základní hodnotový kodex.²⁶² Předkládá „*obecné hodnoty, které byly dány celému lidstvu a teď společně s Jaspersem očekáváme, že přece jen občas trochu ztratí svou závaznost, protože jsou tak univerzální, protože jsou tak absolutní. Jsou tak absolutní, a proto opomíjejí relativitu konkrétní situace.*“²⁶³ K tomu Frankl uvádí příklady z porušování desatera přikázání v koncentračním táboře (např. byli pyšní na ukradenou bramboru, na pronesenou lež). Frankl přesto považuje přikázání za všeobecně platná a trvalá, ale zároveň připouští, že každá situace (stejně jako každá osoba) je konkrétní a my to musíme vzít při rozhodování se o tom, jak se v jednotlivých situacích zachováme, v potaz.²⁶⁴ To lze ilustrovat i na, z dnešního pohledu ne příliš závažném či morálně apelujícím, přikázání: Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý (nebo v jiné formulaci Pomni, abys den sváteční světil)²⁶⁵. Ať už mluvíme o židovské sobotě nebo křesťanské neděli, komunitní pracovník je tráví i pracovně. Pokud potřebuje plánovat s celou komunitou – muži, ženami i dětmi, jsou to jediné dny, kdy nejsou v práci nebo ve škole. Zároveň tyto dny umožňují uskutečnit celodenní aktivitu – například dětský den přímo v lokalitě, multikulturní nohejbalový turnaj. Víkend však skýtá i dostatečný čas pro realizaci „brigády“ spočívající například v úklidu lokality nebo jejího

---

²⁶² Jedná se o desatero Božích přikázání – jsou formulovány příkazy a zákazy, určovaly určitou normu lidského chování (jak se mají lidé chovat, aby žili dobrý život v souladu s Boží vůlí) a jejich dodržování společnost vymáhala (ať už veřejným míněním nebo prostřednictvím práva).

²⁶³ FRANKL, V. E., PAPIDE, P. *Bůh a člověk hledající smysl*, s. 43.

²⁶⁴ FRANKL, V. E., PAPIDE, P. *Bůh a člověk hledající smysl*, s. 44.

²⁶⁵ Srov. Druhá kniha Mojžíšova, Ex 20,8 – 11.

zušlechtování.²⁶⁶ Pokud by pracovník lpěl na držení svátečního dne, nemohl by tyto situace zažít, resp. by k nim vůbec nedošlo. Z jiného úhlu pohledu, pamatovat na sváteční den však můžeme i při činnosti, jistě nám nebrání v tom konat dobro.²⁶⁷

2.5 DALŠÍ HODNOTY KOMUNITNÍHO PRACOVNÍKA V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITĚ

Na kterých hodnotách stojí práce komunitního pracovníka v sociálně vyloučených lokalitách, které mu pomáhají „ustát“ jeho úkol, mnoho eticky náročných a dilematických situací a zároveň pomáhají k tomu, aby se komunitní proces vůbec začal... to jest, aby došlo k akceptaci komunitního pracovníka ze strany obyvatel SVL. Ze všeho již řečeného vyplývá, že záleží především na člověku. Na tom, co je komunitní pracovník za člověka. „*At' dělám, co dělám, záleží především na tom, jaká jsem (jako člověk), ne co dělám.*“²⁶⁸ Jednání nemůže odviset od pozice či profese, ale od postoje člověka. Můžeme tedy také říct, že komunitní pracovník je nositelem hodnot. Použijeme-li příměr Tomáše Bílého: „*A přijde mi to možná podobné jako ve škole, je strašně důležité, aby komunita cítila, stejně jako děti ve škole, kdo stojí před nimi. Nechci úplně porovnávat děti a dospělé, ale princip je stejný. Pro ty děti je učitel důležitý nejenom jako ten, který je vzdělává, ale zároveň tím, jaký je. Jak na ně působí, jak se projevuje. Jestli je spravedlivej, férovej, vtipnej, jestli má rád humor, jestli se za ně postaví, dokáže někoho podržet. Děti pak vycítí, že je ten člověk nositelem nějaké pravdy a pak za tím člověkem „jdou“ a mají ho rádi. Berou ho jako autoritu. To je tak jemná nuance, která nejde vynutit žádným titulem.*“²⁶⁹

V předchozí kapitole jsme již pojednali o **lidské důstojnosti**, která všem hodnotám jakoby předchází, také o rozměru **přátelství**. O zřejmě nejpodstatnější hodnotě každého člověka, kterou představuje **život** sám a jeho uchování. Nyní se podívejme na hodnoty další.

---

²⁶⁶ Srov. HAVRDOVÁ, Z. a kol. *Mít život ve svých rukou*, s. 66 – 78, 95, kde jsou ukázky takových malých komunitních projektů a aktivit.

²⁶⁷ Srov. Mt 12, 1 – 14, kdy Ježíš předkládá podobenství jedině ovečce spadnuší do jámy k otázce farizejů, zda je dovoleno uzdravovat v sobotu.

²⁶⁸ Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

²⁶⁹ Příloha I. - Rozhovor s T. Bílým.

2.5.1 Láska a naděje

Za nejvyšší možnou hodnotu nebo jednu z nejvyšších je považována láska²⁷⁰, která vévodí také ctnostem. Láska jako hybatelka. Síla lásky. Dobro je láska. Láska jako dar a odpověď.²⁷¹ Dle Marcela se láska jako nejvyšší hodnota „*zcela vymyká sféře ‚mítí‘ a spadá cele do sféry ‚býti‘*“.²⁷² Frankl hovoří o lásce jako o duchovním aktu, jímž je člověk schopen zachytit na druhém člověku to, jaký ve své jedinečnosti je, ale zároveň také to, čím ve své jedinečnosti může být. Láska tedy v podstatě zahlíží možnost člověka k jeho seberealizaci, uskutečňování hodnot.²⁷³ Goethe tuto maximu posouvá ještě dále, když říká: „*Bereme-li lidi takové, jací jsou, pak je děláme horšími; když je však bereme tak, jací mají být, pak je děláme takovými, jací být mohou*“.²⁷⁴ Komunitní pracovník vidí lidi v SVL takové, jací jsou nebo lépe řečeno vidí podmínky, ve kterých žijí a jak se jim přizpůsobili, což neznamena, že by lidi ve svých očích snižoval na důstojnosti a nejednal s nimi s respektem. „*Jsem ráda, že od dětství nedělám mezi lidmi rozdíly, že mě tomu nikdo nenaučil. A tak pro mě má rozhovor se starostou a s romskou maminkou stejnou váhu*“.²⁷⁵ Zároveň však komunitní pracovník žije v lidech naději – že existuje cesta, jak změnit svoje zaměření, vymanit se a začít růst (k zplnomocnění). „*Přicházela jsem s tím přesvědčením, že každý člověk má potenciál růst. Komunita se v tomto pro mě stala výzvou*“.²⁷⁶ Pracovníkův postoj PRO naději je jednoznačně stěžejním principem (hodnotou) komunitní práce i komunitního pracovníka. „*Komunitní pracovník by měl být cvičený v tom žít v druhých naději (v možnost každého jedince, v to, že aktivita má smysl, že když to teď nejde, zkusíme něco jiného, atd)*“.²⁷⁷

Eric Butterworth uvádí následující příběh „srdce“ a není výstižnějšího případu jak ilustrovat růst komunity prostřednictvím uvedeného principu lásky.

Univerzitní profesor poslal své studenty sociologie do baltimorských slumů, aby tam získali životopisy dvou set mladých chlapců. Požádal je, aby na konec napsali odhad

---

²⁷⁰ Srov. např. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*, s. 135 – 141.

²⁷¹ Lásku jako všeobklopující princip vnímá především křesťanství, srov. kapitolu 1.3.2 této práce a srov. *Život z víry*, s. 343 – 348.

²⁷² MACHULOVÁ, H.; MACHULA, T. *Nedostatečná definice pojmu „hodnota“ jako zásadní problém etiky sociální práce*, s. 101.

²⁷³ Srov. Tamtéž, s. 135 – 136.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 97.

²⁷⁵ Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

²⁷⁶ Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

²⁷⁷ Tamtéž.

budoucnosti každého z těchto chlapců. Ve všech případech studenti napsali: „Nemá šanci.“ O dvacet pět let později si jiný profesor sociologie procházel tyto starší studie. Zjistil, že kromě dvaceti chlapců, kteří zemřeli nebo se přestěhovali, 176 ze zbývajících 180 dosáhlo mimořádných úspěchů jako právníci, lékaři, obchodníci a tak dále.

Profesor užasl a rozhodl se zkoumat tento problém dál. S každým promluvil: „Můžete mi nějak vysvětlit svůj úspěch?“ Pokaždé dostal procítěnou odpověď: „Může za to jedna učitelka.“ Tato učitelka byla ještě naživu, a tak ji vyhledal a zeptal se té staré, stále ještě bystré dámy, jakou kouzelnou formuli použila, aby vytáhla tyto chlapce ze slumů k takovým úspěchům. Učitelce zajiskřily oči a na jejich rtech se objevil jemný úsměv. „Je to opravdu velmi prosté,“ odpověděla, „já jsem ty chlapce milovala.“

Tam, kde nebyla žádná šance, si našla cestu láska. Někdo by mohl říct: „Ale čeho mohu dosáhnout, když je osud vždycky proti mně?“ Učitelka by mohla říct: „Ale já jsem jen jedna učitelka a na děti působí mnoho vlivů.“ Učitelka z Baltimore nemyslela na osud. Možná si vlastně ani nebyla vědoma sociologických problémů. Prostě milovala své žáky!²⁷⁸

2.5.2 Víra a důvěra

Na mnoha místech práce jsme deklarovali sílu víry, která samozřejmě zasahuje i do roviny profese komunitního pracovníka. Kromě vnitřního přesvědčení věřit v člověka – v jeho dobro, v jeho růst, je to také nějaký princip směřování k tomu nejvyššímu dobru. Víra samozřejmě souvisí také s důvěrou a důvěra, stejně jako víra, neexistuje samo sebou. Člověk vstupuje do vztahu, na který nějak odpovídá. Navázat důvěru nelze přes noc, ani po jednom setkání či rozhovoru, je to dlouhodobý proces osvědčování se v různých situacích, povídání si, naslouchání, společné práce na něčem, ale také přirozenosti pracovníka atd. „*Jak jsem již říkal, člověk si z pocitu neznámého začal spojovat dům v SVL s nebezpečím, které tam na něj „za rohem“ číhá. Pak ale, když ten prostor začne poznávat a lidi v něm, začne se cítit bezpečněji a začne to celé vnímat jinak – už ne jako něco strašného nebo hrůzyplného... prostě se to proměnilo. A pak samozřejmě se to odrazilo i v lidech a v rámci oboustranného poznávání ... častěji jsme*

---

²⁷⁸ CANFIELD, J., SICCONI, F. Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře, s. 90.

se potkávali a vztahy se proměňovaly a rostla důvěra...“²⁷⁹ Důvěra je také velmi křehká, vyžaduje úsilí obou stran, které v tomto vztahu participují. Komunitní pracovník je ale ten první, který musí prokázat, že je „hoden“ důvěry, že je důvěryhodný, aby bylo možné jakýkoli komunitní projekt realizovat. Stále však balancuje jakoby na hraně, stačí nepatrný krok stranou a může se začít od začátku. „Komunitní práci jsem vnímala jako tanec na křehkém ledě. Bylo odvážné vstupovat do života druhých lidí, bylo to svým způsobem velmi lákavé, ale cítila jsem tu nevyzpytatelnost. Stačilo udělat jeden špatný krok a veškerá důvěra mohla být pryč. Ostatně tak je to ve všech lidských vztazích. Nemůžeme spoléhat na to, že rozbitý džbán znovu slepíme a všechno bude tak jako dosud.“²⁸⁰ Pracovník pro to musí mít čas a do vztahu musí vstoupit s respektem k druhému, trpělivostí a otevřeností. „Pokud se mě lidé ptali na můj život, tak já jsem jim stejně otevřeně odpovídala, protože jsem cítila, že ve chvíli, kdybych to neudělala, důvěra by zmizela.“²⁸¹

Na komunitního pracovníka jsou kladeny nároky i v tom smyslu, aby poznal, kdy se mu dostává od komunity projevů důvěry, aby to dokázal reflektovat a správně s tím zacházet. „I proto si stojím za názorem, že pokud mě někdo z komunity pozve na svatbu, křtiny, ráda pozvání přijmu. Jedná se o projev důvěry. Samozřejmě je ale nutné myslet pak na to, abych někoho neupřednostňovala. V rámci sympatií se toto může stát. Vedlo by to však k rozporům, které by mohly mnohé členy komunity demotivovat v dalším snažení. Toto vyvažování vztahů je vlastně jednou z nejtěžších věcí na této pozici.“²⁸² V opačném případě tedy hrozí ztráta důvěry (ať už pro to, že nepřijal neodůvodněně několikrát pozvání do jedné rodiny nebo naopak přijetí do jedné a té samé, anebo proto, že některé projevy považoval za samozřejmé a nevěnoval jim pozornost). Jak tedy důvěru získávat a pečovat o ni? „V první řadě jsem komunikoval s obyvateli a (...), vyčkával jsem“. To je základ a také to nějakou dobu trvá, než se semínko důvěry skutečně uchytí. Rozhodně jsem nevnímala, že do Fišlovky vstupuju jako nějaký nadřazený člověk. Mě to lidsky přitahovalo a ohromně bavilo. V pravém slova smyslu jsem neměl potřebu si tady něco dokazovat nebo se nějak profesionálně realizovat či povyšovat se. Zajímalo mě to. Myslím, že je vůbec nejhorší věc, když lidi vycítí, že

---

²⁷⁹ Příloha I. - Rozhovor s T. Bílým.

²⁸⁰ Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Tamtéž.

jednáš z pozice nadřazenosti. Musí se přesvědčit, že jsi dobrý člověk, kterému mohou důvěřovat. Nezajímá je, jestli máš tisíc titulů za jménem nebo před jménem. Což ale může být také velmi nebezpečné. Můžeš být klidně dobrý jen pro to, že jim jdeš na ruku nebo, že jim pomáháš již dost neprofesionálním způsobem (např. půjčuješ peníze).“²⁸³

Důvěru tedy budujeme tím, jak se lidsky projevujeme, jak jednáme, jaký zaujímáme postoj. V rozhovorech z mnoha lidmi z komunity opětovně zaznívalo, že pro ně bylo důležité, jak se chováme na Cheironu k dětem. Nejdříve na nás „žárlili“, brali nás jako určitou konkurenci, někoho, kdo jim chce děti vzít, ale poté, co jsme se rozhodli uspořádat akci s dětmi přímo v jejich prostředí a více jsme se jim přiblížili a „dovolili“ nás sledovat, změnilo se to. Uviděli, že máme děti rádi a ony nás, že je bereme „takové, jaké jsou“ a to byl rozhodující moment pro otevření srdcí a myslí také jejich rodičů.²⁸⁴

Zřejmě druhou nejdůležitější věcí, která je rozhodující v budování důvěry, je skutečnost, zda se na komunitního pracovníka mohou lidé spolehnout. To se týká i dodržování slibů, ale vůbec řečeného – co řeknu, to platí. Tomáš Bílý vztahuje téma spolehlivosti také k učení komunity. Pokud něco komunitní pracovník nemůže dodržet, je nutné vstoupit s lidmi do komunikace a najít jiné řešení, termín, atd., čímž jim ukazuje cestu, jak přistupovat k problémům i v běžném životě. V případě nemožnosti (ať už objektivní či neobjektivní) splnit dohodu je častým naučeným mechanismem mnoha lidí z SVL, věc úplně „vypustit“, nezavolat, na nějaký čas „zmizet“ spoléhaje na to, že to komunitní pracovník udělá zrovna tak.²⁸⁵

2.5.3 Hranice a odpovědnost ve svobodě

V předchozí kapitole jsme mluvili o tom, jak si komunita cení toho, když se může na komunitního pracovníka spolehnout, když drží slovo. On ale toto slovo může někdy držet i k nelibosti komunity, nelibosti zažívané v přítomnosti a doceněné až při zpětné reflexi. Zde máme na mysli držení nastavených hranic a důslednost v nich. Hranice představují také bezpečí, člověk dostává mantinely přijatelnosti svého chování směrem ke světu a druhému člověku, chrání také jeho samého.

---

²⁸³ Příloha I. - Rozhovor s T. Bílým, kde jsou další aspekty toho, jak budoval důvěru s tábořskou romskou komunitou.

²⁸⁴ Srov. rozhovory s komunitními pracovníky Tomášem Bílým, Pavlou Kohelovou.

²⁸⁵ Srov. Příloha I. - Rozhovor s T. Bílým.

Pro ilustraci uveďme příklad tvorby pravidel s dětmi v komunitním centru Cheiron T. Vzhledem k velkému věkovému rozpětí cílové skupiny jsme vytvářeli zvlášť pravidla s mladšími dětmi (5 – 13 let) a zvlášť se staršími (14 – 20 let). Pravidla pro starší vznikala postupně, bylo obtížné je vůbec motivovat k nějaké besedě nad pravidly či k jejich tvorbě. Snažili jsme se jim vysvětlit, že mají možnost zamyslet se a vytvořit pravidla společného prostoru, který navštěvují a kde budeme společně pracovat a fungovat. Pravidla budou dávat určitý rámec a hranice našeho společného chování a jednání v centru. Přišlo nám důležité, aby mladí lidé pravidlům rozuměli a přijali je za své. Společně jsme vedli debatu nad smyslem a tím, že mají možnost do celého procesu vstoupit. Při tomto procesu si tak mohli zažít pocit moci rozhodnout o něčem, co se jich týká. Když se nebudou zajímat o svůj život, dění kolem sebe, ale i o společnost, musí pak pasivně přijmout rozhodnutí někoho jiného a podřídit se mu. A tímto nácvikem jsme se snažili klientům ukázat smysl občanské zodpovědnosti, jak funguje princip moci a bezmoci. Pokud by se tedy do tvorby pravidel nezapojili, dávají tak prostor k tomu, že někdo rozhodne „o nich bez nich“. První schůzky skončily bez výsledku, proto jsme na zeď pověsili velký arch papíru, kam mohl kdokoli dopisovat cokoli, co mu přijde v rámci tématu pravidel důležité a časově proces ohraničili dvěma měsíci. Někteří byli schopni napsat více pravidel, někteří jenom jedno, někteří to pojali víceméně jako důvod k vtipným poznámkám. Objevily se více i méně konstruktivní nápady, v jednom případě šlo dokonce o projevy xenofobie až rasismu (požadavek, aby sem nechodili „bílí“). I tato provokace v sobě v podstatě skýtá cosi pozitivního, protože nabízí prostor ke konfrontaci (na pravidlech participovali dohromady mladí lidé z minority i majority) v bezpečí centra a umožňuje další práci na rozvoji osobnosti těchto mladých lidí. Bylo důležité nad vším diskutovat a vést mladé lidi právě k odpovědnému nazírání na skutečnost, pokud něco někam „plácnu“, někoho nějak „označím“, musím vědět „proč“ a jaký k tomu mám důvod, zároveň si musím být vědom toho, co tím způsobuji a jaké následky z toho plynou. Na závěr tohoto několikaměsíčního procesu jsme s mladými lidmi vybrali pravidla, na jejichž dodržování jsme se společně shodli. Velkou motivací bylo ztvárnění pravidel prostřednictvím nafocení jednotlivých situací, těch pozitivních i negativních. To má opět jiný rozměr než jen pověšení psaného textu, kterému nikdo nebude věnovat pozornost. Fotografie rozvěšené kolem celé hlavní místnosti poutají pozornost okamžitě

a dovolují se k otázce hranic, práv a povinností neustále vracet a diskutovat je. Samozřejmě, že jednodušší variantou by bylo, kdyby pracovníci sepsali pravidla sami (něco jako provozní řád klubu) a pak je „pouze“ vyžadovali. To ale mladé lidi ničemu nenaučí a rozhodně je nevezmou za své tak, jako když jsou do procesu tvorby vtaženi od počátku. Společnou tvorbou se posílily jejich kompetence, ale také prohloubily vzájemné vztahy důvěry. Obdobným způsobem probíhal proces vytváření pravidel i s mladšími dětmi. Vzhledem k jejich věku probíhal více spontánně. Od počátku projektu jsme si vyjasňovali hranice, sžívali se v novém prostoru klubu s názvem „odpolední školičky“. Jelikož mnohé děti nenavštěvovaly mateřskou školku, setkávaly se zde s hranicemi a určitým řádem poprvé. Nejprve jsme se zaměřili na navazování kontaktů, poté vztahů důvěry, na vzájemnou komunikaci a až později jsme všem těmto věcem dali rámeček v podobě pravidel. Povíдали jsme si s dětmi o tom, co to pravidla jsou, proč je třeba je mít a proč je dobré je dodržovat. V rámci povídání děti velmi rychle pochopily, co tyto pojmy (pravidlo, hranice) znamenají a začaly je samy vymýšlet a zapisovat na různé papíry, které rozvěšovaly po celé místnosti. Tento spontánní proces jsme nechali proběhnout a příliš jsme do něj nezasahovali (nekorigovali jsme zapsaná pravidla ani gramatické chyby). Přišlo nám důležité dát prostor a čas pro tento nový zážitek, protože jsme viděli radost a nadšení dětí z možnosti něco vytvářet, zapsat, rozhodnout, říct a být slyšen. Když děti vyčerpaly své nápady, bylo nutné celý proces posunout dál a pravidla utřídit a zkompletovat. Když jsme pravidla společně procházeli, zjistili jsme, že děti byly na sebe velice přísné. Znovu jsme si o jednotlivých pravidlech povíдали a vysvětlovali, že pokud mají pravidla fungovat, musí se dodržovat. Všechny děti byly přesvědčené, že jsou schopné tato pravidla dodržet, a proto jsme se rozhodli ponechat i ta pravidla, která jsme shledávali neadekvátními (typu: nehlučet, neskákat si do řeči, zákaz zlobení, zákaz strkat se a prát se). Děti si zvolily zástupce, který pravidla přepsal na velký arch papíru, jelikož si děti tuto formu zvolily (navrhovali jsme koláže, kreslení, fotky). Psaní pravidel bylo poměrně problematické vzhledem k neznalosti gramatiky, což nám ale na druhé straně umožňovalo zaměřit se na tuto oblast v doučování. Pravidla byla vyvěšena v místnosti odpolední školičky, abychom je měli pořád na očích a mohli s nimi dále pracovat. Pro stvrzení souhlasu s pravidly jsme se společně s dětmi rozhodli „podepsat“ pravidla otiskem ruky a vepsáním svého jména, přezdívky, případně iniciály. Na archu zůstal volný prostor pro dopisování dalších

pravidel, která vzniknou z aktuální potřeby.²⁸⁶ Pravidla však potřebují i dospělí. V rámci zakládání jádrové skupiny v Táboře se její členové dohodli na společných pravidlech, která budou vzájemně respektovat. Jejich uplatnění v praxi pak bylo složitější, než sami předpokládali – naslouchat každému názoru, nechat druhé domluvit, upozadit se, vyžadovalo od nich samých obrovskou vůli a určitou míru sebezapření. Zvláště pak to kladlo obrovské nároky na romského otce, přirozeného lídra komunity, který dosud jednal samostatně. Bylo pro něj obtížné dodržovat to, na čem se domluvila celá skupina a neudělat si to takřikajíc po svém. V tomto procesu je velmi důležitá role komunitního pracovníka, který členům komunity pomáhá tato pravidla ustát a vstítit si je a neztratit ze zřetele společný zájem, kvůli kterému se dali dohromady.

Smyslem svobody není dělat si, co chci a kdy chci, tedy zvůle, ale odpovědnost. Odpovědnost je uskutečňována prostřednictvím svobody, je s ní nerozlučně spjatá – bez odpovědnosti není svobody a svobodný člověk je jedině tehdy svobodný, je-li odpovědný. Pokud se něco stalo například proti vůli člověka, nemůže být tázán k odpovědnosti.²⁸⁷ Svoboda představuje pro člověka dar v podobě svobodné volby a rozhodování se, ale také břemeno představující odpovědnost za každé rozhodnutí, které udělá. Längle dospívá v rámci své psychotherapeutické praxe k zjištění, že mnoho lidí není schopno unést osobní odpovědnost a raději se uchýlí k některému z úhybných manévřů výmluv, které rozděluje na konformismus (tj. přidat se k mínění druhých, odvolat se na druhé – „udělali by to tak všichni“) a totalitářský typ výmluv (tj. odvolávání se na nějaký tlak/ nátlak zvenčí například v podobě nevyhnutelných požadavků v zaměstnání anebo zevnitř například v podobě výchovy).²⁸⁸ Odkazuje na citát, kterým Frankl poukazuje na ztrátu orientace dnešní doby vedoucí až k existenciální prázdnotě²⁸⁹, neschopnosti užít vlastní svobody (resp. člověk je svobodný, ale neví, co vlastně chce): „*Na rozdíl od zvířete člověku neříkají instinkty, co*

---

²⁸⁶ Příklad tvorby pravidel vychází z přílohy, kterou jsem zpracovala s Pavlou Kohelovou k závěrečné zprávě projektu Operace: Vyjasnění, realizovaného v rámci programu Blokovaný grant: Fond pro NNO Finančních mechanismů EHP/ Norska, 2010.

²⁸⁷ Srov. LÄNGLE, A. *Smysluplně žít*, s. 67 – 68.

²⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 19 – 22.

²⁸⁹ V protikladu k utopení sebe sama ve vnitřní prázdnotě mluví Längle ve III. kapitole knihy *Smysluplně žít* o tzv. trýzni volby, existuje nepřeberné množství možností a příležitostí, člověk má svobodu volby, které ale musí odpovědět. Musí si zvolit a rozhodnout, ale není toho schopen a vnitřně ho to trýzní a sužuje. V dnešním pojmosloví používáme tzv. teror příležitostí. A i s tím se komunitní pracovník potkává, lidé jsou neustále zahlcováni konzumním způsobem života, kterému často nedokážou čelit, protože se chtějí alespoň v něčem vyrovnat majoritě (mít nový telefon, hezké oblečení, mít auto,...).

*musí dělat a na rozdíl od minulosti neříkají už dnešnímu člověku tradice, co má dělat. A když neví, co musí ani co má, tak často zjevně opravdu neví, co v podstatě chce. A tak tedy chce jen to, co dělají ostatní – konformismus! Anebo dělá jen to, co chtějí ostatní – co chtějí po něm – totalitarismus!*²⁹⁰ Tento typ chování můžeme přirozeně najít v sociálně vyloučené lokalitě, ale i v týmu profesionálních pracovníků. Některým lidem více vyhovuje, pokud dostávají příkazy nebo úkoly a nemusí příliš přemýšlet, necítí asi ani takový podíl odpovědnosti a viny. Jiní dělají to, co se od nich žádá a ani špetku navíc nebo pouze to, co ostatní – ve smyslu výpovědí: „Oni také neuklízí, tak proč já bych měl?“ nebo „Oni také neplatí společnou energii, tak proč já bych jako jediný měl?“ anebo hledání opory u všech „Všichni si myslí, že ta brigáda nemá cenu, stejně se nic nestane.“ I na tyto situace se komunitní pracovník může připravit. Nikdy nebudou v komunitě nebo SVL všichni naladěni pozitivně a tzv. rejpalové se najdou vždy a i s těmi je nutné pracovat.

Odpovědnost²⁹¹ je naplňována v zodpovídání člověka na přímé otázky života (plněním úkolu, prožíváním nebo zaujmutím postoje). Je to právě život, který člověku klade otázky, aby na ně z-odpovídal a odpovědi člověka pak musí být konkrétními odpověďmi na konkrétní otázky života – člověk zodpovídá samou svou existencí.²⁹² Člověk je tedy odpovědný za naplňování smyslu, který vyplývá z hodnotových možností konkrétní situace – to je odpovědnost ZA něco. Ale člověk je také odpovědný VŮČI někomu/něčemu, PŘED čím/kým – tu nejvyšší instanci či hodnotu, před kterou se chce člověk osvědčit, může pro každého člověka představovat něco jiného (svědomí, Bůh, milovaný člověk anebo všechny hodnoty dohromady).²⁹³ Odpovědnost komunitního pracovníka je však omezená.²⁹⁴ Nemůže odpovídat za celou komunitu a její jednotlivce, ani za vyřešení romské otázky například na lokální úrovni. V kapitole 3.1 uvádíme konkrétní příklad přenášení odpovědnosti společnosti na pracovníka.

Pro komunitního pracovníka je tedy nesmírně důležité, aby dostal určitou míru svobody v rámci svého působení, prostor pro budování vztahů založených na důvěře. Komunitní proces pak závisí také na člověku, kterému je odpovědný komunitní

---

²⁹⁰ LÄNGLE, A. *Smysluplně žít*, s. 21.

²⁹¹ Srov. Tamtéž, s. 69 – 73, kde uvádí další vymezení a uplatnění pojmu odpovědnost.

²⁹² Srov. FRANKI, V., E. *Vůle ke smyslu*, s. 34 – 35. LÄNGLE, A. *Smysluplně žít*, s. 51.

²⁹³ Srov. LÄNGLE, A. *Smysluplně žít*, s. 69 – 73.

²⁹⁴ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 61.

pracovník svou prací, na jeho vedoucím či řediteli. „Měli jsme jistou svobodu od ředitelky, která komunitní práci věřila a také její, vlastně tvojí, důvěru. Rozuměla komunitní práci a nechtěla po nás nesmyslné rychlé výsledky. To by byl náš konec a hrob komunitní práce.“ Roli uvědomělého ředitele vnímá za zásadní i Jana Kosová: „Po mém odchodu z role ředitelky se mi nepodařilo zajistit takové pokračování, které by zachovalo a dále rozvíjelo komunitu v tom duchu, v jakém se to dařilo utvářet do té doby. Vlivem řady faktorů došlo k tomu, že převážily ohledy na sebezáchovu organizace skrze poskytování služeb na úkor uschopňujícího přístupu, který (téměř) nikdo nefinancoval.“²⁹⁵

S hranicem, svobou a zodpovědností souvisí i téma moci, které diskutujeme v kapitole 1.3.1.2 v kontextu spravedlnosti. Komunitní pracovník má nepochybně vliv na komunitu a má v rukou velkou moc, o to větší nároky na něj jeho práce klade jako na člověka, na jeho zralost správně s mocí zacházet a nezneužívat ji. „Myslím si, že kdybych jako komunitní pracovník tvrdila, že moc nemám, byla bych dost vedle. Moc a bezmoc je zvláště v SVL nepřehlédnutelná. Lékem je snad jasný záměr **podporovat lidi v partnerství** – pomáhat lidem, aby se stávali partnery (zplnomocnění). Neustále co nejvíce dovolovat koukat do karet, **nechat rozhodovat lidi**, i když moje představa by třeba byla učesanější, kvalifikovanější – byla by moje a ne komunity. S tím souvisí také **nechat věci běžet v tempu komunity**, pouštět své představy, vyprazdňovat očekávání. Takže vliv komunitní pracovník má mocný, s tím souvisí jeho odpovědnost. Odpovědnost za to, jaký je (nejen, co dělá) a s tím souvisí tedy všechny práce na sobě, kontrola sebe, starání se o všechny své rozměry a neumdlévat. Lidé na mě stále koukají.“²⁹⁶

2.6 HODNOTY ROMSTVÍ NEBO KULTURA CHUDUBY?

O významu kultury chudoby jsme pojednali již v kapitole 1.1.3 této práce. Vnímáme však za podstatné prohloubit tuto otázku ještě v měřítku hodnot. Je důležité i pro komunitního pracovníka, aby se zorientoval v tom, které hodnoty daná komunita vyznává a v případě romské komunity, zda se jedná o tzv. romipen – romství anebo žité znaky kultury chudoby. Romipen dle Viktora Sekyta „jedinec získává tak, že se narodí

²⁹⁵ Sešit sociální práce č. 2, s. 39.

²⁹⁶ Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

a vyrůstá v romské rodině a že se ztotožní s její hodnotovou orientací“.²⁹⁷ Ze své zkušenosti formuluje následující kategorie znaků romství – pro Romy typické - vědomí rodinné příslušnosti a solidarity, specifické vnímání času a kolektivismus versus individualismus v romské a majoritní kultuře.²⁹⁸ Tyto kategorie potvrzujeme i z vlastní praxe. Avšak je otázkou, zda jsou to znaky typické pro Romy. Z pohledu novějších zkoumání, lze dojít k závěru, že i tyto charakteristiky mohou více náležet k nomádkému způsobu života, životu ve vyloučení a chudobě.²⁹⁹ Tomáš Bílý například přirovnává SVL k nechtěnému ostrůvku, kde si lidé, odtrženi od dalších lidí mořem, začnou vytvářet vlastní struktury fungování a vlastní hodnoty, aby přežili. Například komunitní pospolitost.³⁰⁰ Sama o sobě je pospolitost pozitivní hodnotou. Představuje širší rodinných vazeb a romská rodinná pospolitost je charakteristická, představuje širokou síť podpory. Můžeme však namítnout, že tato pospolitost *nevzniká na základě svobodného rozhodnutí, ale v podstatě z donucení. Je důsledkem něčeho negativního a to právě sociálního vyloučení.*³⁰¹ Pavla Kohelová mluví o pospolitosti vzájemného soužití, kdy jsou „lidé odkázáni sami na sebe, což je vede k tomu, aby udržovali vzájemné vztahy, pečovali o ně, protože jsou pro ně nezbytné.“³⁰² O otázce času hovoří Jana Kosová, kdy se dotýká tématu přítomnosti a budoucnosti. Aktivní lidé z komunity již více myslí na budoucnost, mají méně dětí (dvě až tři), přemýšlejí o jejich vzdělání (o tom, jak je udrží na školách). Aktivní ženy, které se realizovaly v rámci pomáhání na vysoké úrovni (jsou zaměstnané v sociálních službách nebo jako komunitní pracovnice), dostudovaly, nabyly vyššího sebevědomí, se už také nechtějí vracet zpátky. Mají touhu se realizovat dále a učí tomu i své děti. Jsou zaměstnané, plánují, takže se přirozeně vztahují také k budoucnosti, i když dokáží žít i přítomností.³⁰³

Pokud někdo žije v sociálně vyloučené lokalitě, nemá zaměstnání, má dluhy a řeší další problémy, těžko může dohlédnout možnosti realizace či pomýšlet na změnu.

---

²⁹⁷ SEKYT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností (Romství jako znevýhodňující faktor)*, s.192.

²⁹⁸ Srov. VOMLELOVÁ, A., *ROMSKÉ DÍTĚ „PO ŠKOLE“ - Význam romské kultury, rodinného, školního a neformálního (mimorodinného a mimoškolního) prostředí pro výchovu a vzdělávání romských dětí*, bakalářská práce, s. 23 – 28.

²⁹⁹ Srov. *Zprávu z Dlouhodobého stacionárního terénního výzkumu sociálně vyloučených romských komunit T. Hirta a M. Jakoubka, nebo HAVRDOVÁ, Z. a kol. Mít život ve svých rukou*, s. 86.

³⁰⁰ Srov. Příloha I. - Rozhovor s T. Bílým.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

³⁰³ Srov. Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

„V situaci, kdy člověk má co dělat, aby zajistil základní potřeby, a žije ze dne na den, nezabývá se „vyššími metami“. Myslím, že v tomto ohledu je právě komunitní práce tím světlem, která může člověka k těmto vyšším metám přivést. Myslím, že v ní nejde jen o „uklizení bordelu za domem“, ale i o vnitřní duchovní růst člověka. Je jedním z neúčinnějších ne-li jediným účinným nástrojem pro to, aby člověk mohl žít důstojný život a mohl vyvíjet ctnosti a směřovat svůj život k určitým hodnotám jako smyslu a cíli svého života.“³⁰⁴

---

³⁰⁴ Rozhovor s Tomášem Bílým.

3 ETICKÁ PRAXE KOMUNITNÍHO PRACOVNÍKA V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITĚ

Každý pracovník pomáhající profese vychází při jejím vykonávání nejen z osobního svědomí (které Nečasová zařazuje do roviny morality), ale také v soudu s přijímanými normami společnosti (lépe řečeno dané společnosti, ve které pracovník žije a působí) - společenským étosem. Samozřejmě pak vychází z legislativního rámce dané společnosti (tedy zákonů, které si daná společnost nastavila) a také z roviny víry, náboženského přesvědčení či étosu³⁰⁵. Normy profese³⁰⁶ jsou pak vyjádřeny v etickém kodexu³⁰⁷, který vydává a garantuje profesní organizace.³⁰⁸ Pracovník tedy vždy bude konfrontován se svou osobní morálkou a hodnotovou orientací /se svým svědomím/, ale také se společenským étosem s morálkou té které společnosti /nelze chápat např. morálku starověkého Řecka, středověkého křesťanství a soudobé Evropy bez historických souvislostí té které kultury a toho kterého dějinného období/³⁰⁹.

3.1 JE POTŘEBA ETICKÉHO KODEXU KOMUNITNÍCH PRACOVNÍKŮ V ČR?

Komunitní pracovníci v České republice nemají etický kodex, který by upravoval zvláštnosti a jedinečnosti této profese. Ovšem to nemusíme vnímat jako nedostatek. Jak už jsme ilustrovali výše, přílišné svázání či „nalajnování“ této metody může zapříčinit popření jí samotné. To něco, co jí činí jedinečnou. Osoba komunitního pracovníka je

---

³⁰⁵ Srov. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 68. V tomto kontextu můžeme hovořit o hodnotách osobních, společenských, legislativních a profesních. Srov. FISCHER, O. *Role hodnot v etice pro sociální práci*, s. 65 – 68.

³⁰⁶ Velmi přísné držení hodnot profese ukazuje etický kodex mezinárodní organizace Lékařů bez hranic, kteří striktně ctí hodnotu neutrality a nestrannosti v rámci lékařské práce a jak uvedl MUDr. Jan Trachta v pořadu Na Plovárně v rozhovoru s Markem Ebenem, konfrontováni jsou s touto profesní hodnotou právě v situacích, kdy působí na misi ve válečném konfliktu – ošetřit musí každého bez rozdílu náboženství i třeba zařazení v boji (např. MUDr. Trachta v Sýrii ošetřoval bojovníky islámského státu, i když věděl, že po jejich uzdravení budou přicházet do nemocnice oběti těchto lidí), **profesní hodnota zde stojí nad osobní hodnotou**. Slovy Jana Trachty: „*Vášim úkolem je každému dát šanci, aby se vrátil do života a zbytek už je na Pánu Bohu anebo na politicích.*“

³⁰⁷ Profesionalizaci a etickými kodexy v rovině sociální práce se zabývá například Sarah Banks v publikaci *Ethics and Values in Social Work*, chapter 4 – Principles into practice: Professionalism and codes of ethics, s. 102 – 125, z tohoto textu zřejmě také vycházela česká autorka Mirka Nečasová v tvorbě 6. kapitoly *Profesionalismus a etické kodexy*, in FISHER, O., MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*, s. 72 – 94.

³⁰⁸ Srov. NEČASOVÁ, M. *Profesionalismus a etické kodexy*, s. 82 – 84.

³⁰⁹ Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 309.

tedy o to důležitější a klade na člověka, který tuto profesi vykonává, o to vyšší nároky na vnitřní zralost, postojovou zakotvenost, promyšlení a pevnost v jednání, neustálá reflexe, atd. Pracovníci mohou částečně čerpat z etického kodexu sociálních pracovníků v ČR³¹⁰, i když ten neřeší specifický vztah komunitního pracovníka a jeho protějšku, ať už jej nazveme souhrnně komunitou, nebo v tomto případě danou oblastí působení obyvateli sociálně vyloučené lokality, obyvateli předměstí, sídliště, vesnice atd. Vztah komunitního pracovníka je k těmto lidem více v partnerské rovině, než je tomu u sociálního pracovníka. Komunitní pracovník neposkytuje žádnou sociální službu, není ten, který řeší (má řešit) individuální problémy jednotlivých obyvatel (např. vyřízení občanského průkazu, předlužení rodiny, výchovný problém dítěte), ale právě z toho důvodu, že se přirozeně tyto otázky objevují, je dobré spolupracovat se sociálními a terénními pracovníky, kteří mají kompetence a pověření tyto problémy řešit. V souvislosti s tím i eticky problémové okruhy mohou zahrnovat jiné oblasti, do kterých se sociální pracovník nedostane. Absence kodexu však nemusí být ničím tristním, pokud existuje celooborová i multidisciplinární diskuze či platforma pro sdílení zkušeností a především pokud je pracovník eticky zralým člověkem, který je schopen aplikovat již vytvořené obecné principy kodexů pomáhajících profesí do oblasti svého působení.

Profesní etické kodexy sice umožňují nějakou orientaci pracovníka a garantují nějakou základní kvalitu ve smyslu přihlášení se ke společným hodnotám, které chceme naplňovat, ale bývají také často kritizovány pro svou nedostatečnost v různých oblastech.³¹¹ Z praxe se však ztotožňujeme především s třemi celosvětově uváděnými kritickými názory:

- Pracovníci přímé práce berou etický kodex jako něco zvnějšku, co je jim nařizováno a nepodléhá jejich vnitřnímu hodnotovému založení – etické kodexy často v organizacích pomáhajících profesí neplní svou funkci,³¹² dále se s nimi nepracuje, slouží pouze jako další papír v šanonu ve skříni.³¹³ V praxi se setkávám

---

³¹⁰ Srov. Etický kodex sociálních pracovníků ČR.

³¹¹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Profesionalismus a etické kodexy*, s. 91 – 92, podrobnější analýzu podává však Sarah Banks. Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, s. 116 – 121.

³¹² Srov. NEČASOVÁ, M. *Profesionalismus a etické kodexy*, s. 92; BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, s. 114 – 116.

³¹³ To může být i důsledkem toho, že tyto kodexy tvoří často velmi úzká skupina lidí vyprofilovaná ze zástupců jednotlivých odborníků a nevychází se přitom z širší diskuze všech zainteresovaných stran.

s tím, že pracovníci sice vědí, že nějaký kodex existuje, ale nevědí, co v něm je a v konkrétních eticky problematických situacích si nevědí rady, jsou nejistí a následně své jednání nepodrobí kritické reflexi. Etický kodex se také nedá naučit nebo učit jako poučka, měl by být spíše vodítkem a především živým nástrojem. Studenti, kteří se připravují na výkon povolání v pomáhající profesi, by již na škole měli procvičovat kritické myšlení, etické rozhodování a reflektování svého jednání, a následně v rámci praxe provázení svým kolegou, supervizorem, konzultantem, aby si vstúpili zběhlost v rozhodování a doširoka uplatnili svou svobodu a naučili se nést odpovědnost.³¹⁴

- Pokud pracovník bude jednat podle etického kodexu, který by měl zahrnovat všechny výše uvedené roviny rozhodování pracovníka, může se stát, že se začne na tato pravidla spoléhat a jednat podle nich, přestane myslet sám za sebe, ztratí schopnost kritické reflexe. To znamená, že jak už jsme zmínili, není žádoucí vymezit každou situaci, která může nastat a všechny specifické oblasti pomáhajícího působení. Z druhého úhlu pohledu můžeme argumentovat také tím, že pracovník přichází o svobodu v rozhodování spolu s odpovědností, kterou za to má nést, ztrácí také důvěru, že je obojího schopen. Vymezit podrobně (ale i jen výčtem) všechny situace, které mají předcházet nedobrému jednání a které mají řešit problematické situace, které nastanou, znamená popsat desítky stran a papíru a s takovým materiálem, což je téměř jisté, nebude nikdo pracovat.³¹⁵
- Přenášení břímě odpovědnosti za individuální problémy nebo etické problémy společnosti na jednoho pracovníka - kodexy vykládají povinnosti a odpovědnosti pracovníka v pomáhající profesi se zaměřením na vztah mezi jím a klientem, uživatelem, pacientem, čímž nepřímou říkají, že břímě této odpovědnosti (eticky se rozhodovat) nese pracovník a formulují to tak, jakoby měl pracovník (sociální) cítit vinu za tyto jednotlivé problémy člověka nebo za celospolečenská selhávání,

---

³¹⁴ Srov. defenzivní a reflexivní praxi z pozice zaučujícího se sociálního pracovníka in BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, s. 207 – 218.

³¹⁵ NEČASOVÁ, M. *Profesionalismus a etické kodexy*, s. 91. Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, s. 117 – 118.

protože on je ten, který se dostává do praxe a stojí tváří v tvář těmto skutečnostem.³¹⁶

Vysvětlili jsme si, že komunitní práce je specifická a má své zvláštnosti. Cílem této pasáže nebylo ani vznést požadavek speciálního kodexu, ale spíše položit otázku, jakým způsobem interpretovat a aplikovat etický kodex sociálních pracovníků v různých typech sociální práce, tedy například i v té komunitním přístupu. Důvod je nasnadě - abychom se vyhnuli nebezpečí příliš detailně a konkrétně formulovaných kodexů, které by se pak staly jakýmsi zákoníky, které by šlo aplikovat bez většího přemýšlení. V první kapitole citujeme Koháka, kdy je naší morální povinností „nebýt úplně blbí“ – a v tomto smyslu není naším úkolem spíše rozumně (!) aplikovat přiměřeně obecné morální principy?

3.2 SVĚDOMÍ

Pokud jsme třetí kapitolu uvedli tím, že pracovník pomáhající profese vychází při jejím vykonávání z určitých norem, reprezentovaných například profesními hodnotami v podobě etického kodexu, musíme také říct B a tedy, že pouhá znalost těchto norem nezaručí, že bude jednat mravně nebo lépe řečeno mravně dobře. Normy však může internalizovat ve svědomí.³¹⁷ A svědomí je v podstatě tou instancí, se kterou se člověk radí o morálním aspektu svého chování a jednání, když se radí se sebou. Radit se však může také s druhými, například s kolegy, nadřízeným, supervizorem, učitelem, koučem, ale také s partnerem, rodinou, přáteli, či s duchovním – „*kněz, který mému působení sice plně nerozuměl, ale velmi tomu fandil. Měla jsem vlastně takového svého duchovního průvodce. Člověk si uvědomí, že je velkým povzbuzením, když vám někdo fandí a hledí*

---

³¹⁶ V rámci praxe v Cheiron T, o.p.s. se nám velmi často stávalo, že se na nás obraceli lidé s tím, abychom vyřešili nějaký problém týkající se tábořské romské komunity. Každý chvíli nás někdo identifikoval s romskou otázkou, s nějakým problémem v sociálně vyloučené lokalitě, ale také s celorepublikovými problémy, o kterých jsme ani nevěděli, že se dějí. Konkrétně se nám stalo, že nějaké tři romské děti vzaly peníze v jednom místním obchůdku. Majitelka volala komunitním pracovníkům, co s tím jako budeme dělat, když to naše děti ukradly. Dostáváme se tím do paradoxních situací, kdy po nás veřejnost, a co je smutné – velmi často již poučená veřejnost, chce, abychom nesli odpovědnost například za romské děti v podstatě 24 hodin denně i v době, kdy nejsou v naší organizaci (a i tady je odpovědnost v tomto smyslu sporná), což v někom z nás ještě občas vzbudí pocity viny. Zvláštní je, že pokud někdo zažívá s „našimi“ dětmi pozitivní zkušenost, nezavolá nám kvůli tomu.

³¹⁷ Srov. ŠKULECOVÁ, A., JANKOVSKÝ, J. *Význam etických aspektů práce v pomáhajících profesích*, Sociální práce 4/2004, s. 61.

na vaši práci s obdivem. Motivuje to člověka k dalším krokům.³¹⁸ Člověk se neřídí jen nějakým pudem a instinktem, ale má vědomí toho, co dělá a to jej činí odlišným a jedinečným.³¹⁹ Člověk má schopnost uvědomovat si své konání, jeho následky, ale také jeho smysl. V tom také člověk dostává své plné nebo naplněné svobody.³²⁰ „Za podpůrný nástroj považují také supervize, facilitace a odborná setkání, kde je možné o těchto věcech diskutovat. Obecně mě zajímá názor široké vrstvy lidí. Pokud je to názor otevřený, může mě posunout dál. Je pravda, že člověk se velice rychle dostává do stereotypu, v němž zakoření. Pluralita názorů a pohledů na konkrétní situace a jednání je nesmírně důležitá. Zároveň je však zodpovědnost na mě. Já musím vědět, kam směřuji a co je mým cílem.“³²¹ Svědomí je nutné tedy stále vzdělávat, aby nezakrnělo. Jak už jsme uvedli, každý člověk je v zásadě dobrý, má potenci k dobru a má také přirozenou vlohu proto rozeznávat dobro a zlo, právě ve svědomí.³²² Milan Nakonečný se kloní k té premise, že se svědomí vyvíjí v důsledku naší individuální zkušenosti a označuje je za určitou vnitřní korektivu našeho jednání, odkud se ozývá signál vnitřního konfliktu (kdy si člověk vyčítá, že něco udělat neměl anebo měl). Tento mravní rozpor bývá doprovázen pocitem viny³²³, kterýžto nezaručuje, že se k tomu člověk postaví čelem a své jednání napraví. Existuje totiž určitý obranný mechanismus člověka, kterým se člověk se špatným svědomím vyrovnává, například si své jednání racionalizuje – odůvodňuje si jej a tím se pokouší zbavit pocitu viny.³²⁴

*Mluvit o svědomí znamená mluvit o lidské důstojnosti člověka. Znamená to mluvit o tom, že jednotlivý člověk není jen případem obecná, exemplářem druhu ‚člověk‘, nýbrž že každý člověk je sám totalitou, celkem, že je sám již ‚obecnem‘.*³²⁵ Spaemann zde tedy ukazuje, že člověk má na rozdíl od jiných živých tvorů a neživých věcí (používá příklad

³¹⁸ Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

³¹⁹ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 67 – 68 – „Instinktivní ‚nemohu jinak‘ se liší jako no a den od ‚nemohu jinak‘ člověka, který jedná podle svědomí. Ten, kdo je k jednání veden instinktem, cítí se k jednání pužen, cítí se nesvobodný; byl by rád, kdyby mohl chtít jinak, ale nemůže. Je ve sváru sám se sebou. Naproti tomu u toho, kdo jedná podle svědomí, je ono: ‚Zde stojím a nemohu jinak!‘ výrazem svobody. Znamená to: ‚Nechci jinak. Nemohu jinak chtít a ani nechci, abych mohl jinak chtít.‘ Takový člověk je svobodný, je (...) smířen sám se sebou.“

³²⁰ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 64.

³²¹ Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

³²² Spaemann mluví o orgánu svědomí, s. 68.

³²³ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 69.

³²⁴ Srov. rozhovor s prof. Milanem Nakonečným v pořadu ČT, Fokus VM, Zločin a trest, 8. 9. 2015.

³²⁵ SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 64.

padajícího kamene) svědomí.³²⁶ Sókrates nazývá svědomím vnitřní božský hlas – daimonion³²⁷. Adam Smith oproti tomu říká, že „(...) hlas svědomí je pouze ozvěnou toho, jak o nás soudí jiní,³²⁸ čímž dokresluje svou myšlenku (v návaznosti na Davida Huma), kterou pokládá sympatii, sociální cit za základ veškeré etiky.³²⁹ Seneca říká, že v člověku sídlí svatý duch³³⁰, biskup Pavel hovoří o svědomí jako o nejtajnějším středu a svatyni člověka.³³¹ Dle křesťanského pohledu nacházíme odpověď na základní etickou otázku: Co mám dělat, abych žil mravně dobrý život? právě ve svědomí.³³² Oproti Kantovsky položené etice, vidí biskup Pavel ve svědomí Boží zákon a hlas, který „ho stále vybízí, aby miloval a konal dobro a vyhýbal se zlu. (...) Neboť člověk má ve svém srdci zákon vepsaný Bohem; v poslušnosti vůči němu spočívá jeho důstojnost a podle něho bude souzen.“³³³ Je to tedy také určitý mravní smysl pro poznání dobrého a špatného. „Racionálně vzato je svědomí rozumovým soudem, který s přihlédnutím, ke všem okolnostem udává, co je tady a teď morálně správné konat.“³³⁴ Může se však také mýlit, resp. jedna z jeho složek - vědění³³⁵, být tzv. špatně seřízeno, což neznamená, že tím ztrácí onu důstojnost.

---

³²⁶ Prof. Maxmilián Kašparů se k pojmu svědomí vyjádřil dne 16. 1. 2015 v pořadu České televize – Hyde park tak, že „svědomí, nebo-li latinsky conscientia, můžeme také v češtině použít jako vědomí s ... Vědomí sounáležitosti s někým druhým. Jestliže toto vědomí nemám, pak je moje svědomí v amnezii a u těžkých psychopatů jakoby neexistovalo vůbec“.

³²⁷ Srov. STÖRIG, J. *Malé dějiny filosofie*, s. 115.

³²⁸ Tamtéž, s. 274.

³²⁹ Srov. tamtéž, s. 274.

³³⁰ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 72.

³³¹ Srov. *Gaudium et spes*, bod 16.

³³² Srov. například *Tamtéž*, bod 16. Svědomí je nejtajnější střed a svatyně člověka; v ní je sám s Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru. Věrnost svědomí spojuje křesťany s ostatními lidmi při hledání pravdy a při pravdivém řešení mnoha mravních problémů, které vyvstávají v životě jednotlivců a ve společenském soužití. Čím více tedy převládá správné svědomí, tím více ustupují jednotlivci a skupiny od slepé libovůle a snaží se podřídit objektivním mravním normám. Nezřídka se ovšem stává, že se svědomí vlivem nepřekonatelné neznalosti mýlí, avšak tím neztrácí svou důstojnost. To však nelze říci tehdy, když se člověk málo stará o hledání pravdy a dobra a jeho svědomí se vlivem návyku na hřích poněmhu stává téměř slepým.“

³³³ Tamtéž, s. 16.

³³⁴ MACHULA, T. *Seburčení a autonomie jedince*, s. 139.

³³⁵ Dalšími složkami jsou synderesis a sapientia (moudrost), Srov. tamtéž, s. 139 – 140.

3.3 ETICKÉ DILEMA V PRAXI KOMUNITNÍHO PRACOVNÍKA

Pro ilustraci zde uvádíme příklad etického dilematu³³⁶, které řešili komunitní pracovníci v obecně prospěšné společnosti Cheiron T v počátku komunitního působení. Stáli před konkrétním rozhodnutím, které do té doby nemuseli řešit a tuto situaci museli podrobit etické reflexi před jednáním i po něm.³³⁷ Vzhledem ke skutečnosti, že bude popisována osobní zkušenost a praxe autorky diplomové práce, bude používána rovněž 1. osoba jednotného čísla.

3.3.1 Uvedení do tématu

Cheiron T, o.p.s., po téměř osm let moje domovská organizace, pracuje s romskými dětmi a mladými lidmi od roku 1999. Z počátku pracovníci v podstatě nevěděli, jak s dětmi pracovat, jak k nim přistupovat, předchozí cílovou skupinu tvořili mladí lidé z majority od 15 let výše, kteří měli zájem něco dělat, chtěli aktivně něco řešit a najednou se objevila skupina velmi živých romských dětí, které však měly spíše pasivní přístup k životu, navíc hodně konzumní. Pracovníci si uvědomili, že musí především změnit sebe, svá očekávání od dětí a možná i předsudky. Důležité pro nás bylo přistupovat k dětem s respektem, s jasným nastavením hranic, důvěrou a láskou, jakkoli to v dnešní době může znít s jistým nádechem patosu. Postupem času jsme děti dokázali motivovat ke změně a podporovat je v jejich rozvoji, ale uvědomili jsme si, že je nutné pracovat také s jejich rodiči a rodinami. Důvěra však není něco, co se rozumí „samo sebou“. Vzájemnou důvěru jsme budovali několik let a stále jí prohlubujeme. Prostřednictvím práce s dětmi, se k nám zpočátku nedůvěřiví rodiče, především pak jeden otec, naučili chodit a povídat si s námi nejprve o dětech, pak o Cheironu, o nás pracovnících, co jsme vlastně zač a nakonec i o něm samotném, o jeho životním osudu, zkušenostech i jeho možnostech a možnostech komunity. Postupně jsme získali základ

---

³³⁶ Dilema je „nutná, obtížná volba mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi.“ Musil, L. *Ráda bych vám pomohla, ale...*, s. 36. Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, s. 20. **Etická dilemata tedy představují náročné rozvažování mezi dvěma nepříjemnými možnostmi a pracovníkovi ve chvíli rozvažování není jasné, která volba je ta správná, pokud některá, ale musí se pro nějakou rozhodnout.** Srov. také například NEDĚLNÍKOVÁ, D. Etická dilemata v terénní sociální práci, in JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Sborník studijních textů*, s. 377 - 392.

³³⁷ Nutno podotknout, že zde se jednalo o rozhodnutí, na které se mohli pracovníci připravit, nemuseli jednat okamžitě v daný moment. K tomu srov. výklad Jana Sokola k Heideggerově náhledu na jednání jako na to, které se děje v čase a obvykle ve trojím časovém vztahu, in SOKOL, J. *Etika a život*, s. 78 – 80.

pro to, abychom mohli začít komunitně pracovat. Přijetí jsme pocítili, když jsem si na návštěvě v romské rodině povíala s jednou z romských žen a ona mi řekla: „Víš, pro nás je hrozně důležitý, že nás berete takoví, jaký jsme, že jste nás přijali. My vidíme, jak se chováte k našim dětem. Oni o vás doma vždycky vyprávějí a mají vás rádi. Nedali jste jim pocítit, že jsou jiní, chováte se k nim stejně jako k jiným lidem.“ A zároveň zmiňovala, že v začátku to tak nebylo, což dosvědčovali i další. Brali nás spíše jako konkurenci, že jim chceme vzít jejich děti, i proto bylo strašně důležité sejít „dolů“ do lokality, do jejich prostředí a představit se jim a udělat akci přímo s nimi.³³⁸ Za velký projev důvěry vnímáme pozvání do rodin a to jak na „obyčejné“ kafe, ale především na významné rodinné události - svatby a křtiny. Pro pracovníky, kteří stáli u dlouhodobé až mravenčí práce navazování kontaktů a budování důvěry s romskou komunitou, byla tato pozvání důkazem přijetí ze strany komunity. Navíc mluvíme o době, kdy ještě ani neplatil zákon o sociálních službách, všichni jsme tedy byli komunitními pracovníky a zajišťovali v dnešní terminologii řečeno také sociální službu pro děti a mladé lidi. Někteří pracovníci (sociální), kteří však přišli do komunitního centra až později, tuto situaci – pozvání do komunity na významné rodinné oslavy - začali nahlížet jako problematickou a vyvolali dotaz, zda je v pořádku, aby pracovník šel ke klientovi domů na jeho rodinnou oslavu a ještě navíc zde třeba i pil alkohol.

3.3.2 Formulace a postoj k dilematu

Najednou jsme se z radosti a v podstatě zdánlivě nekonfliktní situace přenesli před těžké rozhodování - Mám se zachovat jako profesionální pracovník a pozvání do rodiny odmítnout, zachovat si odstup (nebo hranici tady stojím já a tady je rodina a její přátelé, do jejíhož kruhu já nepatřím) a striktně jej dodržovat i za cenu toho, že můžu dlouho budovanou důvěru a práci zvrátit zpět, v podstatě na začátek? Dilematem je, zda tím, že pozvání akceptuji, nepřekračuji už příliš svou profesionální hranici, zda příliš neprohloubím vztah, který může vést k tomu, že se například jedna rodina bude cítit, že jsem jí víc nakloněna nebo z toho bude mít výhody. Zda tím profesionální vztah nepřerůstá do „kamarádkého“, čímž se může posunout moje role pracovníka a bude se mi jen těžko s rodinami a komunitou dále pracovat, protože nebude jasná hranice.

---

³³⁸ Srov. Přílohy I. a II. - Rozhovory s T. Bílým a P. Kohelovou.

Zároveň, zda se nedostávají do konfliktu osobní hodnoty s hodnotami části kolegů v týmu a hodnotami organizace a zároveň dvě profesní hodnoty (komunitního a sociálního pracovníka).

Já a moje kolegyně Pavla jsme první pozvání na svatbu a křtiny přijaly a jsem si jistá, že to bylo velmi dobře. Pomohlo nám to prohloubit vzájemný vztah a důvěru. Naše důvěra však nebyla bezbřehá a hranice jsme neposunuly ani nerozmělnily. Šly jsme tam s jasným vědomím toho, že nás i komunitu to může ve vzájemném vztahu posunout a zároveň jsme potřebovaly s komunitou zažít i společnou oslavu a také vidět, jak vztahy v komunitě fungují. Poté, co se tým Cheironu rozšířil a dostali jsme se před nastolené rozhodování, myslím, že nás ovládl strach, že bychom tím příliš překročili svoji profesionální hranici a děláme něco špatně, a začali jsme tato pozvání i odmítat. To se ovšem velice rychle projevilo na určitém ochlazení vztahů s komunitou a „zbržděním“ komunitní práce. Někteří pracovníci však více potřebují jasnou hranici smíš, nesmíš, a i proto se rozhodli pozvání nepřijímat. Myslím, že zásadním problémem byl strach, který nám zabraňoval konstruktivně myslet. Kolegyně tuto situaci zpětně hodnotí: *„Vzpomínám si na vzdělávání s Jiřkou, kde jsme hodně řešili vztah pracovník – klient. Tehdy jsem cítila rozpor v této debatě. Bylo pro mě obtížné nahlížet na lidi z komunity jako na klienty. Zároveň jsem chtěla dělat věci dobře. Hodně jsem se s tím tehdy prala. Snažila jsem se vystupovat více stroze, což mi nešlo a v důsledku to nikam nevedlo. Velmi jsem si oddychla, když jsme si s Tomášem řekli, že to máme prostě a navzdory standardům jinak. My jsme s Tomášem vnímali, že lidé z komunity jsou naši partneři. Já některé z nich považuji za své přátele, byť nemluvíme o nejbližším přátelském vztahu, ale nějakým způsobem tam ten vztah je. Také mi pomohly návštěvy Českého západu, kde jsem jednoznačně cítila propojenost Jany Kosové s lidmi z komunity. I proto si stojím za názorem, že pokud mě někdo z komunity pozve na svatbu, křtiny, ráda pozvání přijmu. Jedná se o projev důvěry. Samozřejmě je ale nutné myslet pak na to, abych někoho neupřednostňovala. V rámci sympatií se toto může stát. Vedlo by to však k rozporům, které by mohli mnohé členy komunity demotivovat v dalším snažení. Toto vyvažování vztahů je vlastně jednou z nejtěžších věcí na této pozici.“*³³⁹

---

³³⁹ Srov. Příloha II. – Rozhovor s P. Kohelovou.

Já jsem v Cheironu vykonávala pozici ředitelky a žádnému z pracovníků jsem toto rozhodnutí „neulehčila“ striktním nařízením ze shora. Chtěla jsem, abychom nepostupovali jen podle toho, že nám někdo na školení hranic sociálních pracovníků řekl, že, přeženu-li to, přijmout pozvání na kafe do rodiny je špatně a překročením hranic. Anebo jednali právě jen z pozice strachu. Důležitá pro mě byla kritická reflexe případu (mohli jsme tímto totiž postupně vystavět určitý hodnotový systém komunitní a sociální práce v organizaci a především diskuzi o hodnotících soudech a hodnotách obecně, ale bohužel se to nepodařilo). Na druhou stranu musím připustit, že mnohem hůře tuto situaci prožívala kolegyně – komunitní pracovnice, která necítila podporu týmu a cítila toto dilema ještě silněji, měla pocit, že překračuje hranici, kterou zbytek týmu neuznává a necítila dostatečnou podporu ani ode mě. To bylo zrcadlo pro mě a uvědomění si, jak je důležité neustále podrobovat své jednání kritické reflexi, protože naše svědomí má vlastnost v případě vnitřního konfliktu věc zracionalizovat, vytěsnit či upravit. Já sama jsem také hledala „pevnou půdu pod nohama.“ Rozvažovala jsem nejen mezi osobními hodnotami a hodnotami organizace či dvou profesí, ale navíc se přidávala ještě odpovědnost ředitelky, kdy jsem se v počátku svazovala také vnitřním strachem, abych tuto roli dobře ustála. Přemýšlela jsem však více nad sebou než situací samotnou. Důležitou roli pro mě hrálo mé vnitřní nastavení a svědomí, a také lépe řečeno vědomí toho, co svým konáním sleduji a jaké může mít důsledky. Naše rozhodnutí jsme mohli podepřít o teoretické znalosti, o naše studium, ale uvědomila jsem si, že někteří kolegové potřebují větší podporu, a proto jsme toto téma několikrát otevřeli na supervizi a rozebírali jej i na poradách. Nejdůležitější pro nás bylo dané dilema pojmenovat. Zároveň mi nepřišlo vhodné vytvářet na uvedené dilema nějaký vnitřní pracovní postup. To nejjednodušší, co jsme měli udělat a neudělali, bylo jasně si vymezit, kdo je sociální pracovník a kdo komunitní pracovník, jaké jsou jejich role, cíle jejich působení, atd. Na druhou stranu bez ohledu na toto rozdělení, vycházím z toho, že máme mít určité vnitřní lidské kvality a také schopnost se v určitých situacích rozhodovat i bez „papíru“. Toto téma můžeme určit jako problémový okruh v etické praxi pracovníků, ale nastavili-li bychom jasný postup řešení, sejmuli bychom z pracovníků určité „břímě“ vlastního rozhodnutí, což by mnozí z nich uvítali, ale v tom případě by dle mého názoru jen těžko mohli setrvat na své pozici profesionálního

pracovníka. Tyto „etické supervize“ jsou také jedním z nástrojů osobního i profesního růstu pracovníků.

3.3.3 Dopady dilematu

Díky uvedené situaci jsme v podstatě měli možnost posunout vzájemný vztah - zasáhnout/ dosáhnout také do roviny citů, možná i podvědomí – vzájemně jsme překročili určité tabu nebo hranici neznámého. Vstoupili jsme do neznámé vody, kde jsme nebyli zvyklí „plavat“ ani my ani komunita. Do jisté míry panoval strach na obou stranách. Komunita si nás potřebovala otestovat a my zjistit, zda jsme pro ni partnerem. Tím, že jsme pozvání přijali, projevili jsme členům komunity, rodinám uznání, respekt a důvěru a oni také získali větší důvěru k nám, více se nám otevřeli. Zjednodušeně řečeno - tím, že nás pozvali, nám dali najevo, že si nás váží, že budou rádi, když přijdeme a tím, že jsme my přišli, jsme dali najevo, že nám nejsou lhostejní, prostě, že je máme rádi. Jako pracovníci jsme také mohli více proniknout k tomu, jací lidé skutečně jsou, jací jsou uvnitř, co cítí, z čeho se radují, co je trápí, atd. mnohem více, než když je tam nedůvěra. Lidé mohli odhodit masku, svěřit se nám a otevřeněji komunikovat. Možnost zažít komunitu uvnitř, na rodinné oslavě, vidět a nechat jimi poznat, jak vztahy uvnitř fungují, kdo zastává jakou roli, pro nás představovalo velmi cennou zkušenost. I od nás to samozřejmě vyžadovalo více nechat poznat sebe. Komunitní pracovník je totiž, ať chce nebo nechce, tím, jak se chová, co dělá, příkladem a toho jsme si byli vědomi. Důležitým psychologickým aspektem pro komunitu, jak vyplynulo z pozdějších rozhovorů a setkávání, byla vůbec možnost zažít respekt od nás pracovníků, respekt jich samotných a způsobu jejich života, ale také respekt k jejich názoru. Tato setkání pomohla vybudovat vztahy důvěry na partnerské úrovni s lidmi, se kterými jsme se již znali, ale také pomohla navázat další kontakty s lidmi, se kterými bychom se jinak nesečkali anebo velmi složitě překonávali bariéru „počáteční nedůvěry“. Z psychologického hlediska je velmi důležitý obraz – nás uvnitř komunity a komunity s námi pro všechny zúčastněné, ale nepřímý dopad nese i na vnímání lidí z majority i širší minority – díky naší přítomnosti přijal na svatbu pozvání i oddávající a měl tak možnost vlastního a ne jen zprostředkovaného prožitku. Romští i neromští sousedé z domu, kteří se svatby neúčastnili, nás ale viděli a při navazování dalších kontaktů jsme už nebyli „úplně cizí“, a dokonce i policejní hlídka byla lehce

vyvedena z míry, poté, co přijela na ohlášení rušení nočního klidu (i když žádná hlasitější oslava než jakákoli jiná běžná oslava v pátek a sobotu neprobíhala) a z obrubníku jsme se zvedly my dvě s kolegyní, nevěstou, jejím otcem, několika dětmi a místním zastupitelem. Zjednoduším-li to extrémně – nešli jsme se na oslavu opít, ale zažít společnou chvíli s vědomím toho, že stále jsem pracovník, což ale neznamená, že tím hraji hru nebo manipuluji.

Situace, kdy se uvedené téma (zda tím překračuji jako pracovník profesionální hranice ve vztahu já/ klient) začalo v týmu častěji řešit a později i otvírat na supervizi, měla negativní dopad jak na celý tým, tak na jednotlivce především v chování a prožívání. Dostala se do roviny emocí – především pak strachu (pro některé pracovníky bylo i velmi těžké pozvání odmítnat, protože nevěděli, jak to mají odůvodnit). Vnímala jsem i uplatnění zákona „davové psychózy“ – samotného pracovníka by to vlastně nenapadlo, ale pokud to řekne kolega požívající vyšší autority, najednou to cítí také tak, už si není tak jistý sám sebou, někteří dokonce „utekli“ do dovolené nebo jiné činnosti, čímž byli z obliga, ale zároveň jim to dalo možnost říct, co by oni dělali (ve smyslu „po bitvě každý generál“). To samozřejmě zhoršilo vztahy s komunitou, ale i v týmu samotném. Na druhou stranu právě otevřená komunikace o daném dilematu, podpora jednotlivých pracovníků, pojmenování toho, čeho se vlastně kdo bojí, pomohlo zvládnutí situace týmu i jednotlivým pracovníkům. Nutno však dodat, že někteří svůj mechanismus útěku před rozhodnutím do nemoci, dovolené či nekonečného moralizujícího rozhovoru plného nepodstatných argumentů používají nadále a i přes vše uvedené, někteří kolegové nepochopili roli komunitního pracovníka a sociálního pracovníka doposud.

Tato situace však přinášela také další dopady – lépe řečeno stavěla nás před další dilematické situace, které by se zřejmě neděly, kdybych situaci vyřešila hned na začátku tím, že bych zakázala zúčastnit se akcí komunity. Tím bychom se však s velkou pravděpodobností až jistotou připravili o komunitní práci jako takovou. Jak se tyto další situace projevovaly? Někteří členové komunity začali přicházet s žádostí o půjčování peněz anebo s tím, že přicházeli na klub pro děti (NZDM) na kafe a my jsme se dostávali před další dilemata (nastavování a dodržování hranic, prolínání komunitní a sociální práce – kdy je to ku pomoci, kdy už to škodí, atd.). Někteří kolegové reagovali úsměšně – „Máte, co jste chtěli, já to mám jasný, tady jsem já a moje hranice

a za mnou si půjčit nepřijdou.“ A měli pravdu, za nimi nepřišli. Ale nepřišli ani s ničím jiným. Ve finále totiž nešlo ani tak o to, zda peníze půjčím či nikoliv, ale o projevenou důvěru, o zkoušení hranic a o náš postoj v nich. Romská komunita si nás neustále na něčem „testovala“ a naše NE neznamenal automatické odejmutí důvěry. Opět je to otázka „pouze“ vzájemného vymezování hranic, vysvětlování, kdo jsem a co ode mě mohou čekat a také čeho se nedočkají. Situaci lze uchopit nejistotou, strachem (což je možná v prvotním případě i pochopitelné), ale také ji lze využít a pracovat s ní.

Uvedené dilema je i přesto, že se každý pracovník již několikrát musel rozhodnout, jak se zachová, stále živým tématem. Důležité pro mě osobně bylo uvědomit si, jak a podle čeho se rozhoduji – zda mě ovládá pouze nějaká pudová oblast (strach) anebo zda situaci nahlížím a vyhodnocuji z roviny svých hodnot, svého svědomí a vědomí toho, proč to dělám, atd. Víím-li proč, znám-li smysl svého počínání, nepropadám pochybnosti. V takto konfliktní situaci se v člověku odehrává souboj mezi vnitřním svědomím a něčím, co přichází zvenčí. Potřebuje situaci vnitřně uchopit a prožít, skrze své svědomí zračím sebe ve vztahu k té situaci – zda to, co dělám, je správné či nikoliv (stejně jako má člověk naslouchat svému tělu – měl by naslouchat také svému slovy Sókrata vnitřnímu hlasu – svému svědomí – své duši). Z pohledu vnitřku posuzuji především to, co je dle mého svědomí správné. Zároveň ale na situaci pohlížím tak, co tomu „řekne“ okolí, lidé z vnějšku, pravidla, standard atd. Nejvýše pro mě stojí svědomí – protože přeženu-li to, budu-li se rozhodovat jen podle toho, co někdo nebo něco řekne (bez ohledu na to, zda to je v souladu či rozporu s mým svědomím), pak hrozí, že se ze mě stane „nesvobodná ovce“ bez vědomí sebe sama. Vzdávám se tak také své svobody – moci rozhodovat a nést za to odpovědnost. Velice důležité pro mě bylo (a myslím, že i pro další kolegy z pracovního týmu) právě samotné uvědomění si, že se rozhoduji a že rozhodování s sebou nese zodpovědnost i téma moci, ale jediné tak jsem svobodná bytost.

„Svoboda je v člověku nejvznešenější známkou Božího obrazu a následně také znamením vysoké důstojnosti každé lidské osoby. Svoboda se uplatňuje ve vztazích mezi lidskými bytostmi. Každý člověk má přirozené právo, aby byl uznáván jako svobodná a zodpovědná bytost, protože je stvořen k obrazu Božímu. Právo užívat svobody je

*požadavek neoddělitelný od důstojnosti lidské osoby.*³⁴⁰ Svobodný člověk, který si je vědom sám sebe, tedy i vlastní důstojnosti, vnímá svá práva a povinnosti, své hranice, neupírá svobodu druhým, spíše druhým svobodu dopřává, aby mohli najít svoji cestu.

---

³⁴⁰ Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, str. 137.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se pokusila reflektovat lidskou praxi profese komunitního pracovníka v sociálně vyloučených lokalitách v hlubším filosoficko-etickém kontextu se vztahením k etickému základu pracovníka, k té části jeho vybavenosti, která spočívá v jeho vnitřních kvalitách (ctnostech) a v hodnotách, ke kterým se vztahuje. Vycházela jsem z toho, že pokud budu tyto skutečnosti zkoumat jen zvnějšku, bez hlubšího prozkoumání, nikdy je ve své podstatě nepostihnu. Budu-li věci nahlížet jen v teoretické rovině a následně je budu aplikovat do praxe, nedochází ke skutečnému uvedení obou věcí do vzájemných souvislostí (myslet etiku v konkrétním kontextu komunitní práce). Obě skutečnosti se vzájemně ovlivňují, závisí na sobě, i když mohou existovat jedna bez druhé³⁴¹ (pak ale de facto pozbývají svého smyslu). Definujeme-li etiku v nejširším slova smyslu, pak právě řekneme, že etika reflektuje lidské jednání a chování.³⁴² Nemůže být tedy od něj odtržena a uvažovat o těchto věcech jen tak „od stolu“. Etiku však tolik nezajímá, jak se chováme, ale jak bychom se chovat měli. Jan Sokol předkládá tři vrstvy etického chování, rozlišuje „*mezi společným mravem, individuální morálkou a etikou jako ,hledáním toho nejlepšího*“.³⁴³ První rovina představuje naučené tradované (z generace na generaci) vzorce chování a jednání vlastní té které kultuře či společnosti. Zjednodušeně můžeme vyjádřit tak, jaké chování je pro nás „běžné“, „co je zvykem“. Střetnou-li se dva mravy, mnohdy si teprve uvědomíme, že nějaký mrav máme. Tyto situace můžeme zažívat např. i při střetu vzorců chování dvou rodin, ke kterému může dojít jejich propojením sňatkem dvou lidí. Mezikulturní „konflikty mravů“ jsou však vážnější a nemívají řešení, protože těžko můžeme říct, který mrav je lepší. Lidé mají, přirozeně, při střetu s neznámým (něčím, s čím nemají zkušenost, o čem nemají informace anebo jen ty mediální generalizované) strach a mohou se negativně vymezovat, což vytváří podhoubí xenofobie.³⁴⁴ I v rámci jedné skupiny může vystoupit jedinec a vzbouřit se tradovanému vzorci chování, např. v romské komunitě dítě, které se rozhodne jít na školu proti přání široké rodiny či

---

³⁴¹ A v praxi se to i někdy děje. Pokud komunitní pracovníci fungují bez teoretické výbavy, chybí jim základní kvalita – vědět, co dělám. A nemluví zde jen o znalosti metodologie komunitní práce v SVL, ale také o znalostech z dalších oborů – sociální práce, psychologie, filosofie a etiky.

³⁴² Srov. FISCHER, O. *K pojetí etiky pro sociální práci*, s. 11 – 13.

³⁴³ SOKOL, J. *Etika a život*, s. 69.

³⁴⁴ Srov. Silné projevy nepřátelství, odporu a rasismu, které zažívá Evropa v dnešní době tzv. migrační krize. Hovoří se o střetu kultur a hodnot.

komunity. Vystoupení proti mravu komunity však vyžaduje od člověka vnitřní odvahu a vůli (vytrvat, situaci ustát). Emancipace, ctižádost individuálně se prosadit u Romů znamenala vyloučení z komunity, a proto bylo tak obtížné vystoupit a jít za svým cílem bez její podpory. Tímto se dostáváme do druhé roviny etického chování – k individuální morálce.³⁴⁵ „Morálka v pravém slova smyslu začíná teprve tam, kde se člověk nerozhoduje podle toho, co dělají a chtějí všichni, nýbrž podle toho, co za správné pokládá on sám.“³⁴⁶ Představuje tedy jakýsi apel na to nebýt jen součástí stáda. Každý má vlastní rozum a svědomí, které mu pomáhají rozhodnout se a zachovat nějakým způsobem, i kdyby se většina zachovala jinak.³⁴⁷ Morálka je také chápána „jako určité hodnotové zakotvení jedince či společenství.“³⁴⁸ Třetí rovina chování člověka pak souvisí se svobodným hledáním toho nejlepšího, které se nespolehá jen na morální kodexy, normy a pouhé dodržování pravidel, ale jde dál. Sokol pro tuto oblast nabízí pojmenování etika, odlišující jej od předchozích dvou vrstev. „Pokud by se člověk měl spokojit jen s dodržováním pravidel, vzdal by se toho nejlepšího, čeho je shopen – totiž ,tvoření‘.“³⁴⁹ Obloukem se tedy vracím k výše uvedené hlavní myšlence své práce.

V prvních dvou kapitolách jsem v tomto duchu pojednala etické teorie ctností a hodnot. Zásadní problém těchto oblastí etiky vidí mnoho autorů v pojmové nejednoznačnosti obou termínů, jejich zprofanování či ztrátu smyslu a pokouší se o hledání podstaty, která ten který termín vymezuje. Například v případě ctnosti volají po jejím znovunalezení a neredukování na pouhou nedostižnou mravní dokonalost, ale propojení s větší lidskostí.³⁵⁰ I Jan Sokol klade apel na rehabilitaci ctnosti, její vyvedení z prázdného moralizování, které její pravou podstatu devalvovalo, ta je vlastně jednoduchá a shrnuje všechny významy, které jsme identifikovali v dějinně filosofickém kontextu: „(...) člověku, který soustavně pečuje o svoji čest a o své svědomí, se to může stát zvykem a habitem. Takové aspoň na první pohled samozřejmé péči o čest a svědomí, o níž dotyčná osoba sama často ani neví, říkáme ctnost. (...) Původně je synonymem zdatnosti (...) Za druhé je pro ctnost podstatné právě to, že je

---

³⁴⁵ Srov. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 68 – 73.

³⁴⁶ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*, s. 193.

³⁴⁷ Jedna z nejnámějších výchovných pouček, která se v Čechách (nevědomě) používá pro vysvětlení individuální morálky zní: A když všichni skočí z okna, tak skočíš taky?

³⁴⁸ PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot*, s. 55.

³⁴⁹ Srov. SOKOL, J. *Etika a život*, s. 72 – 73.

³⁵⁰ Srov. např. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, 332 s. VOKOUN, J. Doslov k českému vydání. In RAHNER, K.; WELTE, B. *Novou odvahu k ctnosti*, s. 143 - 145.

zvykem, samozřejmostí: je jedním z těch naučených, kulturních automatismů či odlehčení, které člověku umožňují jednat a rozhodovat se rychle – a přitom dobře. Ctnost není nic jiného než tato úžasná schopnost a jistota, s níž člověk činí základní rozhodnutí jakoby mimochodem (jste-li vnitřně zralým člověkem otevřeným vlastnímu rozvoji – pěstování vnitřních kvalit a hledající toho nejlepšího k čemu se vztahovat, reflektujete-li své chování a jednání – můžete být i dobrým komunitním pracovníkem jakoby „mimochodem“ ...), bez zvláštního úsilí a křeče, takže se i vnějšímu pozorovateli zdají být vlastně samozřejmá.“³⁵¹

V rozvažování o tom, jaké ctnosti si má komunitní pracovník přibalit na cestu do sociálně vyloučené lokality, se u všech pracovníků objevují základní křesťanské ctnosti víra, naděje a láska spolu s kardinálními ctnostmi. *„Zní to asi jako z katechismu, vid’? Ale čím dál je mi jasné, že jsou to ctnosti obecně lidské. A komunitní pracovník musí být předně člověk!“³⁵²* Pro komunitní pracovníky bylo těžké přemýšlet o vlastních ctnostech a pojmenovat je, i z logiky věci, kdy toto spíše pojmenují druzí. Dotázala jsem se tedy, co na nich druzí oceňují a čeho si na sobě cení sami. Stěžejní roli v případě komunitního pracovníka hraje zdatnost být si vědom toho/vědět, co dělám, ale také uznat chybu a nechat chybovat, trpělivost a zájem o člověka, úcta k člověku, respekt k odlišnosti, ale také spolehlivost, schopnost soucítění a empatie, nebrat si věci osobně, neočekávat velké výsledky, ale také třeba humor. *„Myslím si, že zásadní je také výdrž. Lidé potřebovali ne krátkou dobu na to, aby uvěřili, že jsem – jsme přišli nejen nakrátko, něco si zkusíme a zase půjdeme. Opravdovost úmyslu oceňují, vydrží, neuteče, když se věci nedaří, když se věci melou, atd.“³⁵³* Komunitní pracovník by rozhodně neměl „zapomenout přibalit čiperného ducha“. Důležitá je jeho otevřenost a přirozenost. Jak už jsem několikrát uvedla a zopakuji to znovu, nejdůležitější je člověk. Na něm stojí a padá celá komunitní práce.

Jednotlivé ctnosti jsou vzájemně provázané, mnozí autoři podmiňují některé ctnosti druhými nebo jednu ctnost staví nad ostatní (srov. moudrost, lásku). V příkladu lásky však vidíme, že zasahuje jak do roviny ctností, tak hodnot. I tyto oblasti jsou vzájemně provázané, resp. souvisí spolu, nejsou však totožné. Člověk potřebuje pěstovat ctnosti

---

³⁵¹ SOKOL, J. *Člověk jako osoba*, s. 220.

³⁵² Příloha III. - Rozhovor s J. Kosovou.

³⁵³ Tamtéž.

(své vnitřní kvality, zdatnosti), stejně tak jako se vztahovat k hodnotám. Je tam ještě jeden velký a zásadní rozdíl. Hodnota je něco, co lze připsat věcem mimo člověka. Ale ctnost je vždy vlastnost člověka. Lze samozřejmě zkoumat spravedlnost samu o sobě, bez ohledu na jejího nositele, ale je rozdíl mezi tvrzeními: věc má hodnotu pro komunitního pracovníka (KP) a KP má ctnost (je spravedlivý). Zároveň nemůžeme říct, že věc má ctnost pro KP, ani KP má hodnotu (rozuměj spravedlnosti). Hodnotu KP má, ale v jiném slova smyslu – vyjádřenou ve svobodě a lidské důstojnosti. „*Nevím, jestli je pravda, jak to říkám, ale jak píše Sokol, hodnotu je nutné zahlédnout a jít za ní. Jako by to byla ta hvězda, která nám různě zazáří, někdy možná nesvíti v určitou chvíli pro nás, ale zase se pak ukáže, pokud jsme jí nějak přeci jen přijali a je pro nás důležitá. Ctnost - ta se v člověku nějak tvoří, snad i tak, že o tom on sám neví - ale druzí to vidí, a s ním zažívají.*“³⁵⁴ Další pohled na rozlišení ctnosti a hodnoty přináší Tomáš Bílý: „*Když přemýšlím, jaký je vlastně rozdíl mezi hodnotou a ctností, tak hodnota je víceméně postavená do světla (jakoby svítí na cestu) a ctnost je něco, co se díky postavené hodnotě může vnitřně rozvíjet. Hodnoty jsou takové více vnější, něco, na co se napojuju nebo cíl, kam směřuju nebo co uznávám, že má pro život smysl.*“

Etickou hodnotou je především usilování o mravně dobrý život, směřování k dobru (ve vztahu k tomu také ctnost sledovala snahu o dosažení dokonalosti, viz např. Aristoteles střed mezi dvěma extrémy, ale zároveň vrchol). Ukázali jsme, že komunitní pracovníci vidí shodně dobro v člověku, nenahlíží na lidi z komunity optikou jejich sociální „diagnózy“, tím, co se na ně za život nabalilo. Věří v dobro, věří v člověka a jeho růst. Potenciál růstu považují za základní princip práce komunitního pracovníka. Hodnoty vnímané jednak pracovníkem ve vztahu k sobě, ale i ve vztahu k druhým lidem jsou jednoznačně lidská důstojnost a láska (hodnota druhého člověka v jeho lidství, členy komunity berou komunitní pracovníci jako partnery, obyvatele SVL neponižují a oni oceňují, že je pracovníci berou za sobě rovné, komunita vycítí, pokud něco pracovník nedělá „opravdově“, vidí lásku k jejich dětem, atd.). Za důležitou hodnotu označují pracovníci víru a naději, dodávat ji komunitě, žít v lidech v naději spolu s tím, že to (proces změny, aktivizace a uschopňování) má smysl. Za velmi důležitou hodnotu je považována svoboda, která prolíná vším jednáním komunitního pracovníka. Musí dostat určitou svobodu (od svého nadřízeného), aby mohl svou práci

---

³⁵⁴ Výpověď Bohumily Turnovcové. In Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

vůbec vykonávat, zároveň se však nadřizený musí spolehnout na jeho odpovědnost. Na svobodě zakládá svou práci, komunitu do ničeho nenutí, má svobodnou volbu, je to její proces, ona určuje míru rychlosti postupu. Musí respektovat, pokud se komunita shodne na společném tématu k řešení například ve výzdobě oken (společnou výrobou truhlíků a zasazením květin, což je mimochodem úžasný příklad malého komunitního projektu, na kterém komunita může rychle vidět výsledek a zakusit úspěch), i když on by raději opravoval vstupní chodbu, protože ji zvenčí vnímá za větší problém. „*Také člověka je možné honit mezi ploty, postrkovat jako kulečnickovou kouli, filosofové říkali silou „zezadu“, latinský a tergo. Z čistě cynického hlediska tím však nevyužíváte jeho specifických schopností: člověk se daleko raději a tudíž i lépe honí sám. Stačí mu ukázat něco, co má rád, a poběží sám a vesele: je přece svobodný!*“³⁵⁵ Komunitní práce tedy není o přání pracovníka, nýbrž o potřebě všech členů komunity. A zakoušet svobodu v nepřívětivém prostředí může být problematické. Jedna členka komunity raději dobrovolně odešla z městského bytu na Sídlišti nad Lužnicí bydlet na Fišlovku, aniž tam měla dluhy nebo působila hluk. Sousedí si však stěžovali a jí přišel dopis ze Správy majetku města. Zvolila tedy sociálně vyloučenou lokalitu, být mezi „svými“. „*Předsudky druhých lidí je svazují a berou jim svobodu. A naopak - dobro prostě odzbrojuje, osvobozuje, pomáhá růst...*“³⁵⁶

Neméně podstatnou je pro komunitního pracovníka schopnost nazírat věci a uvědomovat si je v souvislostech, musí postihnout ohromnou oblast informací, vztahů a souvztažností (ať už při navazování kontaktů, mapování lokality, zjišťování zdrojů nebo orientaci v návazných službách a institucích, za komunitu věci nedělá, ale učí ji, aby to zvládla sama, takže musí například umět psát projekty, pracovat na PC, ale musí se také základně zorientovat například ve stavebním materiálu, musí také umět komunikovat, to je jedna z nejpodstatnějších věcí, kterou komunitě předává). Vzdělává nejen komunitu, ale vzdělává i sebe. Nejen ve smyslu vlastního rozvoje, ale také komunita vtiskne cosi ze sebe do pracovníka, obohacuje ho. Komunitní pracovníci jmenují příklady věcí, které se naučili od komunity nebo komunita naučila je – „nebrat si věci osobně“, „trpělivosti“, „pevnosti a klidu“, „uvolněnosti (jakéhosi nadhledu)“,

---

³⁵⁵ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*, s. 177.

³⁵⁶ Výpověď B. Turnovcové. In Příloha II. - Rozhovor s P. Kohelovou.

Obě sociálně vyloučené lokality, o kterých v této práci hovořím, se velmi posunuly, resp. lidé v komunitách se posunuli a proměnili, jak v myšlení, tak postojích. Na mnoha příkladech lze doložit, že hodně z hodnot, které jsou přisuzované romskému etniku, náleží k sociálnímu vyloučení nebo kultuře chudoby (např. žití v přítomnosti, ale dokonce i početnost rodin). Některé z hodnot utvářených sociálním vyloučením jsou v podstatě pozitivní hodnotou – například hodnota komunitní/rodinné pospolitosti – v druhé straně vzniká v podstatě z donucení společného sdílení stejného prostoru – SVL, je tedy důsledkem něčeho negativního. Pokud někdo žije v sociálně vyloučené lokalitě, nemá zaměstnání, má dluhy a řeší další problémy, těžko může dohlédnout možnosti realizace či pomýšlet na změnu. *„V situaci, kdy člověk má co dělat, aby zajistil základní potřeby, a žije ze dne na den, nezabývá se „vyššími metami“. Myslím, že v tomto ohledu je právě komunitní práce tím světlem, která může člověka k těmto vyšším metám přivést. Myslím, že v ní nejde jen o „uklizení bordelu za domem“, ale i o vnitřní duchovní růst člověka. Je jedním z nejúčinnějších ne-li jediným účinným nástrojem pro to, aby člověk mohl žít důstojný život a mohl vyvíjet ctivosti a směřovat svůj život k určitým hodnotám jako smyslu a cíli svého života.“*³⁵⁷

V poslední kapitole diplomové práce jsem diskutovala etickou praxi KP v SVL. Skutečnost, že neexistuje etický kodex komunitních pracovníků nevnímám za nedostatek ani jako požadavek na jeho vytvoření. Komunitní pracovník má schopnost, zralost k tomu, aby dokázal aplikovat obecné principy a určitá pomocná vodítka i do své profese, která se od sociální práce odlišuje (partneři x klienti; společenství x jedinec, rodina; práce s komunitou x případová práce; odborníkem – expertem na řešení svých problémů je komunita x expertem je pracovník; různé nástroje a fáze práce). Pracovník se i z tohoto důvodu dostává do konfliktů hodnot a vyvstávají dilemata – nejdříve a nejčastěji pak ve vymezení role KP a komunity, vymezení KP versus sociální práce, hranice. Pracovník samozřejmě může využít různých podpůrných nástrojů, ale v konkrétních problematických situacích je většinou sám a musí se tedy radit sám se sebou (se svým duchovním založením a svým svědomím). Jana Kosová dodává: *„Komunitní pracovník potřebuje být trochu blázen, ne moc, ale trochu ano. Trošku vznosně řečeno naplnit svoje lidství – úkol, který mám, tam, kde zrovna jsem. Ať dělám, co dělám, záleží především na tom, jaká jsem (jako člověk), ne co dělám.“*

---

³⁵⁷ Příloha I. - Rozhovor s T. Bílým.

Myslím si, že úkolem etiky ani etických teorií a už vůbec komunitního pracovníka není dávat jasné odpovědi, ale klást otázky ve smyslu Sókratovského dialogu nebo Ježíšových podobností. Výkon profese komunitního pracovníka předpokládá jednoznačně zralost člověka, hodnotovou zakotvenost a pěstování ctností jaksí mimochodem. Komunitní pracovníci nesmí ustrnout a musí svou praxi podrobovat pravidelné reflexi. Doufám, že jim v tom tato práce bude inspirací a že jim poskytne hlubší náhled na danou problematiku.

SEZNAM LITERATURY

- AKVINSKÝ, T. *Komentář k Etice Nikomachově. II. kniha*. Praha: Krystal OP, 2013. ISBN 978-80-87183-61-8.
- AKVINSKÝ, T. *O dobru*. Praha: Krystal OP, 2012. ISBN 978-80-87183-41-0.
- AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech I. O ctnostech obecně*. Praha: Krystal OP, 2012. ISBN 978-80-87183-46-5.
- AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech II. Lásky a naděje*. Praha: Krystal OP, 2014. ISBN 978-80-87183-70-0.
- AKVINSKÝ, T. *Otázky o ctnostech II. Kardinální ctnosti*. Praha: Krystal OP, 2013. ISBN 978-80-87183-60-1.
- ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-111-3.
- ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Praha: Petr Rezek, 2013. ISBN 978-80-86207-35-3.
- BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*. London: Palgrave, 2012. ISBN 978-0-230-30017-0.
- BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Lásky v pravdě. Encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.
- BENEDIKT XVI. *Deus caritas est. Bůh je láska*. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.
- BENEDIKT XVI. *Spe salvi. Encyklika o křesťanské naději*. Praha: Paulínky, 2008. ISBN 978-80-86949-41-3.
- BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978-80-85810-67-7.
- CANFIELD, J., SICCONI F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998, 384 s. ISBN 80-7178-194-0.
- CASPER, B. *Žít v očekávání*. In RAHNER, K., WELTE, B. *Novou odvalu k ctnosti*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 101 - 105. ISBN 80-7021-173-3.
- ČAPEK, J., et al. *Přístupy k etice II*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-442-8.
- DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot. Problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-79-X.

- FISCHER, O. K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O., MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK, 2010, s. 11 – 28. ISBN: 978-80-904137-7-1.
- FISCHER, O., MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK, 2010. ISBN: 978-80-904137-7-1.
- FLETCHER, J. *Situační etika. Nová morálka*. Praha: Kalich, 2009. ISBN 978-80-7017-126-4.
- FRANKL, V. E. *A přesto říct životu ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 978-80-7192-866-9.
- FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-085-1.
- FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-084-3.
- FRANKL, V. E.; PAPIDE, P. *Bůh a člověk hledající smysl*. Brno: Cesta, 2011. ISBN 978-80-7295-137-6.
- FRANTIŠEK. *Lumen fidei. Světlo víry. Encyklika o víře*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7195-741-6.
- FRANTIŠEK. *Laudato si'. Buď pochválen. Encyklika o péči o společný domov*. Praha: Paulínky, 2015. ISBN 978-80-7450-187-6.
- HÁLA, V. *Univerzalismus v etice jako problém. K otázkám univerzalismu v některých etických koncepcích*. Praha: Filosofia, 2009. ISBN 978-80-7007-306-3.
- HÁLA, V. *Možnosti hodnotové etiky*. Praha: Filosofia, 2000. ISBN 80-7007-135-4.
- HAVRDOVÁ, Z. Co je komunitní práce. In *KOPRA, Bulletin pro podporu a rozvoj komunitní práce v České republice*. Hlava č. 1. Praha, 1994, s. 1.
- HAVRDOVÁ, Z.; KOSOVÁ, J.; SVOBODOVÁ, J.; VOMLELOVÁ, A. *Mít život ve svých rukou. O oblastech a postupech práce komunitního pracovníka ve vyloučených lokalitách*. Dobrá Voda u Toužimi a Praha: Český západ o.s. a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2013. ISBN 978-80-87398-32-6.
- JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
- KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: OIKOYMENH, 2014. ISBN 978-80-7298-501-2.
- KAŠPARŮ, M. *Z pláště a dalmatiky*. Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-081-9.
- KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo*. Praha: Ježek, 1993. ISBN 80-901625-3-3.
- KOHÁK, E. *Orbis bene vivendi*. Praha: Junák – svaz skatů a skautek ČR, 2001. ISBN 80-86109-64-X.

- KOUKOLÍK, F. *Mocenská posedlost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1825-8.
- KREEFT, P. *Návrat ke ctnostem. Co říká tradiční mravní moudrost o moderních mravních zmatcích*. Praha: Krystal OP, 2013. ISBN 978-80-87183-56-4.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Hořet, ale nevyhořet*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7195-573-3.
- LÄNGLE, A. *Smysluplně žít. Aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1.
- LÁZNIČKOVÁ, I. Tradiční rodinné vztahy, obřady a obyčeje. In KOLEKTIV AUTORŮ MUZEA ROMSKÉ KULTURY. *Romové – O Roma, Tradice a současnost – Angodes the akanák*. Brno: Moravské zemské muzeum/ Svan/ Muzeum romské kultury, 1999, s. 53-57. ISBN 80-7028-141-3; 80-85956-14-4; 80-902476-1-X.
- Listina základních práv a svobod*, in ÚZ - Ústava ČR, *Listina základních práv a svobod*. Ostrava: Sagit, 2008. ISBN 978-80-7208-617-7.
- MACINTIRE, A. *Ztráta ctnosti. K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-082-3.
- MACHOVÁ, B., MÜLLEROVÁ, A. Komunitní práce. In KOPRA, *Bulletin pro podporu a rozvoj komunitní práce v České republice*. Hlava č. 6. Praha, 1996, s. 5.
- MACHULA, T. Základní etické teorie. In FISHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK, 2010, s. 46 – 58. ISBN: 978-80-904137-7-1.
- MACHULA, T. Sebeurčení a autonomie jedince. In FISHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK, 2010, s. 135 – 145. ISBN: 978-80-904137-7-1.
- MACHULOVÁ, H., MACHULA, T. Nedostatečná definice pojmu „hodnota“ jako zásadní problém etiky sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 2009, č. 1, s. 97 - 104. ISSN 1213-6204.
- MACHULOVÁ, H., MACHULA, T. Rozvoj myšlení a etika ctností: klasická inspirace pro současné otázky. In BAUMAN, P. (ed.). *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo? Rozvoj myšlení ve filosofických, teologických, psychologických a pedagogických souvislostech*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2013, s. 155 - 167. ISBN 978-80-7394-432-2.
- MUSIL, L. *„Ráda bych Vám pomohla, ale ...“*. *Dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN: 80-903070-1-9.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009. ISBN 078-80-200-1679-9.

- NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy. In FISHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK, 2010, s. 46 – 58. ISBN: 978-80-904137-7-1.
- NEDĚLNÍKOVÁ, D. Etická dilemata v terénní sociální práci. In JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Sborník studijních textů pro terénní pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-503-4.
- PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.
- PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOMYMH, 2014. ISBN 978-80-7298-504-3.
- PONĚŠICKÝ, J. Člověk a jeho postavení ve světě. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-861-1.
- PRUDKÝ, L. A KOL. Inventura hodnot. Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1751-2.
- PRŮŠA, L. (ed.) *Obce, města, regiony a sociální služby: Sešity pro sociální politiku*. Praha: Socioklub, 1997. ISBN 80-902260—1-9.
- ROGERS, C. R.; FREIBERG, J. H. *Sloboda učiť sa*. Modra: Persona, 1998. ISBN 80-967980-0-6.
- SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*. Praha: Albatros, 2005. ISBN 978-80-00-01462-3.
- SAINT-EXUPÉRY, A. *Citadela*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-706-5.
- SEKYT, V. Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. In ŠIŠKOVÁ, T. (eds.) *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 2008, s. 123 - 128.
- SEKYT, V. Romské tradice a jejich konfrontace se současností (Romství jako znevýhodňující faktor). In JAKOUBEK, M., HIRT, T. (eds.) *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 188 – 217.
- Sešit sociální práce. Role sociálního pracovníka v komunitní práci*. Ročník 15, č. 2. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. ISBN 978-80-7421-087-7.
- SCHURINGA, L. *Komunitní práce a inkluze Romů*. Ostrava: Spolu International Foundation, 2007.
- SIROVÁTKA, J. Bezpodmínečně platný mravní zákon. Etika Immanuela Kanta. In ČAPEK, J., et al. *Přístupy k etice II*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-442-8.
- SOKOL, J.; PINC, Z. Antropologie a etika. Praha, Triton, 2003. ISBN 80-7254-372-5.

- SOKOL, J. *Člověk jako osoba. Filosofická antropologie*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-063-3.
- SOKOL, J. *Etika a život. Pokus o praktickou filozofii*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-682-6.
- SOKOL, J. *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-713-8.
- SOKOL, J. *Thinking about Ordinary Things. A Short Invitation to Philosophy*. Prague: Charles University, 2013. ISBN 978-80-246-2229-3.
- SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva. Jejich přirozenoprávní základ, esej*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-036-7.
- SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0484-2.
- STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0.
- ŠKULECOVÁ, A., JANKOVSKÝ, J. *Význam etických aspektů práce v pomáhajících profesích, Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 2004, č. 4, s. 54 - 61. ISSN 1213-624.
- TUGENDHAT, E. *Přednášky o etice*. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-086-6.
- TWELVETREES, A. *Community work*. 4th edition. New York: Palgrave Macmillan, 2008. ISBN-13: 978-1-4039-4999-8.
- ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat. Učebnice metod sociální praxe*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-36-6.
- Život z víry*. Překlad 2. Dílu katolického katechismu pro dospělé. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005. ISBN 80-7040-809-X.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- ČADA, K. a kol. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. [online] Praha: GAC spol. s r. o., květen 2015 [cit. 2016-1-2]. Dostupné na WWW: <http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf>.
- Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR*. [online] Praha: Společnost sociálních pracovníků ČR, 2006 [cit. 2015-12-27]. Dostupné na WWW: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf>

- GABAL, I. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. [online]. Praha: Gabal Analysis and Consulting, 2006 [cit. 2016-2-13]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analýza_romskych_lokalit.pdf> nebo <http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analýza_sociálně_vyloučených_lokalit_GAC.pdf>.
- HIRT, T., JAKOUBEK, M. *Souhrnná zpráva o realizaci výzkumného projektu HS 108/03 "Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit"*. [online] Katedra antropologie FHS ZČU, Plzeň 2005 [cit. 2016-2-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/1727/zprava.pdf>>.
- II. Vatikánský koncil. *Gaudium et spes. Pastorání konstituce o církvi v dnešním světě*. [online] 7. 12. 1965 [cit. 2016-3-1]. Dostupné na WWW: <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html>.
- KREEFT, P. *About Peter Kreeft*. [cit. 2016-3-5]. Dostupné na WWW: <<http://www.peterkreeft.com/about.htm>>.
- KUCHYŇOVÁ, Z. *Průzkum: čtyři z pěti Čechů vnímají Romy jako nepřizpůsobivou skupinu*. [online] Praha: Český rozhlas. Romové v České republice, 10. 12. 2010 [cit. 2016-1-15]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/23650>>.
- KOL. AUTORŮ. *Úvod do terénní sociální práce*. [online] Brno: DRoM, Romské středisko, 2002 [cit. 2016-2-2]. Dostupné na WWW: <<http://www.tspweb.cz/dokument-fulltext.shtml?x=118009>>.
- MACHULA, T. *Ctnost. Projekt Filosofie (asi) za minutu*. [online] České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, © 2015 [cit. 2016-1-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.fizami.cz/video/ctnost/>>.
- MURPHY, M. C. Alasdair MacIntyre. Scottish-born philosopher. [online] Encyklopaedia Britannica, 2016 [cit. 2016-2-6] Dostupné na WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Alasdair-MacIntyre>>.
- Pastýř stvoření. Rozhlasový rozhovor s Erazimem Kohákem. [online] Praha: ČRo Dvojka, Dokument z cyklu Dobrá vůle, 19. 5. 2013 [cit. 2016-1-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.rozhlas.cz/dvojka/dobravule/zprava/1213223>>.
- Peneři Strýčka Homeboye (PSH). *Praha*. [online] Nahráno 30. 11. 2008 [cit. 2016-2-27]. Dostupné na WWW: <<https://www.youtube.com/watch?v=GhvHq5LcCnA>>.
- Romové jsou podle Čechů líní, ukázal průzkum. Muslimové nejvíc násilničtí. [online] Praha: ČTK, iDNES.cz, 16. 12. 2015 [cit. 2016-1-15]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/cesi-povazuji-romy-za-nemoralni-a-line-dhf-/domaci.aspx?c=A151216_214531_domaci_san>.

Rozhovor s psychiatrem a spisovatelem Jaroslavem Maxem Kašparů. [online] Praha: Česká televize, Hyde park, 16. 1. 2015 [cit. 2016-1-2]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/speciaily/hydepark/16.1.2015/>>.

Rozhovor s profesorem Milanem Nakonečným. [online] Praha: Česká televize, Fokus Václava Moravce na téma Zločin a trest, 8. 9. 2015 [cit. 2016-3-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/11054978064-fokus-vaclava-moravce/215411030530006/>>.

Rozhovor s lékařem bez hranic MUDr. Janem Trachtou. [online] Praha: Česká televize, Na Plovárně, 27. 1. 2016, Praha, Česká televize [cit. 2016-2-27]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/215522160100031-na-plovarne-s-janem-trachtou/>>.

TOUŠEK, L. *Kultura chudoby, nebo etnický původ?* [online] Praha: A2, 2007. ISSN 1803-6635. [cit. 2016-2-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.advojka.cz/archiv/2007/32/kultura-chudoby-nebo-etnicky-puvod>>.

STEM, s.r.o. Zpráva z výzkumu „Zmapování postojů veřejnosti v České republice k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šířitelům s ohledem na integraci menšin a cizinců.“ [online] Praha: Ministerstvo vnitra ČR, listopad 2010 [cit. 2016-2-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/ministerstvo-vnitra-zmapovalo-postoj-verejnosti-k-extremismu.aspx>>.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. [online] [cit. 2016-2-6]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13639/505_2006_2015.pdf>.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. [online] [cit. 2016-2-6] Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/108_2006_2015.pdf>.

OSTATNÍ ZDROJE

ARCHIV Cheiron T, o.p.s. dostupný na www.cheiront.cz nebo přímo v organizaci, v propagačních materiálech, vnitřních dokumentech, projektech atd. Vlastní zkušenosti čerpány z let 2005 – 2013.

BÍLÝ, T. Komunitní práce a její specifika při práci s romskou menšinou. České Budějovice, 2012. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr. David Urban, Ph.D.

VOMLELOVÁ, A. *Romské dítě „po škole“.* Význam romské kultury, rodinného, školního a neformálního (mimorodinného a mimoškolního) prostředí pro výchovu a vzdělávání romských dětí. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce P. Kuchař.

SEZNAM ZKRATEK

atd. – a tak dále

ČR – Česká republika

ČT – Česká televize

FHS ZČU – Fakulta humanitních studií Západočeské univerzity

KP – komunitní pracovník

o.p.s. – obecně prospěšná společnost

např. - například

resp. – respektive

NZDM – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

SVL – sociálně vyloučená lokalita

tzv. – tak zvaný

vyd. - vydání

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I.   Rozhovor s Tomášem Bílým

Příloha II.   Rozhovor s Pavlou Kohelovou

Příloha III.   Rozhovor s Janou Kosovou

PŘÍLOHY

Příloha I. Rozhovor s Tomášem Bílým

Jak ses vlastně dostal ke komunitní práci?

Ke komunitní práci jsem se dostal náhodou. V podstatě tím, že jsem dostal důvěru od zakladatelky Cheironu a začal zde pracovat. Cheiron totiž vznikl na základech komunitní práce, takže jsem byl v epicentru komunitní práce. Je ale pravdou, že Cheiron byl výsledkem komunitní práce a teprve s příchodem romských dětí jsme po nějaké době začali komunitně pracovat s romskou komunitou žijící v SVL Táboře. Je také pravdou, že jsem si ze začátku ani nějak moc metodicky komunitní práci neuvědomoval. Spíše to v začátcích bylo intuitivní. Možná, že observantním učením v prvních letech v Cheironu jsem komunitní práci přijal do své duše tak nějak automaticky.

Abych se vrátila zpátky, jaký byl tedy vstup do komunity? Jak ses na cestu vybavil?

Vstup do komunity byl celkem pomalý. Nejdříve nás rodiče dětí začali poznávat na akcích přímo v Cheironu, kam jsme je zvali, aby viděli své děti v akci. Pak jsme se občas vydali do Fišlovky, hlavně když jsme potřebovali podepsat přihlášky na výlety. To bylo takové oťukávání. Myslím si, že nás ze začátku brali, že jsme tu pro děti. Ale ono to tak v podstatě bylo, ale postupně jsme chtěli proniknout trochu hlouběji k jejich rodičům. Pamatuji si, že když jsem do Fišlovky vstoupil poprvé, měl jsem pocit velké stísněnosti a zmaru. Působilo to tam na mě temně. Pak se to změnilo – to už jsme do Fišlovky chodili častěji a důvěra se začala probouzet. Bylo to hlavně díky tomu, že Pavla začala docházet na doučování k některým rodinám. Díky tomu se povedla i „první komunitní akce“ den dětí na hřišti u Fišlovky.

Nevím už, kdo s tím nápadem přišel, ale mám pocit, že nás všechny jako tým napadlo, pojdme vyjít ven a přímo do prostředí, kde děti žijí. A udělali jsme den dětí na Fišlovce. Pozvali jsme i rodiče.

To byla ta akce na hřišti, jak se mamky zapojily v rámci dílen pro děti?

Ano, pozorovaly nás a samy se pak zapojily v rámci různých stanovišť pro děti. Starší sourozenci také pomáhali, ti se na tom domluvili už na Cheironu. Byli nadšení a chtěli nám pomoc i příště. Společně jsme pak ještě pekli buřty a to také pomohlo k vzájemnému poznávání...I na základě toho a další komunikace tam začala Pavla docházet na doučování nejdříve do jedné rodiny, kde se pak najednou začaly prohlubovat vztahy nebo vazby a důvěra. Pamatuji si, jak Dezider říkal, že k Cheironu neměl důvěru jenom ve smyslu, že tam chodí děti. I když jsem tam chodil s těmi žádostmi, tak to bylo odměřený. Ještě jsem tenkrát nedokázal odhadnout, kdo z nich bude přístupnější nebo „lídr“.

Pro mě jako ředitelku bylo také důležité být tam a účastnit se této akce. Asi i pro ně. Bylo dobré, že nás viděli všechny při práci, spolupráci s dětmi, celý tým pracovníků.

Tady to zafungovalo. Celé se to dobře propojilo a podařilo se to. Vnímám to za důležitý milník pro rozjezd práce s komunitou. Jsou to na první pohled jen detaily, ale které rozhodnou...

Já vím, že se tam zastavil i Jirka Fišer i Radek Kacerovský (pozn. zastupitelé Tábora) a že to i veřejnost vnímala velmi pozitivně.

Jednoznačně. Vůbec vidět Romy pohromadě s Neromy na společné akci, kde se lidé baví a mohou se připojit, zpívá se, hraje, pečou buřty, nikdo nikoho neohrožuje,

nenadává...normálně spolu komunikují. Zastavovali se a alespoň chvílku postáli za plotem. Nebo to právě byli naši známí a byli zvědaví, co tam děláme... To je velmi důležitý rozměr naší práce, který má přesah do společenského vidění věci.

Navíc děti jsou prostě děti. A radost dětí je také srozumitelná všem národnostem stejně. Pokud chceš něco změnit u dětí, musíš začít pracovat i jejich širším okolím – s rodinou, sousedy, s lidmi se kterými se ty děti setkávají. Všechny tyto skupiny lidí jsou součástí nějakého v širším slova smyslu celku, ale zároveň toho celku v tom místě (v lokalitě). Vlastně až tam se nám pracovníkům podařilo vykřesat myšlenku komunitní práce. Že by to vlastně mohlo jít.

Byla tam ze začátku obava nebo strach?

Myslím, že ze začátku tam mohl být určitý strach a obava, ale tím, že nás děti znaly a vítaly nás, když jsme přišli do Fišlovky, tak to z nás spadlo. Jak jsem již říkal, člověk si z pocitu neznámého začal spojovat dům v SVL s nebezpečím, které tam na něj „za rohem“ číhá. Pak ale když ten prostor začne poznávat a lidi v něm, začne se cítit bezpečněji a začne to celé vnímat jinak – už ne jako něco strašného nebo hrůzyplného... prostě se to proměnilo. A pak samozřejmě se to odrazilo i v lidech a v rámci oboustranného poznávání ... častěji jsme se potkávali a vztahy se proměňovaly a rostla důvěra...

Vnímáš jako důležité, že jste tam byli dva?

Ano vnímám to jako důležité být dva. Myslím, že jsme se dobře doplňovali. Asi bylo fajn, že jsme byli muž a žena, takže Pavla jako ženský element se zaměřoval více na ženy a já jako mužský element zase na muže. Navíc jsme se mohli společně radit, neboť tím, že jsme nechtěli postupovat podle nějaké šablony (to ani úplně u komunitní práce nejde) či striktně se držet nějaké metodiky jsme museli hodně věcí konzultovat. Každou věc jsme rozebírali a dívali se na ni ze všech úhlů. Bylo to i díky tomu, že nás ta práce ohromně bavila.

Proč zrovna ty a Pavla?

Za prvé to byl náš zájem. Zájem všech pracovníků dostat se blíže k rodinám dětí. Bavili jsme se o tom, že určitým spouštěčem nebo chutí spolupracovat nebo něco dělat bylo možná rozhodnutí pracovníků přenést svojí činnost blíže rodičům nebo blíže do oblasti (lokality) odkud děti pochází, což si myslím, že úplně původně nemělo s myšlenkou komunitní práce nic společného, protože nás to vlastně asi nejdříve nenapadlo. Opravdu jsme se chtěli dostat blíže k rodičům, aby poznali nás a práci Cheironu, ztratili možná nějaké pochybnosti a obrousily se hrany. To profilování mě a Pavly v komunitní pracovníky bylo daný asi tím, že jsme o to měli, já bych řekl, největší zájem.

A já bych řekla, že vás také velmi přijímala komunita.

To asi taky.

A v čem byl ten prvotní zájem?

Už se mi na to těžko vzpomíná. Ale shrnul bych to pod to, že mě to vlastně nějaký způsobem vůbec zajímalo, byla tam prostá zvědavost jít se na Fišlovku podívat. Zjistit, odkud děti pochází, kam se po Cheironu vrací...A najednou tě ten moment, kdy tam přijdeš a spíš se koukáš, jak je to temný nebo jak je to voprejskaný, jak tam setkáváš děti, které říkají „Ahoj Tome“ a tam opadává čistá zvědavost a narůstá zájem. A zase tě to nějakým způsobem nutí v tom pokračovat. Třeba jinak. Nebo objevovat to. Ale určitě to nebylo takovým tím idealistickým vědomím sociálního pracovníka: „Pomůžu jim“ (ve smyslu, že tady máš sociální zakázku, že víš, že tady je třeba sociálně pracovat...).

Měl jsi to, co jsi pro tuhle práci potřeboval?

Myslím, že v základu ano. Měli jsme jistou svobodu od ředitelky, která komunitní práci věřila a také její, vlastně tvojí, důvěru. Rozuměla komunitní práci a nechtěla po nás nesmyslné rychlé výsledky. To by byl náš konec a hrob komunitní práce. Jediné, co nám asi trochu scházelo, byla větší možnost soustředit se jenom na komunitní práci. Bohužel, abychom mohli dělat převážně komunitní práci, bychom potřebovali více financí. Bohužel s komunitní prací to donedávna bylo stran financí trochu složitější. Nikam v podstatě nepatřila. Což je dobře i špatně.

Například sociální práce je z důvodu zajišťování nebo garance nejvyšší možné kvality klientům sociálních služeb svázaná s mnoha povinnostmi a pravidly. Smysluplnými i nesmyslnými, byrokraticky zatěžující (kdy už by člověk nemusel pracovat s lidmi a mohl by jen vyplňovat evidence). Někdy i kontraproduktivními. Jako podle mě třeba povinnost individuálního plánování s malými dětmi. Myslím si, že to je skvělý nástroj, ale ne vždy a ne například ve službě prevence, kam přijde najednou třicet dětí a jsou zde dvě až tři pracovnice. Jak chcete individuálně plánovat? Ale zákon říká, že musíte. Myslím si, že pokud stát tyhle jemné nástroje používá jako vynucovacího nástroje, prostě dopadne blbě. A myslím, že komunitní práci nelze úplně svázat jednotnými pravidly, samozřejmě nějaká metodika je žádoucí. Ale komunitní práce je tak proměnlivá v každé lokalitě, že je tam hodně důležitý ten člověk (komunitní pracovník) jako nositel určitých hodnot. Proto je důležité, aby tuto práci pochopili úředníci, donátoři, nejde mluvit o jednorozměrném procesu zaměřeném na výsledek a kvantitativní rychlé výstupy. Úřad vlády se v tomto směru velmi snaží.

Možná úplně přeskočím, ale mluvil jsi o tom, že komunitní pracovník je nositelem hodnot, jak jsi to myslel?

Myslel jsem to tak, že... tím, že komunitní práce není nikde úplně svázaná dogmaty a neměnnými postupy dává větší prostor pro osobnost komunitního pracovníka – samozřejmě má pevný základ, ale pořád tam hodně převažuje dle mého prostor pro toho konkrétního člověka, který ty nástroje komunitní práce nějakým způsobem využívá.

Ale necítíš, že může být také mezerou, když v tom je sám? Když nemá nějakého konzultanta, který komunitní práci rozumí?

No určitě. Já to teď trochu přesunu. Každý klášter nebo vůbec nějaká komunita, ale i duchovní má prostě svoje učitele. I škola má své učitele. Nebo děti ve škole mají své učitele. Nebo děti mají třeba oblíbený vedoucí třeba někde ve skautu atd. Prostě vždycky tam musí být někdo, kdo je učitel toho člověka, který mu dá ten základ. To určitě.

Vraťme se k otázce Co pro tebe znamená, že komunitní pracovník je pro lidi z komunity nositelem hodnot...

Nelze říct „tyhle hodnoty u člověka jsou dobré pro komunitního pracovníka“. Spíš si myslím... A přijde mi to možná podobné jako ve škole, že je strašně důležité, aby komunita cítila stejně jako děti ve škole, kdo stojí před nimi. Nechej úplně porovnávat děti a dospělé, ale princip je stejný. Pro ty děti je učitel důležitý nejenom jako ten, který je vzdělává, ale zároveň tím, jaký je. Jak na ně působí, jak se projevuje. Jestli je spravedlivější, férovější, vtipnější, jestli má rád humor, jestli se za ně postaví, dokáže někoho podržet. Děti pak vycítí, že je ten člověk nositelem nějaké pravdy a pak za tím člověkem „jdou“ a mají ho rádi. Berou ho jako autoritu. To je tak jemná nuance, která nejde vynutit žádným titulem.

Jak jsi vnímal svoji roli v SVL? Cítil jsi vliv na komunitu nebo moc? A jak si s tím případně pracoval?

No díky tomu, co jsem říkal v předchozích otázkách, jsem měl v podstatě volné ruce a tak jsem spíše než odváděl nějaké hmatatelné výsledky, v první řadě komunikoval s obyvateli a navazoval vztah důvěry. Jak říká Jana a Zuzana (*pozn. autorky Mgr. Jana Kosová, a doc. PhDr. Zuzana Havrdová, CSc.*) „vyčkával jsem“. To je základ a také to nějakou dobu trvá, než se semínko důvěry skutečně uchytlí. Rozhodně jsem nevnímal, že do Fišlovky vstupuju jako nějaký nadřazený člověk. Mě to lidsky přitahovalo a ohromně bavilo. V pravém slova smyslu jsem neměl potřebu si tady něco dokazovat nebo se nějak profesionálně realizovat či povyšovat se. Zajímalo mě to. Myslím, že je vůbec nejhorší věc, když lidi vycítí, že jednáš z pozice nadřazenosti. Musí se přesvědčit, že jsi dobrý člověk, kterému mohou důvěřovat. Nezajímá je, jestli máš tisíc titulů za jménem nebo před jménem. Což ale může být také velmi nebezpečné. Můžeš být klidně dobrý jen pro to, že jim jdeš na ruku nebo, že jim pomáháš již dost neprofesionálním způsobem (např. půjčuješ peníze).

Zmínil jsi důvěru... jak sis ji tedy ty konkrétně zasloužil? Vybavuješ si to?

Myslím si, že jednou z těchto věcí byl fakt, že byl na mě spoleh. Takový můj postoj, kdy pro mě bylo důležité, že se na mě mohou spolehnout, když se na něčem domluvíme. To, že oni takoví být nemusí je jiná věc, ale já musím proti tomu větru jít... je to jako v té pohádce: „Neotáčej se dozadu a jdi.“ Kdybych se otočil při každém nezdaru nebo to vzdal, když se nezachovali podle mé představy, tak bych prostě nic nedokázal. Ale i v té pohádce jde princ přes louku, trní, hory a i když slyší vzadu hlasy, tak pomyslně zavře oči a uši a jde. To si myslím, že je hrozně důležité. Taky trpělivost a dát tomu čas. A hlavně dokázat se radovat i z drobných nepatrných situací, které vzniknou.

Vlastně sám nevím... myslím, že to byla souhra více věcí. Romové jsou hodně citliví. Podle mě mají v sobě možná zbytky nějaké jasnozřivosti, kterou my nevnímáme, a proto říkáme, že neexistuje. Možná, že do těch lidí potom více vidí a třeba to i nějak mimosmyslově více vnímají, že si řeknou „Tohle je člověk, kterému můžeme důvěřovat“.

Já si také myslím, že tam velkou roli hrála láska, že cítí, že je máš rád...

Ano a to jsem chtěl říct jako druhou věc, i když vlastně je to to první a nejpodstatnější. Viděli, že k dětem nějak přistupuju, že je máme (v Cheironu) rádi a dobře se k nim chováme. Také věděli, že už s dětmi pracujeme delší dobu, že s nimi vycházíme, že nás i v některých momentech poslouchají a dokážou třeba přiznat svou chybu.

Napadá tě nějaký příklad spolehlivosti, o které jsi mluvil?

Např. v okamžiku, kdy si chtěli na Cheironu půjčit nějaký hudební aparát, tak jsem tam byl. Na druhou stranu to někdy, když ho pak vraceli, trochu haprovalo... Podstatněji spolehlivost vnímám asi v tom, že když něco řeknu, tak to tak je. Nebo spolehlivost je i o tom, že když něco řeknu a ono to z nějakého důvodu nedopadne, tak v tom člověka nenecháš nebo od toho neodejdeš. Nemusí to vždy dopadnout, ale ty s tím člověkem pořád komunikuješ. Pořád ty lidi učíš, že i když nastane problém, tak je potřebné komunikovat, neutíkat od toho. Častým nešvarem lidí vůbec je „Já vám zavolám“. Ve skutečnosti to znamená, že se chtějí toho druhého spíše „zbavit“ a nechce ten problém řešit. Ale důležité je, že tomu druhému říkám informaci „Já vám zavolám“. V okamžiku, kdy to řeknu, tak bych to měl skutečně udělat i když se mi do toho nechce. I když mě to stojí nějakou oběť, protože je to fat někdy nepříjemný komunikovat. Takže si do toho stoupnout a ukazovat to modelově. Je zdravá cesta např. dodržovat dohody. A ty chceš komunitě ukázat tento model. A toho modelu jsi nositelem, ale zároveň jsi si vědomá toho, že tu situaci rozehráváš jako profesionální práci.

Na druhou stranu mám pocit, že jsme tu už trochu všichni zblblí standardy, teorií,... a lidství se vytrácí... pak se může profesionální sociální služba dostat až do takového extrému, kdy je uplatňováno pravidlo: „Hlavně si je drž od těla“ (myslím klienty). Souhlasím, že nějaké hranice být musí, aby se komunitní pracovník nerozplynul nebo v druhém pohledu, aby ho klienti „nesežrali“. Taky by je nic nenaučil. Ale pak na druhý straně se to objevuje právě v tom druhém extrému, kdy se tam naopak nevytvoří vůbec žádný vztah. Vnímám to jako ctnost – střed mezi dvěma extrémy – buď se pracovník ve vztahu rozplyne nebo ho nevytvoří. A to nejdůležitější v komunitní práci je vytvořit zdravý vztah s člověkem založený na důvěře. To je v podstatě o tom, že pracovník má do jisté míry svobodu si ho vytvořit a zároveň má za sebou určité dovednosti a zkušenosti – z různých zdrojů (práce, vzdělávání, rodina, atd.), které ho nedovedou na nějaké scestí.

Jako komunitní pracovník si toho komunitě mnoho předal. V čem se poznáváš (v případech chování členů komunity) a v čem vidíš otisk komunity v tobě?

Vidím, že někteří lidé, se kterými jsme intenzivně pracovali se jako lidé proměnili, jak v myšlení, tak v postoji. Už neshazovali vinu na ostatní, ale byli schopni připustit i svůj díl viny a jakoby se odpíchnout. Vidím, jak se posunuli. Jsou schopni něco vytvářet – např. akce pro děti, zvládli otevřít klubovnu ve Fišlovce. A vůbec uvědomit si a vytvářet vyšší hodnoty – láska, odpovědnost, trpělivost, reflexe, vzdělávání... Osvojili si mnoho dovedností - naučili se jednat s úřady, komunikovat účinněji se školou nebo psát projekty. Jejich jazyk se obohatil.

A jaký je otisk z komunity ve mně? Od romských dětí jsem se naučil více než bych se naučil na jakékoliv škole. Testovaly mě, připravovaly pro mě situace, ze kterých se mi často vnitřně rozklepala kolena. Musel jsem se naučit řešit situace, tak aby byly účinné. Musel jsem se naučit být vnitřně pevný a klidný. Díky dětem jsem se naučil nebrat si věci osobně.

Práce s komunitou mi ukázala, že i v místě, které někteří zástupci majority považují za dům hrůzy lze najít lidi, kteří mají velký potenciál něco měnit a mohli by být neuvěřitelně platní pro tuto společnost. Měl jsem rád tu domáckou pospolitost a propojenost a taky pohostinnost. Dům hrůzy mi nepřišel jako dům hrůzy, ale jako dům plný života, který jen potřebuje zhomogenizovat síly a najít směr.

Máš pocit, že se postupem času tvoje rozhodování a jednání proměnilo, zrychlilo...?

Ano, jednak to, že do toho vstupuješ /situací, rozhovoru/ a že se vzděláváš, reflektuješ to a vnitřně zraješ. Navázané vztahy důvěry ti umožní jednat rychleji, některé věci, které musíš řešit na počátku, zákonitě odpadnou, v něčem to je jednodušší. V něčem to může být složitější. Když se vytváří důvěra a vztah se posouvá, je tam zrádné nebezpečí toho, aby se to nepřeklopilo do čistě kamarádského vztahu, abys to udržel tak, aby Ti to umožňovalo ještě pracovat.

Každodenně rozvažujeme o morálním aspektu našeho jednání, jako pracovníci pomáhajících profesí asi tím víc. S kým nebo čím se radíš?

Radím se s kolegyní. Také se někdy radím sám se sebou. Vždy jsem vycházel ze svého svědomí a také toho, co mě ovlivnilo. Pomáhala mi supervize. Též v případě nějakého problému jsem komunitní práci konzultoval s Janou Kosovou.

Vyslovím-li slovo ctnost, co se ti tedy vybaví?

Vybaví se mi vlastnosti člověka, které kultivují jeho nositele a jsou ku prospěchu i ostatním lidem. Je to zdravý střed mezi dvěma extrémními body, jak už jsem o tom mluvil.

Čeho si na sobě ceníš ty? A čeho si na tobě cenila komunita?

Na sobě si cením vytrvalosti i trpělivosti, spolehlivosti, smyslu pro zodpovědnost. Schopnost vcítit se. Myslím, že komunita si cenila férovosti, zodpovědnosti a toho, že k nim přistupuju jako k rovnocenným lidem bez nějaké známky nadřazenosti. A také myslím si někteří cenili toho, jak komunikuju a pracuji s jejich dětmi, ale zároveň jak přistupuji k nim samým. Jak spolu komunikujeme.

Kde jsi tyto „vlastnosti duše“ vzal?

Myslím, že to je ve finále tím, že se člověk snaží vnitřně zabývat sám sebou - svým jednáním, myšlením a cítěním a tím, jak se rozhoduje v určitých situacích. To znamená, že se snaží na sobě vnitřně pracovat a spoustu věcí si uvědomovat. Samozřejmě v tom hrají roli i vnější věci – výchova v rodině, vzdělání, ale i lidé, kterými se člověk obklopuje. To co považuje člověk za smysluplné a zdravé pak nějakým způsobem zapracovává do sebe.

Co si myslíš, že jsou nejdůležitější ctnosti, které si na cestu ke komunitě do SVL musí komunitní pracovník přibalit?

Nevím jestli to, co teď vyjmenuji, jsou všechno ctnosti, ale přinejmenším důležité věci. Trpělivost, nebrat si věci osobně, musí si vzít lásku, schopnost neočekávat velké výsledky, přirozenost, pochopení, empatii, pro některé situace umírněnost a klidnost, pro některé naopak živost, ale třeba i humor.

Každý člověk říká, že vyznává nějaké hodnoty, mluvíme teď hodně o křesťanských hodnotách, Evropských hodnotách atd. Co je pro tebe důležité?

Svoboda ale se zodpovědností, soucit, respekt, důstojnost.

Když přemýšlím, jaký je vlastně rozdíl mezi hodnotou a ctností, tak hodnota je víceméně postavená do světla (jakoby svítí na cestu) a ctnost je něco, co se díky postavené hodnotě může vnitřně rozvíjet. Hodnoty jsou takové více vnější, něco, na co se napojuju nebo cíl, kam směřuju nebo co uznávám, že má pro život smysl.

Myslím si, že mojí hlavní hodnotou je skutečnost, že věřím v člověka. Že i když je na světě spousta zlého (člověk dokáže udělat spoustu zlého), tak že člověk je zrozen k tomu, aby se stal dobrým, a jen podmínky mu v tom zabraňují. To je východisko Rogerse. A já cítím, že to tak skutečně je. Např. když jsem pracoval s dětmi a viděl, jak málo stačí anebo když vidíš záblesky drobných změn u rodičů, kteří nemají práci nebo možná prošli i kriminálem atd. a teď najednou vidíš, jak se správným působením začnou správně proměňovat, tak to dokládá to, že člověk má chuť se učit a být lepší. Jenom často neví jak. A když mu v tom někdo může dopomoci, samozřejmě ne tak, že by ho pod tlakem manipuloval, ale byl mu určitým pomocníkem, aby mohl rozvinout svůj skrytý potenciál, tak najednou tito lidé začnou růst. Samozřejmě to neznamená, že člověk, který vyrůstal 40 let víceméně v nějakém nepodnětném prostředí nebo do té doby jakoby nic moc neudělal a je pasivní, pije, nepracuje atd., tak že se z něj během pěti let stane dokonalý člověk. To ne. Ale je to nějaký proces, kdy i člověk, který má opravdu problémy zařadit se do společnosti a bude to mít třeba těžké v životě pořádku, tak je stejně schopný něco nabídnout a nějak se proměnit a ten svůj život alespoň malilinko posunout.

Jak vnímáš otázku hodnot v souvislosti se sociálním vyloučením. Mají lidé žijící v SVL motivaci k dobrému životu, pěstují hodnoty?

Jak už jsem řekl výše, myslím si, že každý člověk má predispozice k tomu stát se dobrým a morálně jednat. Ovšem pokud má ztížené životní podmínky, kde může jen tak tak naplňovat pouze základní potřeby, pravděpodobně bude mít cestu za vyššími hodnotami ztíženou.

Napadá mě příklad, kdy přišel Patrik do komunitního centra. V tu dobu jsme řešili hodně vzdělávání, hodně kluků bylo v posledním ročníku základní školy. A Patrik přišel sám s tím, že si chce přečíst nějakou knihu, kterou čtu já, kterou bych mu doporučil. Zároveň se mnou chtěl probrat, jaké má možnosti s dalším vzděláváním. Zda jít na učiliště nebo střední školu. Milan nás sledoval a za chvíli se začal rozčilovat, o čem se to se mnou Patrik baví. „Proč to jako řešíš? Ty se chováš jak Gádžo a jsi Róm.“ Měl ještě spoustu dalších argumentů – jako takovýho času stráveného ve škole a co z toho, apod. Ať si vzpomene na to, že je Róm - a pronášel to s velkou hrdostí. V tu chvíli mě ale v hlavě napadlo: Kámo to nejsou romské tradice, které tady uctíváte, ale znaky chudoby. Spousta mladých kluků už vůbec neví, jaké jsou vlastně romské tradice, narodili se už do SVL nebo se min. stěhovali každou chvíli někam a nikde nezakořenili, znaky chudoby nebo vyloučení pak začali považovat za znaky svého etnika.

Vnímáš tedy něco jako hodnoty, které vzejdou právě ze soc.vyloučení?

V každém prostředí se vytvářejí hodnoty ať už zdravé či nezdravé. Myslím, že SVL je takovej nechtěnej ostrůvek, kde se určitá skupina lidí s podobnými problémy ocitla a od pevniny je odděluje moře. Takže jejich život nemůže reagovat na okolní země, protože s nimi nemá dostatečné spojení. A tak se tenhle ostrov začne vyvíjet podle svých vlastních procesů, vznikají určité struktury fungování a vytváří se hodnoty, negativní i pozitivní. Například komunitní **pospolitost**. Ne mezi všemi lidmi SVL, ale tento prvek je zde hodně silný. Lidí spolu tráví (často i z důvodu nezaměstnanosti) hodně času, což je úplný opak majority, kde tento prvek po revoluci v podstatě téměř vymřel (rodiny ztratily společného nepřítele). V sociálním vyloučení však může představovat určitý atribut přežití. Nevzniká na základě svobodného rozhodnutí, ale v podstatě z donucení. Je důsledkem něčeho negativního.

Jaké jsou podle tebe, tvé zkušenosti, hodnoty, ke kterým se komunitní pracovníci vztahují a které vedou k úspěšnému procesu komunitní práce?

Láska (důstojnost), respekt a úcta, soucit, trpělivost, spravedlivost, férovost, humor, důvěra a vztah.

Jak mohou lidé v SVL pěstovat ctnosti a uchovávat hodnoty?

Myslím, že pěstovat ctnosti a uchovávat hodnoty může člověk, který má možnost růstu. V situaci, kdy člověk má co dělat, aby zajistil základní potřeby a žije ze dne na den, nezabývá se „vyššími metami“. Myslím, že v tomto ohledu je právě komunitní práce tím světlem, která může člověka k těmto vyšším metám přivést. Myslím, že v ní nejde jen o „uklizení bordelu za domem“, ale i o vnitřní duchovní růst člověka. Je jedním z nejúčinnějších ne-li jediným účinným nástrojem pro to, aby člověk mohl žít důstojný život a mohl vyvíjet ctnosti a směřovat svůj život k určitým hodnotám jako smyslu a cíli svého života.

Příloha II. Rozhovor s Pavlou Kohelovou

Každodenně rozvažujeme o morálním aspektu našeho jednání, jako pracovníci pomáhajících profesí asi tím víc. S kým nebo čím se radíš?

Radím se s Bohem, tj. se svým vlastním svědomím. Z výchovy v rodině a ve škole mám vnitřně zakódované hodnoty, které jsou pro mě závazné. Nemohu říct, že jsem se jich vždycky pevně držela, ale dávaly mi hranice, které jsem někdy překročila, pokud jsem měla pocit, že to dané situaci a vzájemnému vztahu prospěje. Náhledy z jiného úhlu pohledu jsou pro mě důležité především ze strany mých kolegů. Dříve to byli především lidé z Cheironu, dnes jsou to kolegové z jiných organizací, kteří se dlouhodobě komunitní prací zabývají. Za podpůrný nástroj považují také supervize, facilitace a odborná setkání, kde je možné o těchto věcech diskutovat. Obecně mě zajímá názor široké vrstvy lidí. Pokud je to názor otevřený, může mě posunout dál. Je pravda, že člověk se velice rychle dostává do stereotypu, v němž zakoření. Pluralita názorů a pohledů na konkrétní situace a jednání je nesmírně důležitá. Zároveň je však zodpovědnost na mě. Já musím vědět, kam směřuji a co je mým cílem.

Jak ses vlastně dostala ke komunitní práci?

Já jsem začala pracovat v Cheironu v roce 2007, v březnu 2007 v klubu pro starší.

Ty jsi pracovala v klubu pro starší?

No, pracovala jsem v klubu pro starší.

No a vzpomínám si, že někdy na začátku června jsme dělali den dětí. Byla to akce, kdy jsem poprvé poznala dospělé lidi z místní romské komunity. Po této akci, která se mimochodem skvěle vydařila, rodiče dětí nás měli možnost vidět při práci a zároveň se zapojit, se situace změnila v tom, že starší děti začaly přivádět do Cheironu i své mladší sourozence. A já jsem si je tehdy začala brát zvlášť nahoru (pozn. autorky – do místností v prvním patře, kde končilo rodičovské centrum, úspěšný komunitní projekt, který se osamostatnil) a z této aktivity pak vznikl klub pro mladší. No ale přiznám se, že nedokážu říct, kdy jsem se stala komunitním pracovníkem. Při té akci – dnu dětí na Fišlovce jsem se také více bavila s místními ženami a domluvila se s nimi, že budu chodit přímo k nim do rodin a pomůžu jim s doučováním. Krátce na to jsem poprvé byla u Aleny a Desidera, pak jsem začala chodit k Žanetě, Renatě, Blance.... Postupně se to rozšiřovalo a já poznávala více rodin v komunitě. Nicméně stále jsem se nevnímala jako komunitní pracovník.

O komunitní práci jsem měla spíš hodně matné povědomí. Vnímala jsem ji především z historie Cheironu, který vznikl na kořenech komunitní práce, hodně se to u nás opakovalo a bylo to živé.... Ale nevnímala jsem, že teď tu roli dělám já.

Myslím, že komunitním pracovníkem jsem se stala ve chvíli, kdy jsem si uvědomila, co tato role obnáší.

Jaký byl vstup do komunity? Jak ses na cestu vybavila?

Myslím si, že nám chybělo vzdělání. Já jsem si to v počátku opravdu neuvědomovala, hodně věcí jsem dělala intuitivně, jak přicházely. S tou potřebou jsem pak na to nasedala. Začalo to tedy postupně: nejdříve jsem byla v klubu pro starší, kde jsem pracovala s teenagery, pak jsem na nějaké komunitní akci, kterou jsme takto dřív nenazývali, poznala menší děti, které pak za námi začaly chodit se svými staršími sourozenci, a já jsem se jim věnovala, protože jsem byla

jediný ženský element v klubu. A následně pak přes děti jsem se dostala k dospělým. Myslím si, že toto je také nejlepší cesta – vstoupit do komunity přes děti. Děti ti chtějí ukázat, kde žijou, a tím tě vlastně přirozeně seznámí s maminkou, tatínkem, babičkou, dědem a podobně.

Doučování mi tedy kromě svého primárního cíle umožnilo poznat, jak děti a jejich rodiny žijí, v čem děti vyrůstají, jak přemýšlí, jaký prostě jejich život je. Ale vůbec jsem tam nevstupovala s tím, že teď mapuju jejich vnitřní a vnější zdroje a že vytvářím nějakou mapu lokality, šlo to hodně podvědomě. Kolega říká jaksi mimochodem.

A na druhou stranu tam byla přeci chuť a potřeba nakontaktovat se s rodiči, dospělými v komunitě.

Ta chuť tam určitě byla. Já jsem to ale nevnímala tak, že bych následovala metodiku, ale mně nebo nám tehdy přišlo důležitý dostat se co nejbliž komunitě a zjistit, co opravdu vlastně žijou, jestli o nich nemáme předsudky, jestli pro ně nevytváříme něco, co nebude fungovat. Pro mě bylo důležité poznat i jejich mentalitu. Více jsem se pak také zajímala o romskou historii. Bylo pro mě tenkrát skvěle načasované, že se ke mně dostala nabídka kurzu Ivy Pellarové, která opravdu dokázala propojit historii a jazyk se současností. A já jsem potom o těch věcech s lidmi v komunitě mluvila, což bylo oboustranně moc fajn a zároveň tam začaly vznikat vztahy, které, bych řekla, byly až v něčem důvěrné. Pokud se mě lidé ptali na můj život, tak já jsem jim stejně otevřeně odpovídala, protože jsem cítila, že ve chvíli, kdybych to neudělala, důvěra by zmizela. Oni tehdy byli hodně frustrovaní, měla jsem pocit, že dlouho s nikým nemluvili. S někým, když to řeknu hloupě, z druhé strany, koho oni vnímají, že patří do majority, se kterou nemají skoro žádné kontakty. Měla jsem také pocit, že to pro ně byla určitá naděje a zajímavé i pro ně zjistit, co si o nich ta majorita, zastoupená mnou a Tomášem, myslí. A nám se i tehdy hodně potvrdilo to, respektovat jejich určitý modely chování, i z toho důvodu já jsem se ten první rok zaměřovala na ženy a Tomáš zase především mluvil s muži, a to bylo důležité. Nedat například jakýkoli podnět k žárlivosti.

Myslíš z vaší strany?

Myslím si, že příkladně kdybych přišla do rodiny a jako první se začala bavit s Deziderem, tak by mě Alena nepřijala, protože bych se stala její konkurentkou. Ona by mě takhle vnímala. Vnímala jsem, že Tomáš to může mít jednodušší, protože muži tolik žárliví nebyli, oproti ženám, které hodně emoce pouštěly ven.

Pro mě osobně bylo zajímavé řešit právě ženská témata, protože se tam objevila spousta věcí, které jsem já dosud neprožila jako mateřství, výchova pěti až deseti dětí ☺ Bylo to pro mě obohacující, hodně jsem se od nich naučila, což si myslím bylo dobré i pro ně. Viděli, že já si také беру od nich, že mi mají co předat. Zpětně, když jsem to pak hodnotila, jsem si uvědomila, že jsem se například díky nim naučila vzít malé dítě do náruče a nějak s ním nakládat. Tam to bylo úplně přirozený, ty mamky mi kolikrát řekly: „Podržíš mi jí?“ A šuply mi dítě do ruky. A zároveň bylo velmi milé, že mi důvěřovaly, že je to pro ně přirozené. Utkvělo mi to v paměti, protože to bylo pro mě velmi vzácné. I ta skutečnost, že mě přijali do rodin, kdy jsem věděla, že tam mohu přijít téměř v jakoukoli denní hodinu.

Popravdě řečeno nevím, zda kdybych znala dopředu tu naši metodiku, jestli bych nebyla svázaná, že teď musím udělat konkrétní krok. My jsme postupovali v počátku hodně intuitivně a mnohdy to těm věcem také pomohlo. Samozřejmě by bylo ideální být v kontaktu s Janou a sdílet zkušenosti. Vnímám, že procesy v komunitní práci mohou být velice individuální

a různé (toto si potvrzuji i na konferencích ke komunitní práci). Vnímám za nejdůležitější předat dalším komunitním pracovníkům, aby se nezastavovali na tom, že teď udělali chybu a musí to celé překopat. Jde o to, jít dál a přemýšlet, proč se to stalo, co nebylo ošetřené, proč tam vyvstala ta která situace. Vlastně nebát se udělat chybu. Při zmínce o konferencích musím zmínit také svou soukromou obavu z nastavování jednotného rámce pro komunitní práci (výkonnostní složky především), bojím se jejího svázání, čímž pozbyde svého smyslu.

Byla tam ze začátku obava nebo strach? Vnímáš jako důležité, že jste tam byli dva, že jsi v tom nebyla sama?

Pro mě to bylo důležité. I když v počátku jsem byla sama – myslím, jak jsem docházela do rodin na Fišlovku. Tomáš z druhé strany pracoval s Desiderem na Cheironu a pak se to jakoby propojilo. Mně to v první chvíli nevadilo, protože jsem své poslání vnímala v tom poznat rodiny a doučovat děti. A zároveň vést rodiče k tomu, že je dobré, když budou děti vzdělané. Potom, když se mi začaly otevírat další možnosti v tom, o čem komunitní práce je, tak tam jsem potom byla velmi vděčná za to, že jsme na to byli dva. Později už mi přišlo, že vůbec nevádí, když já jsem jednala s muži a Tomáš se ženami, naopak že je to výhodou. Když tam byly emoce a my jsme to takto „překřížili“, bylo to častěji ku prospěchu. Ale už tam musela být ta důvěra! Kdybychom si to dovolili hned na začátku, nedělalo by to dobrotu. Ve dvou mi to pak přišlo lepší v mnoha směrech. Když jsme například dělali komunitní akce, když jsme pracovali s jádrovou skupinou. Ve dvou mi to přišlo bezpečnější pro nás a vlastně i pro komunitu. Vždycky měl někdo k někomu z nás blíž, i když bych řekla, že ty rozdíly nebyly nějak markantní. Tam byla šťastná shoda, že jsme si s Tomášem rozuměli a měli jsme na věc podobný názor. Komunita také cítila, že jsme jednotní a to bylo zásadní. Samozřejmě si dovedu představit, pokud se sejdou dvě různé osobnosti, že to může být pěkné peklo, že pro Janu mohlo být výhodnější, když tam byla sama. Možná, že pro ten začátek není špatné být sám. Vzpomínám si, jak se o mě už v počátku rodiny ohromně staraly. Například bylo úsměvné, ale velmi milé, jak mi stále nabízeli doprovod domů, aby mě někdo nepřepadl.

Měla jsi to, co jsi pro tuhle práci potřebovala?

Potřebovala jsem být otevřená, vstřícná a důvěryhodná. A to jsem naštěstí měla přirozeně dané. Nevím, jestli bych se to dokázala naučit. Je to o určitém vnitřním postoji, o nastavení člověka k druhým lidem. Doma mě učili, že jsme si všichni bez rozdílu rovni, že není důležité co je vidět navenek, ale co je očím skryté, jak říká Exupéryho Malý princ.

Jak jsi vnímala svoji roli v SVL? Cítila jsi vliv na komunitu nebo moc? A jak si s tím případně pracovala?

Svoji roli jsem vnímala od začátku hodně podpůrně. Rozhodně jsem se necítila být odborníkem, což nemuselo být úplně dobře v tom smyslu, že jsem některé věci možná nedokázala dohlédnout. Ale na druhou stranu mi to nedalo zažít pocit moci. Neměla jsem potřebu ji mít, manipulovat s ostatními, i když jsme na toto téma často vedli s Tomášem rozhovor. Komunitní práci jsem vnímala jako tanec na křehkém ledě. Bylo odvážné vstupovat do života druhých lidí, bylo to svým způsobem velmi lákavé, ale cítila jsem tu nevyzpytatelnost. Stačilo udělat jeden špatný krok a veškerá důvěra mohla být pryč. Ostatně tak je to ve všech lidských vztazích. Nemůžeme spoléhat na to, že rozbitý džbán znovu slepíme a všechno bude tak jako dosud.

Vzpomínám si na vzdělávání s Jiřkou, kde jsme hodně řešili vztah pracovník – klient. Tehdy jsem cítila rozpor v této debatě. Bylo pro mě obtížné nahlížet na lidi z komunity jako na klienty. Zároveň jsem chtěla dělat věci dobře. Hodně jsem se s tím tehdy prala. Snažila jsem se vystupovat více stroze, což mi nešlo a v důsledku to nikam nevedlo. Velmi jsem si oddychla,

když jsme si s Tomášem řekli, že to máme prostě a navzdory standardům jinak. My jsme s Tomášem vnímali, že lidé z komunity jsou naši partneři. Já některé z nich považuji za své přátele, byť nemluvíme o nejbližším přátelském vztahu, ale nějakým způsobem tam ten vztah je. Také mi pomohly návštěvy Českého západu, kde jsem jednoznačně cítila propojenost Jany Kosové s lidmi z komunity. I proto si stojím za názorem, že pokud mě někdo z komunity pozve na svatbu, křtiny, ráda pozvání přijmu. Jedná se o projev důvěry. Samozřejmě je ale nutné myslet pak na to, abych někoho neupřednostňovala. V rámci sympatií se toto může stát. Vedlo by to však k rozporům, které by mohly mnohé členy komunity demotivovat v dalším snažení. Toto vyvažování vztahů je vlastně jednou z nejtěžších věcí na této pozici.

Jako komunitní pracovník si toho komunitě mnoho předala. V čem se poznáváš (v případě chování členů komunity) a v čem vidíš otisk komunity v tobě?

Nejvýrazněji to vnímám v podobě jejich sdružení Jekhetane. Chtěli velmi vytvořit něco, co vnímali, že máme my v Cheironu. Nevím, jak moc nám nastavili zrcadlo. Minulý týden jsem byla na Fišlovce a strašně mě potěšili. Jsou přesně schopni popsat, co třeba teď v Cheironu nefunguje a co by se s tím dalo dělat. A když jsem je poslouchala, byla jsem dojatá a zároveň fascinovaná, že několik lidí nezávisle na sobě bylo schopno říct, co by se s tím dalo dělat, aby starší děti chodily do klubu pro starší, aby to zase mělo smysl a jaký by to mělo smysl pro ně. Teď si to uvědomuji, jak ses mě na to zeptala, najednou jsem měla pocit, že obrazně oni udělali krok dál a my zůstali pozadu...

A jaký by to pro ně mělo smysl?

Například Dušan říkal: „Podívej, mě hrozně mrzí, že ty děti, které k vám chodily, teď sedí na nádraží, lancaj se tam, nemají do čeho píchnout. Já sám se vlastně o ně trochu bojím, protože se mi to nelíbí a dovedu si představit, co si tam tak mezi sebou můžou asi vyměňovat. A vlastně si myslím, že by to nebylo tak těžký. Ale vy musíte ty děti znovu jako chytit, znovu je zaujmout, aby měly proč do Cheironu přijít a to se neudělá tím, že tam někdo sedí na gauči a ani tě nepozdraví.“ To byla taková reflexe... A Blanka to doplňovala, že to vidí na dceři, které je 14 let, která už nechce být s malými dětmi v klubu pro mladší. Říkala jsem jí, že jí rozumím, ale bylo by fajn, kdyby byla v klubu dole. Načež mi řekne: „No jo, ale tam se jí musí někdo věnovat. Vždyť od čeho tam ty lidi jsou? Ti jsou tam přeci od toho, aby těm mladejm lidem něco nabízeli, aby je vedli k možnostem, které mohou mít, když se budou snažit.“ A Blanka, již jsem znala jako maminku, která se někam přirítila a hrozně křičela, teď najednou dokáže krásně reflektovat tyto situace. Jakoby z části přejali naši roli. Myslím, že je to hodně o učení se nápodobou. Nefunguje říkat druhým, jak se mají chovat, ale chovat se tak, jak bychom si přáli, aby se oni chovali k nám i k sobě navzájem.

A co si z nás, myslím, převzali je pozitivní myšlení nebo konstruktivitu. Když jsme je poznali, byli hodně negativní a teď vlastně oni dokáží hledat věci, které se daří a dokáží je zrcadlit i mně. Dostali jsme se do fáze, kdy jim otevřeně řeknu, když mi není dobře. A oni mě dokážou podpořit. Je skvělé, že dokážou najít možnosti pro druhého člověka.

To je úžasný, myslím to, že je tam změna zaměření.

Musím říct, že se i na jejich klubovnu dívám jinak. Ze začátku jsem to brala trochu jako vytváření konkurence a zároveň že jsou tady (pozn. a ukazuje rukou) a chtějí si otevřít druhý Cheiron, což je někde tady (pozn. a ukazuje rukou rozestup), ale ta cesta mezi tím je přeskočená. Pak když jsem ale viděla, jak tam Lenka, Renata, Žaneta se všemi dětmi, ne jen se svými, ale se všemi! dětmi z komunity pracují, jak jsou hrdí na to, co se jim povedlo (na nástěnce měli výstřižky z novin – například jak pomáhali čistit břeh Lužnice nebo jak měli akci

Romský talent, což do té doby bylo nemyslitelné), byl to pro mě neuvěřitelný zážitek. Teď třeba klubovna moc nefunguje, ale to beru jako nějaký proces nebo energii komunity, která to teď takhle směřuje. Považuji toto celé za neuvěřitelnou věc. Stejně jako situaci, kdy třeba Žaneta vzala nějakých pětadvacet dětí a šli společně na Harrachovku. Tehdy, jak jsme v tom byli hodně ponoření, tak nám to asi přišlo normální, ale zpětně to hodnotím jako úžasnou věc. A musím říct, že tito lidé v mých očích velmi vyrostli. Ale možná je to i o tom, že jsem je od začátku vnímala za sobě rovný. Nemyslím tedy, že by vyrostli ke mně, ale sami, vyrostli lidsky. Udělali na sobě neuvěřitelný kus práce.

Vybavila jsem si teď svůj zážitek, který často zmiňuju, když lidé nemluví hezky o Romech. Dovedla jsem děti z Cheironu domů. A jestli si vzpomínáš, měla jsem problémy s rukama, natékaly mi a tehdy mi natekly tak, že jsem tam málem omdlela, udělalo se mi strašně zle. A Desider s Alenou mě posadili do auta a odvezli mě na pohotovost. A tam mě sestřička vystavila tomu, že mi prostě svlékla kalhoty, aby mi píchla injekci a nechala mě tam. A Alena byla ta, která mě pak oblékala. A pro mě to tehdy byl tak niterný zážitek, že jí tohle nikdy nemůžu zapomenout. Ona přesně vycítila, jak já se cítím, jak je to pro mě ponižující postavení. Nechala Desidera na chodbě a prostě se o mě beze slova postarala.

Máš pocit, že se postupem času tvoje rozhodování a jednání proměnilo, zrychlilo...?

Nevím, jestli se zrychlilo. Spíše zautomatizovalo. Věci, které jsme rozebírali již dříve, se samozřejmě rychleji rozhodli. Na druhou stranu, čím více jsme toho o komunitní práci věděli, tím více jsme cítili zodpovědnost za každý krok.

Co když řeknu slovo ctnost. Co se ti vybaví.

Ctnost je podle mne vlastnost, které si na druhém či na sobě vážíme. Je úzce spojena s dobrem. Pokud se snažíme jednat dobře, jednáme v souladu se svými ctnostmi. V této souvislosti se mi vždy vybaví barokní sochy ctností a neřestí od Matyáše Bernarda Brauna na Kuksu. A také oblíbené motto Petra Voka „Memento mori“ tedy pamatuj na smrt, která přijde a s ní poměrování našich dobrých a špatných skutků na božích vahách, o čemž vypovídá ctnost Spravedlnost, která má zavázané oči, aby všem vážila stejně.

Čeho si na sobě ceníš ty? A čeho si na tobě cenila komunita?

Jsem ráda, že od dětství nedělám mezi lidmi rozdíly, že mě tomu nikdo nenaučil. A tak pro mě má rozhovor se starostou a s romskou maminkou stejnou váhu. Jsem vděčná za dar otevřenosti. Myslím, že toho si komunita vždycky cenila. Důležité pro ně bylo také to, že jsem optimistická, veselá a živá. Ve smyslu prožívaného okamžiku. Když se lidé radovali, radovala jsme se s nimi, když byl smutek, naslouchala jsem. Rozumím významu slova „romipen“ právě z toho důvodu, že je tak neuchopitelné. Jelikož nejsem člověk řádu, mám blízko k intuitivnímu pohledu na svět.

Kde jsi tyto „vlastnosti duše“ vzala?

Myslím, že jsou to mé povahové rysy. Vyrůstala jsem v rodině, kde bylo umění na prvním místě. Hudba byla nástrojem komunikace, stejně tak jako je u Romů. Učila jsem se více láskou než zákazy.

Co jsi oceňovala na lidech z SVL. Dokážeš to nějak zasadit do kontextu právě komunitní práce v SVL. Napadá tě nějaký příklad.

Oceňuji jejich vůli k životu. Mnohé rodiny jsou ve velmi nezáviděníhodné situaci, jsou zadlužené, bez možnosti lepšího bydlení, žijí s nálepkou sociálního vyloučení a přeci se dokáží radovat, milují svoje děti, když k nim člověk přijde na návštěvu, nikdy ho neodmítnou,

neřeknou, že na něj nemají čas, dokáží žít přítomností a to bych se od nich ráda naučila. Všechno, co se děje TED, je důležité a vzácné. Dokáží žít ve společenství. Nemají takovou potřebu se individualizovat jako majorita. Což má i svá negativa (například v rámci vzdělání). Ale na druhou stranu jsou naučení soužití, které my už si nedovedeme představit. Děti kolem sebe mají spoustu příbuzných, což vytváří v dětství pocit jistoty a bezpečí. Rodina nejsou tři, čtyři lidé, ale třicet, čtyřicet lidí, kteří o sobě ví a jsou schopni si navzájem pomoci.

Co si myslíš, že jsou nejdůležitější ctnosti, které si na cestu ke komunitě do SVL musí komunitní pracovník přibalit?

Otevřenost, důvěra, respekt, odvaha, víra, trpělivost a pravdivost.

Respekt je možná spíše hodnota?

Jak to vnímáš ty?

Vnímám ji asi tak i tak.

Každý člověk říká, že vyznává nějaké hodnoty, mluvíme teď hodně o křesťanských hodnotách, Evropských hodnotách atd. Co je pro tebe důležité?

Pro mě je důležité Desatero, které je pramenem naší civilizace. K tomu přidávám respekt k názoru druhého, k jeho životní situaci, k jeho náboženskému, politickému, společenskému smýšlení. Ve chvíli, kdy si vzájemně nasloucháme a respektujeme se, můžeme najít společnou cestu. Je důležité nahlížet věci v souvislostech, ale nezevšeobecňovat. Osudy lidí i jejich rozhodnutí jsou individuální, přestože mohou vycházet ze společných životních zkušeností.

(V této chvíli vstoupila do rozhovoru naše kamarádka, terénní sociální pracovníce ORP Tábor, Bohumila Turnovcová. Zeptala jsem se tedy také jí na její vnímání hodnoty a ctnosti a odpověděla: „Nevím, jestli je pravda, jak to vyjádřím, ale jak píše Sokol, hodnotu je nutné zahlédnout a jít za ní. Jako by to byla hvězda, která nám různě zazáří, někdy možná nesvíti v určitou chvíli pro nás, ale zase se pak ukáže, pokud jsme jí nějak přeci jen přijali a je pro nás důležitá. Ctnost - ta se v člověku nějak tvoří, snad i tak, že o tom on sám neví - ale druzí to vidí, a s ním zažívají.

Hodnot mě napadá více – ale asi bych teď upřednostnila svobodu. Navíc si pořád říkám, že svoboda se opakuje stále i ve vztahu k Bohu - víra, láska, naděje; desatero...prostě nikdo nás nenutí, je to naše svobodné rozhodnutí. Myslím, že i komunitní pracovník na ní musí založit svou práci - nechat na svobodně každého se rozhodnout...jak si dál svůj život (který je v SVL už tak hodně svázan) představuje. Komunitní pracovník hledá s lidmi z komunity možnosti, dává nabídky...společně si hledají cestu, která není snadná...- ale svoboda je asi to nejpodstatnější. Když je člověk k něčemu nucen, není to ono. Myslím tím nejen svobodnou volbu KP, ale právě i ponechání svobody pro rozhodnutí člověka z komunity... Svobodně si vlastně vybíráme i ty hodnoty, tudíž i ti lidé z komunity to tak mají.... Až ty nejvyšší hodnoty si i společnost sama hlídá svými zákony (ale i ty zákony jdou v myšlence principu svobody). Zažila jsem u členky SVL to, že téměř dobrovolně (bez boje - chtěla jsem jí pomoci - psala jí odvolání) opouštěla byt na Sídlišti nad Lužnicí, kde neměla dluh, jen jí byl doručený dopis ze Správy majetku města, že je zde více hluk (ona to popírala a já jí věřila - problémy tam dělal jiný, drogově závislý soused) a že má byt opustit. Ona se necítila asi právě vlastně svobodná na tom sídlišti, kde na ně všichni koukají rovnou skrz prsty. A chtěla na Fišlovku, kde je mezi „svými“, dle mého názoru, taky více svobodná. Předsudky druhých lidí je svazují a berou jim svobodu. A naopak - dobro prostě odzbrojuje, osvobozuje, pomáhá růst...“)

Řekla bys, že lidé v SVL vyznávají jiné hodnoty? Mají motivace k morálně dobrému životu? Víme, že žijí v podstatě „na okraji společnosti“, většina z nich nemá čistý trestní rejstřík, žijí v rodinách s mnoha dětmi, z nichž nezřídka má každé jiného otce...

Jsem přesvědčena, že každý člověk tíhne k dobru. Ono se ale to dobro žije mnohem snáz, pokud má člověk co jíst, kde bydlet, vyrůstá v rodině, která ho miluje, stará se o něj, dá mu dobré vzdělání a tím také lepší práci a šťastnější budoucnost. Myslím, že kdo je šťastný, nemá potřebu stavět se dobru na odpor. Nerovné šance přinášejí pocity roztrpčení, nespravedlnosti, hořkosti. Proč já nemám to, co jiný dostal, aniž by se o to zasloužil? Například respekt k názoru člověka jen kvůli tomu, že dotýčný je z majoritní společnosti. Dokud bude naše společnost stavět na konzumu, štěstí značkového oblečení a rychlých půjček, zůstane dobro Popelkou. Jde o staletími prověřenou při, zda peníze, sláva, moc přinesou člověku nesmrtelnost a tím pádem věčné štěstí. Nejstarší dochovaný literární spis Epos o Gilgamešovi odpovídá na tuto otázku starou více než čtyři tisíce let takto: Gilgameš se stává nesmrtelným skrze své dobré skutky.

Vnímáš něco jako hodnoty, které vzejdou právě ze soc.vyloučení?

Pospolitost vzájemného soužití. Lidé jsou odkázáni sami na sebe, což je vede k tomu, aby udržovali vzájemné vztahy, pečovali o ně, protože jsou pro ně nezbytné.

Jaké jsou podle tebe, tvé zkušenosti, hodnoty, ke kterým se komunitní pracovníci vztahují a které vedou k úspěšnému procesu komunitní práce?

Hodnota participace, respektu, zodpovědnosti, uvědomění si identity, rozmanitosti a obohacení z rozdílnosti, opravdovosti, upřímnosti a hodnota romipen (úzce souvisí s identitou).

Jak mohou lidé v SVL pěstovat ctnosti a uchovávat hodnoty?

V rámci uvědomění si své identity v souladu se společenským prostředím ve vůli, respektu a odpovědnosti.

Staráš se o svou duši? Jak?

Zpívám, chodím do lesa, čtu, poslouchám rozhlasové hry, píšu, fotím, potkávám se s přáteli anebo jedu do Sudet za historií, tichem a samotou.

Příloha III. Rozhovor s Janou Kosovou

Každodenně rozvažujeme o morálním aspektu našeho jednání, jako pracovníci pomáhajících profesí asi tím víc. S kým nebo čím se radíš?

Zdrojem podpory pro mě byli lidé v týmu. Zároveň pak možnost otevřeně mluvit s lidmi z komunity. Z odborného hlediska mi určitě pomáhala supervize, číst si o komunitní práci, vyhledávat si další zdroje a zkušenosti, neustále se rozvíjet a vzdělávat.

Velkou oporou mi byla také kamarádka, která se na věc dokázala podívat i ze svého odborného pohledu. Anebo duchovní – kněz, který mému působení sice plně nerozuměl, ale velmi tomu fandil. Měla jsem vlastně takového svého duchovního průvodce. Člověk si uvědomí, že je velkým povzbuzením, když vám někdo fandí a hledí na vaši práci s obdivem. Napadá mě analogie s nutným láskyplným pohledem rodičů na jejich dítě, které si dítě postupně zvnitřňuje, aby mohlo věřit sobě. A podobně – *důvěry* (v růst a možnosti každého člověka) *plný* pohled komunitního pracovníka na lidi z komunit. Motivuje to člověka k dalším krokům.

Co mi ještě hodně prospívalo, bylo, když jsem o komunitní práci mohla někde mluvit – a velmi mě povzbuzovalo, když mi lidé dávali otázky, provokovali mě k dalšímu přemýšlení o mé práci a o tom, co komu přináší.

Samozřejmě také mé vlastní nastavení a svědomí, se kterým se radím neustále. Duchovní stránka je pro mě důležitá a svědomí k ní pro mě patří. Například teď zvažuji, jak říct bývalému kolegovi, že „uhnul z cesty“, aby to padlo na úrodnou půdu a nezničilo to náš vztah. Známe se dlouho a je to pro mě těžké, ale cítím, že nemohu jinak než otevřít věc, která je pro mě za hranicí slušného chování, lidského férového jednání. Čím proti mně stojí silnější kolega, „vyrostlejší člověk“, je to samozřejmě na jednu stranu snazší, na straně druhé to přináší obtíže – jak se zachovat odpovědně a přitom neztratit vztah.

Jaký byl vstup do komunity? Jak ses na cestu vybavila? Měla jsi to, co jsi pro tuhle práci potřebovala?

První, co mě napadá, je duchovní výbava. Můj spirituální rozměr, který mi je oporou dosud. Byla jsem navázaná na bratry trapisty a to byl prazáklad mé výbavy. V době, kdy jsem přicházela do Dobré Vody jsem měla hodně jasno, že mohu dělat cokoli (tedy odpověď na otázku CO?), ale záleží na tom JAK? To budu dělat – zda to bude krásné (souvisí to s ctnostmi, tedy dělat věci co nejlépe). Pustit se naplno a dát vše, co je ve mně k dispozici službě. Dále jsem měla vybavení sociálního pracovníka, přicházela jsem z azylového doma o sedmi maminkách. To znamená individuální práce na růstu jednotlivých žen, až téměř terapeutická práce. Když jsem přišla do Dobré Vody, vůbec jsem neměla představu, že budu dělat s celou komunitou. Prvotním nápadem bylo nakontaktovat místní ženy a pracovat s nimi. Působila tu už moje kolegyně, která pracovala s místními dětmi.

Zda jsem měla to, co jsem potřebovala? Nevím, přicházela jsem s tím přesvědčením, že každý člověk má potenciál růst. Komunita se v tomto pro mě stala výzvou. Začínala jsem tedy s ženami a postupně jsem zjišťovala, že ženy nedokáží věnovat jen sobě, že se vztahují k celku a smýšlí o sobě v kontextu komunity. Nedokázaly „odpárat děti, rodinu a komunitu“. To byl pro mě zásadní rozdíl, protože maminky v azylovém domě to měly přesně naopak, byly kvůli svým osudům hodně v sobě a potřebovaly individuální přístup. Mé očekávání tedy bylo nereálné. Stále jsem však věřila, že najdeme společné téma. V té chvíli jsem si také vzpomněla na výcvik se Zuzanou (pozn. autora doc. PhDr. Zuzana Havrdová, CSc.), vytáhla jsem své poznámky a hledala inspiraci. Nakontaktovala jsem i Zuzanu osobně, konzultace nebyly nějak masivní, ale

pomohly v pravou chvíli. A to je také součást mé výbavy – částečně jsem již ze školy uměla, ale masivně se dále učila, že když něco nevím, je dost důležité najít si rychle podporu, která mě může v tom daném „neumění“ zaučit, kus cesty vést. Prostě nebát se říkat si o podporu a také do ní investovat.

Najednou jsem více začala vidět celek, objevovat témata, která jsou společná jak pro ženy, tak děti a muže. V té chvíli jsem jakoby přecvakla pohled z individuální práce na práci s komunitou. To byl moment zásadní. Pokud bych ho (v sobě) propásla, možná by se mé působení ubíralo jiným směrem.

Vnímala jsi jako výhodu, že jsi byla sama?

Jak jsem říkala, v Dobré Vodě už působila kolegyně Jana s dětmi. Já jsem sem z počátku jezdila jednou za čtrnáct dní. V počátku jsem to vnímala za prospěšné. Jestliže je člověk sám, má to tu výhodu, že si to naformátuje podle sebe, snadněji drží myšlenku a uvádí nově příchozí kolegy do kontextu (v mém případě brání v úvahu co možná nejvíce lidí z komunity, jejich starostí, ale také vyhledávání jejich zdrojů a stavění na pozitivním více než na trápení se problémy) a nikomu to nepřijde zvláštní. Formuješ a neseš vizi, i když to nemusí být od počátku vědomý proces.

Ty jsi tedy rovnou nakontaktovala muže i ženy?

Ne to určitě ne. V tomto musí být člověk obezřetný. Začínala jsem s ženami, napoprvé mě však do komunity uvedly děti. To je vůbec nejlepší dostávat se ke komunitě prostřednictvím dětí. Stěžejní však pro mě byly ženy a postupně jsem se propracovala i k mužům. ale cítím, že tam mužská role (komunitního pracovníka) chyběla a chybí. Kdyby zde působil jako komunitní pracovník chlap, ještě nejlépe z komunity, bylo by snazší zaujmout snáze celou mužskou část komunity.

Jak jsi vnímala svoji roli v SVL? Cítila jsi vliv na komunitu nebo moc? A jak si s tím případně pracovala?

Myslím si, že kdybych jako sociální pracovník komunitní pracovník tvrdila, že moc nemám, byla bych dost vedle. Moc a bezmoc je zvláště v SVL nepřehlédnutelná. Lékem je snad jasný záměr **podporovat lidi v partnerství** – pomáhat lidem, aby se stávali partnery (zplnomocnění). Neustále co nejvíce dovolovat koukat do karet, **nechat rozhodovat lidi**, i když moje představa by třeba byla učenější, kvalifikovanější – byla by moje a ne komunity. S tím souvisí také **nechat věci běžet v tempu komunity**, pouštět své představy, vyprazdňovat očekávání.

Takže vliv komunitní pracovník má mocný, s tím souvisí jeho odpovědnost. Odpovědnost za to, jaký je (nejen, co dělá) a s tím souvisí tedy všechny práce na sobě, kontrola sebe, starání se o všechny své rozměry a neumdlévat. Lidé na mě stále koukají.

Jako komunitní pracovník si toho komunitě mnoho předala. V čem se poznáváš (v případě chování členů komunity) a v čem vidíš otisk komunity v tobě?

Lidé do mě otiskli svou větší uvolněnost (jakýsi nadhled) – může souviset s celkovým vyžíváním, ale vedle nich se musím někdy hodně smát své naléhavosti, upjatosti. S manželem v sousedství s lidmi z romské komunity také často přemýšlíme o jejich „opouštění“, „odpouštění“. Půjčí si třeba benzin, a docela rychle si to odpustí, že nevrátili a přijdou znovu. Když se nám něco ztratí ze zahrady, mám takovou zlost, že kdybych toho člověka chytila, říkám, že bych ho zmlátila. Jak je to s mým odpouštěním? Opustím zlost, odpustím? Nebo si zaškatulkuju, že ten a ten u mě skončil? No, je to takový test na blízko, který byl z role KP

mnohem snadnější, než z role sousedské – ale to jen takový vzdech na okraj. Takže se od lidí učíme přehodnocovat to, co bych možná v jiném prostředí vůbec nediskutovala.

V čem se poznávám otisknutá v komunitě? Zdá se mi, že to poznávám až za dlouho a že vidím to, čeho si sama na sobě vážím na některých lidech z komunity – většinou se to týká hodnot, přesvědčení, obecně lidského chování.

Máš pocit, že se postupem času tvoje rozhodování a jednání proměnilo, zrychlilo...?

Ta zdatnost přichází jednak opakovaným vystavováním se těmto situacím, ale také se to dobře trénuje každým dalším řešením dilematických situací. Dovednost umět se rozhodnout, co mám udělat. Jednat okamžitě. Mít to v sobě jasnější. Moje kolegyně říká, že téma v tu chvíli nevyřeší, odloží a pak si o něm přemýšlí. Diskutujeme o tom a radím jí: „Víš to ale není moc dobře, protože jak jsi mi sama říkala, už se k tomu pak nevrátíš. Přichází další témata a okamžiky a tohle zapadne, ale v tobě se to často mele dál.“ Přijde mi, že když je ti jasný, co je gró té práce, co jsou cíle, hodnoty, pokud mám v sobě ukotvené, co je smyslem práce (zplnomocnění lidí), pomůže to se rychle rozhodnout. Když to nevím, není to jasné, hůře se rozhoduji. Čím méně tedy pracovník metodu komunitní práce zná a zároveň čím méně zná sám sebe a pracuje se sebou, tím mu to jde nesnadněji. Dodala bych jen, že těch pár dní přemýšlení nad slovy hodnoty a ctnosti komunitního pracovníka mi pomohlo k uvědomění, že téma, které sis zvolila, je stěžejní ručičkou kompasu komunitní práce. Beru-li definici ctnosti, coby dokonalé vlastnosti, nebo růst vlastností komunitního pracovníka k dokonalosti každé vlastnosti, pak například ono zmíněné zrychlování rozhodování je přesně to, co se děje s mojí vlastností, když do ní investuji, když ji trénuji - prostě se zdokonaluje.

Co když řeknu slovo ctnost. Co se ti vybaví?

Začala jsem o Tvé otázce přemýšlet v konkrétních konturách, tedy jaké ctnosti mi připadají pro mě coby komunitního pracovníka důležité. Přemýšlím... a první co mě napadá v souvislosti s komunitní prací je **naděje**. Vnímám za velmi podstatnou naději jako takovou, ale i schopnost naději žít. K tomu pak ještě mít další lidi, kteří věří, že to má smysl. Komunitní pracovník by měl být cvičený v tom **žít v druhých naději** (v možnost každého jedince, v to, že aktivita má smysl, že když to teď nejde, zkusíme něco jiného, atd). Komunita zvláště v sociálně vyloučené lokalitě propadá spíše beznaději.

Dále pak **Moudrost** – která umožňuje se stále rychleji rozhodovat, rozhodovat dobře, umět jednou přimhouřit oko, protože vím, že jinak bych třeba zničila něco cennějšího, co už nepostavím. Stát nohama na zemi a i v nových situacích se nenechat vykolejit – nebo jen na chvíli.

Statečnost, spravedlnost... Anet, já bych vlastně asi mohla jmenovat ctnosti jako víru, naději a lásku, pak kardinální ctnosti...vlastně takovou základní výbavu člověka.

Čeho si na sobě ceníš ty? A čeho si na tobě cenila komunita?

Mám svou vlastní zkušenost, ze svého života, s tím, že člověk může růst pořád. Zkusila jsem si to i při změně zaměstnání, resp. zaměření na jinou cílovou skupinu. Romové pro mě byli výzvou, dosud jsem pracovala v malém azylovém domě se sedmi maminkami, což byla až terapeutická práce. Potenciál – pomáhat mu se vyklubat na svět, nalézat jej pro mě zůstává základním principem komunitní práce spolu s důvěrou v to, že člověk může růst. Kdy je možné jasnými kroky růst, využívat kontaktů a směřovat k zplnomocnění (převzetí odpovědnosti za svůj život).

Cením si vybudované sítě podpory, na které stojí, zda to vydržím anebo ne. Jak už jsem říkala, je různá – to že mi lidi fandí, i když mě možná považují trochu za blázna, protože komunitní práci neznají a protože neví... Komunitní pracovník potřebuje být trochu blázen, ne moc, ale trochu ano. Trošku vzosně řečeno naplnit svoje lidství – úkol, který mám, tam, kde zrovna jsem. Ať dělám, co dělám, záleží především na tom, jaká jsem (jako člověk), ne co dělám.

Myslím si, že zásadní je také výdrž. Lidé potřebovali ne krátkou dobu na to, aby uvěřili, že jsem – jsme přišli nejen nakrátko, něco si zkusíme a zase půjdeme. Opravdovost úmyslu oceňují, vydrží, neuteče, když se věci nedaří, když se věci melou, atd.

Oceňují, když cítí, že si jich vážím jako lidí – můžeme si zostra vyměňovat názory, ale neponižují je.

Kde jsi tyto „vlastnosti duše“ vzala?

Učila jsem se je v životě, něco od mala doma od našich... postupně od dalších, pak ve společenství církve, prostě tam, kde jsem rostla.

Co si myslíš, že jsou nejdůležitější ctnosti, které si na cestu ke komunitě do SVL musí komunitní pracovník přibalit?

Víra (např. v potenciál každého člověka růst), naděje a láska, spravedlnost, moudrost, statečnost, rozvážnost. Zní to asi jako z katechismu, vid'?' Ale čím dál je mi jasné, že jsou to ctnosti obecně lidské. A komunitní pracovník musí být předně člověk!

Každý člověk říká, že vyznává nějaké hodnoty, mluvíme teď hodně o křesťanských hodnotách, Evropských hodnotách atd. Co je pro tebe důležité?

O schopnosti každého člověka růst jsem už mluvila. Samozřejmě pro mě osobně je to důstojnost. Lidé z komunity jsou pro mě partnery. Koukám se na podstatu v nich, která je určité dobrá a nedívám se na to, co se na ně během života nalepilo. A to lidé cítí. Pomáhá to k budování vztahu. Jsou velmi pozorní k tomu, zda je něčím v sobě neurážím, neberu je vážně.

Základní hodnoty asi jako každý člověk – láska, svoboda, odpovědnost, a tak dále.

Řekla bys, že lidé v SVL vyznávají jiné hodnoty? Mají motivace k morálně dobrému životu? Sociální vyloučení v podstatě znamená žít „na okraji společnosti“...

Asi myslíš souvislost s kulturou chudoby... to určitě ano. Ale mě spíše napadá, jak postupně lidé z komunity začali vidět některé věci, začali růst a hodně pro to udělali. Například Anička a Tomáš. Vůbec si uvědomuji velkou proměnu některých členů komunity v nazírání na svět. Rodiče mnohem více podporují své děti ve vzdělávání, resp. už ho vnímají za důležité. Lidé také už nemají tolik dětí, zvláště ti v aktivnější roli. Už tu není výjimkou, že rodiny mají dvě nebo tři děti. Začaly přemýšlet více o budoucnosti, o zabezpečení dětí a celé rodiny. Přemýšlí, zda udrží děti na škole, utáhnou to rodinným rozpočtem.

Asi myslíš souvislost s kulturou chudoby... to určitě ano. Ale mě spíše napadá, jak postupně lidé z komunity začali vidět některé věci, začali růst a hodně pro to udělali. Například Anička a Tomáš. Vůbec si uvědomuji velkou proměnu některých členů komunity v nazírání na svět. Rodiče mnohem více podporují své děti ve vzdělávání, resp. už ho vnímají za důležité. Lidé také už nemají tolik dětí, zvláště ti v aktivnější roli. Mají dvě nebo tři děti. Řeší zabezpečení celé rodiny a důvodem je také již posun od přítomnosti i do budoucnosti (udržíme dítě na škole, budeme si moct dovolit mít dvě děti na škole...). A pak je to určitě u některých žen i potřeba seberealizace – mohou se realizovat – pomáhat na vysoké úrovni a už se nechťejí vracet zpátky.

Mají vyšší sebevědomí a větší vědomí svých práv, což je přirozeně kultivuje. Nejsou to ty ženy, které jsou zahrnány jako zvířátka do kouta z pozice bezmoci a nedostatku informací a sebevědomí a tak se brání – nejčastěji silnými emocemi (křikem).

Přemýšlení o budoucnosti se objevuje i například v nákupu auta, už to není auto tzv. za pár peněz, ale přemýšlí o tom, aby jim také vydrželo, bylo bezpečné.

Jaké jsou podle tebe, tvé zkušenosti, hodnoty, ke kterým se komunitní pracovníci vztahují a které vedou k úspěšnému procesu komunitní práce?

Úcta ke stvořiteli a stvoření, tedy každému člověku zvláště, z toho pramení partnerství a respekt ke svobodě druhých i mé. Vztahy a společenství, rodina, ta snaha o růst...a vše další, co už jsem říkala...

A rozhodně by neměl zapomenout čiperného ducha.

ABSTRAKT

Vomlelová, A. *Ctnosti a hodnoty – výbava komunitních pracovníků v sociálně vyloučených lokalitách*. České Budějovice 2016. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce T. Machula.

Klíčová slova: ctnost, hodnota, etika, komunita komunitní práce, komunitní pracovník, sociálně vyloučená lokalita, kultura chudoby, lidská důstojnost, svědomí, etická praxe, dilema

Cílem mé diplomové práce je reflektovat lidskou praxi profese komunitního pracovníka v sociálně vyloučených lokalitách, reprezentovanou příklady z praxe a zkušenostmi komunitních pracovníků dvou sociálně vyloučených lokalit, v hlubším filosoficko-etickém kontextu.

Tím nejdůležitějším faktorem v komunitní práci je člověk – komunitní pracovník. To co pracovníci společně identifikují jako nutný předpoklad úspěchu je kromě znalosti metodologie komunitní práce, především jeho osobní zralost, pěstování kvalit a hodnotová zakotvenost.

Práce je členěna do tří kapitol, které sledují linii zasazení teoretického dějinně filosofického pohledu do konkrétní praxe komunitního pracovníka v sociálně vyloučené lokalitě. První kapitola představuje určitý vhled do teorie etiky ctností od starověku po současnost, spolu s pojmovým vymezením ctnosti, rozбором kardinálních a teologických ctností a pojednáním o tom, jak (se) ctnostem učíme. Druhá kapitola pojednává o etice hodnot. Pokouší se odpovědět na otázku, co je jejich prazákladem, jaká hodnota stojí nad všemi, kudy vede cesta ke smyslu hodnot, potažmo existence člověka, jaké je pojmové zakotvení hodnoty a reflektuje také hodnoty, které jsou utvářeny sociálním vyloučením. V závěru se pak pokouším nahlédnout etickou praxi komunitního pracovníka v sociálně vyloučené lokalitě především prostřednictvím formulovaného etického dilematu a jeho rozбором.

ABSTRACT

Virtues and Values – the equipment of community workers in socially excluded areas.

Key words: virtue, value, ethics, community, community work, community worker, socially excluded area, culture of poverty, human dignity, conscience, ethical practice, dilemma

The thesis deals with the reflection of human practice of the community worker's profession in socially excluded areas, which is represented by good practice and experience of community workers from two socially excluded areas, in a more profound philosophical – ethical context.

The human being – the community worker is the most important factor in community work. Their inner maturity, cultivating inner qualities and entrenched values are besides the knowledge of community work methodology what community workers together identify as a necessary prerequisite for the success.

The thesis is divided in three chapters all of which follow the line of setting a theoretical historically philosophical view in the particular practice of a community worker in a socially excluded area. In the first chapter there is an insight into the theory of virtue ethics from the ancient times to the present days, along with the virtue definition, the deconstruction of cardinal and theological virtues and it also discusses how we acquire virtues. The second chapter deals with value ethics. The author tries to answer a question what is the core of values, which one stands above all, what is the way to the meaning of values and, by extension, of a human - being, what is the value definition. It also reflects the values formed by social exclusion. In the third chapter the author tried to take a look into the ethical practice of the community worker in a socially excluded area especially by means of dilemma which was presented and analyzed there.